

De woorden van Wilders: hebben ze effect op de media?

Een onderzoek naar frames in Geert Wilders' toespraken en de doorwerking in de media



Jenny Venhuizen 337745@eur.nl

337745

16-12-2011

Erasmus Universiteit Rotterdam
Erasmus School of History, Culture and Communication

Master Thesis Media & Journalistiek

Begeleider: Chris Aalberts

Tweede lezer: dr. B. Kester

- early in life i had noticed that no event is ever correctly reported in a newspaper-

George Orwell

Abstract

Key words: Geert Wilders, beeldvorming, populisme, framing, islamisering

Mede door de opkomst van rechts-populisme lijkt er een verharding te zijn opgetreden wat betreft het benoemen van ‘het multiculturele drama’. Sinds de dood van Pim Fortuyn heeft vooral Geert Wilders de rol op zich genomen om ‘Nederland weer te krijgen zoals Nederland is bedoeld’. Hiermee wil hij aangeven dat de Nederlandse samenleving moet hoeden voor het gevaar van ‘islamisering’. Wilders staat bekend om zijn provocerende uitspraken in de media over de islam. Hij geeft vaak aan dat hij deze ‘politieke ideologie’ ziet als gevaar voor de samenleving

Echter, uit onderzoek blijkt dat mensen angstig worden en zelfs agressieve gevoelens kunnen ontwikkelen jegens minderheden in de samenleving door negatieve beeldvorming in de media. Het is daarom van belang dat de media zorgen voor een objectieve berichtgeving omtrent dit onderwerp, waarbij de zaak kritisch en van meerdere kanten belicht wordt. Het kan namelijk van groot belang zijn voor het leven van moslims in de Nederlandse samenleving.

Met behulp van twee toespraken uit 2010 van Wilders, die hij gehouden heeft in New York en Berlijn, is onderzocht hoe de media omgaan met dit soort uitspraken. Allereerst is gezocht naar media die over één van de toespraken berichtten. Daarna is vastgesteld welke frames Wilders zelf gebruikt in zijn toespraken. Vervolgens is er gekeken op welke manier televisie en kranten Wilders’ toespraken framen. Deze twee uitkomsten zijn met elkaar vergeleken en besproken. De verschillende teksten zijn onderzocht door middel van kwalitatieve inhoudsanalyse.

Uit dit onderzoek blijkt dat veel media geen variatie brengen in de berichtgeving. Veel kranten en televisieprogramma’s geven één frame van Wilders weer. In beide gevallen heeft dat frame een ‘islamisering is een gevaar’ thema. Tevens blijkt dat de politieke relevantie erg belangrijk is voor de media en berichten ze welke consequenties Wilders’ uitspraken kunnen hebben voor de Nederlandse politiek. Echter vergeten ze te vermelden dat deze uitspraken ook maatschappelijke consequenties kunnen hebben voor de moslims in Nederland.

Voorwoord

Na een lange studententijd zit het er dan bijna op. Vele mooie jaren liggen achter me, waarin niet alles ging zoals het had moeten gaan. Echter, waarin gelukkig vooral de positieve gedachten overheersen. Maar toch zal Geert Wilders me nog vaak laten terugdenken aan dat jaar in Rotterdam waarin ik zat te zwoegen aan mijn scriptie. Terwijl er zoveel leuke nieuwe dingen te ontdekken waren in een stad waar ik net was gaan wonen.

Mijn dank gaat ten eerste uit naar mijn begeleider Chris Aalberts die me geholpen heeft om deze scriptie uit de modder te trekken en verder te gaan waar die was blijven steken. Hij wist mij, zonder de discipline, die ik zelfs na 7 jaar studeren nog steeds niet blijk te hebben, een scriptie te laten schrijven en afmaken.

Daarnaast wil ik mijn ouders, Harrie en Martha, en zusje Hannah bedanken voor de steun en het geduldig wachten tot het moment dat ik dan eindelijk afgestudeerd ben. Speciale dank gaat daarbij uit naar mijn moeder die linkjes over Geert Wilders bleef (en zal blijven) sturen.

Mijn ‘Groningse’ vrienden, oud-huisgenoten en studiegenoten, die tot in den treuren hebben moeten aanhoren hoe alles er nu voor stond met de studie en Geert. Bedankt voor de blijvende interesse, tips en de gezellige uren met koffie, thee, lekker eten en borrels!

En tot slot, wil ik mijn nieuwe vrienden en huisgenoten in Rotterdam bedanken. Dank voor het koken, afwassen, boodschappen doen, nakijken, transcriberen, en natuurlijk ook voor de nodige bakken koffie en wijsheid.

Dank!

Inhoudsopgave

1	Inleiding	7
	1.1 Politiek.....	8
	1.2 Media.....	8
2	Theoretisch kader	11
	2.1 Geschiedenis van immigranten in Nederland.....	11
	2.2 Geert Wilders.....	12
	2.3 Media.....	16
	2.4 Framing.....	23
	2.5 Conclusie.....	28
3	Methode.....	30
	3.1 Kwalitatieve inhoudsanalyse.....	30
	3.2 Toespraken.....	30
	3.3 Onderzoeksmateriaal.....	31
	3.4 Analyse.....	33
4	Resultaten: Toespraak in New York.....	38
	4.1 Toespraak.....	38
	4.2 Frames.....	38
	4.3 Media over Wilders in New York.....	40
	4.4 Andere frames van de media.....	44
5	Resultaten: Toespraak in Berlijn.....	52
	5.1 Toespraak.....	52
	5.2 Frames.....	52
	5.3 Media over Wilders in Berlijn.....	55
	5.4 Andere frames van de media.....	59
6	Conclusie en Discussie.....	63

6.1	Frames Geert Wilders.....	63
6.2	Frames in de media.....	65
6.3	Andere onderwerpen.....	67
6.4	Verschillen tussen de media.....	68
6.5	Conclusie en Discussie.....	71

Literatuurlijst

Hoofdstuk 1: Inleiding

De intrede van Pim Fortuyn in de Nederlandse politiek heeft gezorgd voor heftige discussies omtrent de multiculturele samenleving. Nog niet eerder liet een politieke leider op deze (harde) manier van zich horen over dit onderwerp (Fennema, 2010). Na de moord op Fortuyn is de toon van deze discussie doorgezet en hebben Rita Verdonk en Geert Wilders het integratie- en immigratiebeleid verder ter discussie gesteld. Vooral Wilders lijkt succes te hebben met zijn harde uitspraken over de ‘islamisering’ van Nederland. Met veelal simplificerende voorbeelden speelt hij in op de verbeelding van zijn achterban, zoals het benoemen van de gewone Nederlandse burger: Henk en Ingrid. “Henk en Ingrid betalen voor Ahmed en Fatima,” beweert Wilders (Telegraaf, 2010). Tevens staat in het verkiezingsprogramma van zijn Partij voor de Vrijheid (PVV) dat de multiculturele samenleving mislukt is en wil Wilders Nederland behoeden voor moslimextremisten die, volgens hem, onze cultuur zullen overnemen (PVV Verkiezingsprogramma, 2010:13). Hij noemt dit de ‘islamisering’ van Nederland.

Geert Wilders speelt nu een belangrijke rol in de hedendaagse Nederlandse politiek. Zijn partij, de Partij voor de Vrijheid (PVV), is de gedoogpartner van het kabinet Rutte en kan dus een grote macht uitoefenen op de te nemen beslissingen voor deze regeerperiode. Al enkele jaren verschijnt Wilders in de Nederlandse media en komt het Nederlandse publiek via de media te weten wat zijn politieke ideeën zijn. Door zijn soms controversiële ideeën over de islam, zoals het voorstellen van ‘kopvoddentaks’ of het willen verbieden van de Koran, heeft hij zoveel mensen aangesproken dat zijn partij nu 24 zetels in de Tweede Kamer heeft. Hij heeft echter ook mensen tegen zich in het harnas gejaagd. De rechtzaak die tegen hem is aangespannen is hier een voorbeeld van. Wilders is een veelbesproken man in de media en de manier waarop zijn uitspraken worden weergegeven is belangrijk voor de beeldvorming van moslims.

Niet alleen in Nederland geniet Wilders een grote populariteit, ook in het buitenland wordt hij steeds vaker uitgenodigd om te spreken over het gevaar van de islam. In Denemarken sprak hij over de vrijheid van meningsuiting en had hij een ontmoeting met cartoonist Kurt Westergaard. En in o.a. New York, Tel Aviv en Berlijn gaf hij reeds speeches waarmee hij bouwt aan een internationaal netwerk genaamd de ‘Geert Wilders International Freedom Alliance’ (Parool, 2010). De ‘alliance’ is bedoeld voor mensen wiens mening balanceert tussen het conservatisme en extreemrechts (Fennema, 2010: 257).

1.1 Politiek

Fortuyn en Wilders kunnen gerekend worden als onderdeel van een nieuwe trend genaamd ‘Nieuw Realisme’. Deze is begin jaren ’90 ingezet. Frits Bolkestein veroorzaakte dit discours door te stellen dat de integratie van minderheden in Nederland aangepakt moest worden. Hij stelde ook dat deze discussie al langer speelde onder de autochtone bevolking. De Nederlandse maatschappij was het beu om allochtonen “dood te knuffelen”, en men was klaar voor een hardere aanpak op het gebied van integratie (Prins, 2010). Het Nieuw Realisme staat bekend om politici die duidelijk ‘de waarheid’ durven te zeggen en zich als woordvoerder voor “de gewone (autochtone) mensen” zien. De Nederlander moet gezien worden als open, recht door zee en realistisch, volgens de theorie van het Nieuw Realisme. Tevens is er tegenzin voor alles wat “progressief links” is. Deze linkse elite maakt zich vooral druk om de duidelijke scheiding die dit discours laat zien. De scheiding tussen wij en zij, oftewel tussen wij, de Westerse beschaving, en zij die zich rekenen tot de wereld van de islam (Prins, 2010).

Het Nieuw Realisme heeft ervoor gezorgd dat het woord ‘allochtoon’ een negatief beeld oproept. Deze term wordt in België en Nederland vaak gerelateerd aan Turken en Marokkanen. Echter, de betekenis van de term kan veranderen. Dat wil zeggen dat de term ‘allochtonen’ over enkele jaren met een andere groepering kan worden geassocieerd (Van Gorp, 2006). Desalniettemin worden Turken en Marokkanen of moslims tegenwoordig op een negatieve manier gelabeld.

1.2 Media

Naast politici als Bolkestein, Fortuyn en Wilders vervullen vooral media een belangrijke rol in het beïnvloeden van beeldvorming die bestaat over de islam en moslims. Het wordt de media vaak verweten dat ze in negatieve, stereotiepe constructies framen met betrekking tot minderheden. Uit een onderzoek van Lubbers, Scheepers en Wester (1998) blijkt dat criminaliteit in krantenartikelen over minderheden het belangrijkste thema was. Turken en Marokkanen worden het meest geassocieerd met criminaliteit, maar ook komen ze vaak voor in artikelen over problemen in het algemeen. Tevens zijn er de afgelopen tien jaar enkele gebeurtenissen voorgevallen die op een negatieve manier worden geassocieerd met moslims. Vliegthart en Roggeband (2007) stellen dat de oorlog in Irak en de aanslagen op de Twin Towers in 2001, in Madrid in 2004, op het metrostelsel in London in 2005, maar ook de

moord op Theo van Gogh, een uiterst negatieve invloed hebben gehad op het debat over de integratie van allochtonen in Nederland.

De manier waarop het publieke en politieke debat wordt gevoerd is agressiever geworden. D'Angelo en Lombard (2008) waarschuwen voor de grote macht die de media hebben op de publieke opinie. Shadid (2005) kan uit onderzoek concluderen dat “de media direct en indirect een bijdrage leveren aan het verspreiden van negatieve beeldvorming over allochtonen”. Tevens kan gezegd worden dat de media bijdragen aan de discriminatie van minderheden in de maatschappij. Media hebben macht doordat zij zorgen voor het overbrengen van veel informatie. Door “selectieve weergave, stereotiepe presentaties van de berichtgeving en ondervertegenwoordiging” hebben de media een grote betekenis in de totstandkoming van vooroordelen van minderheden (Shadid, 2005). Journalisten reageren verontwaardigd op deze geluiden, omdat ze “slechts objectieve feiten, gebeurtenissen en opvattingen” naar buiten brengen. Toch hebben de media zeker wel de neiging juist de onderwerpen te selecteren en te vertonen waarvan zij vermoeden dat deze het meeste belang hebben, waardoor ze meer doen dan slechts verslag uitbrengen (Shadid, 2005:331).

Onderzoek laat zien dat de media falen in hun berichtgeving over minderheden, en zeker ook over moslims. Een onderzoek naar de berichtgeving over moslims in Amerikaanse kranten laat zien dat terroristische aanslagen worden beschreven als een “heilige oorlog” en “strijd tegen het Westen” terwijl de politieke achtergronden volledig over het hoofd worden gezien en de acties enkel als religieus worden aangegeven. Ook in Nederland gebeurt dit: religie blijkt een belangrijke rol te spelen in de berichtgeving over etniciteit en dan in het bijzonder die over moslims (Phalet en Ter Wal, 2004). Deze auteurs kwamen tevens tot de ontdekking dat de media vaker spreken over criminaliteit en overlast ten aanzien van moslims dan onderzoekers en politie dat doen. Hierdoor worden moslims vaak gestereotypeerd als crimineel of radicaal religieus.

Ervan uitgaande dat Wilders' uitspraken vaak over moslims gaan is het daarom van belang om te onderzoeken hoe de Nederlandse journalistiek omgaat met de uitspraken van Wilders. Door twee toespraken, die Wilders gehouden heeft in 2010 in New York en Berlijn, en de berichtgeving die daarop volgde te onderzoeken, kan bekeken worden hoe zijn uitspraken doorwerken in de Nederlandse media. De onderzoeksvraag luidt: *In hoeverre nemen de Nederlandse kranten en televisieprogramma's de frames in de twee toespraken van Wilders in New York en Berlijn over?*

Daarbij staan de volgende deelvragen centraal:

- Welke frames gebruikt Wilders in zijn toespraken in New York en Berlijn?
- Welke frames uit de toespraken van Wilders in New York en Berlijn zijn dominant in de media?
- Welke andere onderwerpen rondom de toespraken in New York en Berlijn zijn dominant in de media?
- Is er sprake van verschil tussen de berichtgeving in de verschillende media?

Geert Wilders is de afgelopen jaren een populair onderwerp in vele discussies geweest, en er zijn ook al vele onderzoeken over hem in de media gedaan. Dit bleek bijvoorbeeld tijdens de conferentie “Wilders en de media” op 16 juni 2011, waarvoor Peter Vasterman, Piet Bakker en Kees Brants zestig onderzoeken over Wilders in de media bekeken. De wetenschappelijk relevantie van dit onderzoek is dat nog niet eerder is gekeken naar twee specifieke speeches en de doorwerking daarvan in de media. Hierdoor kan stap voor stap onderzocht worden hoe Wilders zich uitsprekt over moslims, maar ook hoe de media daar mee omgaan.

Dat de macht van de media groot kan zijn en er daardoor voor zorgt dat minderheden negatief geframed worden is al gebleken uit andere onderzoeken. Allport (1954) stelt dat het negatief uitlaten over minderheden in de media, oftewel ‘antilocution’, heel bepalend kan zijn voor de beeldvorming van groepen minderheden. Deze stereotyperende verslaggeving kan vijandige gevoelens bij autochtonen ten aanzien van allochtonen verhogen volgens Boomgaarden (2007). Dit onderzoek zal onderzoeken of er in de Nederlandse media ook sprake is van een stereotyperende verslaggeving jegens Geert Wilders en moslims.

Dit zal worden gedaan met behulp van verschillende theorieën en achtergrondinformatie in de hoofdstuk twee. Door middel van de kwalitatief-interpreterende inhoudsanalyse zal ik in het derde hoofdstuk zowel de twee speeches van Wilders (Berlijn en New York) als de berichtgeving omtrent deze speeches analyseren. Daarbij zal ik zowel kranten als televisie-items onderzoeken. In het vierde en vijfde hoofdstuk zullen de resultaten beschreven worden en in het laatste hoofdstuk zal er antwoord gegeven worden op de hoofdvraag en zal dit antwoord in een breder kader worden geplaatst.

2. Theoretisch kader

Deze master thesis onderzoekt de nieuwsberichtgeving omtrent twee toespraken van Geert Wilders in New York en Berlijn. Om een beter beeld te krijgen van Wilders' ideeën zal in dit hoofdstuk dieper worden ingegaan op de politieke achtergrond van Wilders, zijn uitspraken, media en onderzoeken over onderwerpen als populistische en de islam in de media, framing en beeldvorming.

2.1 Geschiedenis van immigranten in Nederland

Al sinds de gouden eeuw staat Nederland bekend als een immigratieland. Verschillende groepen mensen hebben ons land als toevluchtsoord gebruikt voor een betere toekomst. In de 16^e en 17^e eeuw kwamen de Hugenoten naar Nederland vanwege zonnekoning Lodewijk de veertiende en zijn plannen om Frankrijk weer volledig katholiek te maken (Bots, Posthuma-Meyjes en Wieringa, 1985)). Ook o.a. Joden uit Portugal, Antwerpenaren en Duitsers zoeken in die jaren hun heil in de Nederlanden om verschillende redenen (Nicolaas en Sprangers, 2006).

Vanaf de Tweede Wereldoorlog verandert de Nederlandse bevolking enorm door de verschillende migranten. Grote groepen mensen uit het voormalige Nederlands-Indië en Nieuw-Guinea arriveren in Nederland in de periode 1945-1962. Later in de jaren '60 en '70 heeft Nederland dringend behoefte aan laaggeschoolde arbeiders en migreren meer dan 200.000 mannelijke arbeiders uit de mediterrane landen zoals Turkije, Marokko, Tunesië, Joegoslavië, Italië en Spanje. Zij hebben moeite om werk te vinden in eigen land en worden middels advertenties van de Nederlandse regering geronseld om laaggeschoolde arbeid in Nederland te gaan verrichten. Naast arbeiders die na korte tijd weer teruggaan naar eigen land, blijven ook vele gastarbeiders definitief in Nederland. In de jaren '80 leidt dit tot huwelijksmigratie en gezinshereniging en is er een toestroom van vrouwen en kinderen uit deze landen (Van Tubergen en Maas, 2002). Tevens krijgt Nederland te maken met een grote groep Surinamers die wegens de onafhankelijkheid van het land in 1975 besluiten om voor Nederland te kiezen. Een nieuwe stroom migranten –'asielzoekers'- komt in de jaren '90 naar Nederland wegens oorlog in eigen land. Somaliërs, Joegoslaven, Iraniër, Irakezen en Afghanen zoeken een veilige haven in Nederland (Van Tubergen en Maas, 2006). In de 21^e eeuw komt een grote groep arbeiders uit Oost-Europa om economische redenen naar Nederland (d'Haenens & de Lange, 2001).

Nederland heeft altijd bekend gestaan om zijn gastvrije houding jegens buitenlanders. Iedereen was altijd welkom, en daarom een populair toevluchtsoord. Toch ontstaat er langzamerhand in publieke en politieke discussies een andere houding wat betreft allochtonen. Er wordt zich afgevraagd hoeveel migranten Nederland kan toestaan en aan welke eisen ze moeten voldoen (Van Tubergen en Maas, 2006). Er ontstaat een gevoel van bezorgdheid en angst voor groepen mensen die verder van de Nederlandse cultuur afstaan, zoals Turken en Marokkanen. Deze groepen arbeiders besluiten zich namelijk permanent te vestigen in plaats van het geplande tijdelijke verblijf. Deze veranderingen hebben nadelige gevolgen voor de sociale positie van de nakomelingen van deze groep mensen. In het onderwijs presteren allochtonen vaak minder goed dan autochtonen. Er is vaak al een grote achterstand op de basisschool onder Turken en Marokkanen ten opzichte van autochtone kinderen. De werkloosheidcijfers onder allochtonen zijn hoger en hun inkomen is vaak lager (Van Tubergen en Maas, 2006).

Deze negatieve gevolgen blijkt ook uit de verandering van de term voor immigranten. Sinds 1971 werden de woorden ‘gastarbeiders’ en ‘immigranten’ veranderd in ‘allochtonen’, maar ondertussen heeft ook deze benaming een negatieve ondertoon (Yanow & Van der Haar, 2010). Daarom is er geprobeerd de term weer te vervangen en is ditmaal de term ‘Nieuwe Nederlander’ bedacht (Prins, 2010). Desondanks bleek ook deze term niet het positieve effect te geven waarop gehoopt werd.

De tolerante samenleving waar Nederland ooit om bekend stond veranderde steeds meer in een maatschappij die afwijzend staat tegenover nieuwe culturen (Coenders, Lubbers, Scheepers & Verkuyten, 2008). Het lijkt erop dat de Nederlander niet meer gelooft in een multiculturele samenleving. Migrant en hun nakomelingen hebben het moeilijk in deze samenleving nu er van ze wordt verwacht volledig te integreren en aan te passen. Door deze ontwikkeling wordt er ook vaak negatief over moslims gedacht in Nederland en is er ruimte gekomen voor politici die zich overwegend bezig houden met de multiculturele samenleving zoals Pim Fortuyn en Geert Wilders.

2.2 Geert Wilders

Geert Wilders’ begon zijn politieke carrière in 1990 als beleidsmedewerker van de VVD. Via de gemeenteraad van Utrecht komt hij in 1997 terecht in de Tweede Kamer waar hij samen met eerst Frans Weisglas en later Ayaan Hirsi Ali stukken schrijft over de gevaren van moslimextremisme. Wilders lijkt zich hier vanaf 2000 echt zorgen om te gaan maken. Tevens

maakt hij zich zorgen om de koers van de VVD. Naar Wilders' mening neigt de partij te veel naar het midden in plaats van de rechtse koers die hij voor zich zag. Ten tijde van de opkomst van Pim Fortuyn in 2002 blijkt dat Wilders en leider van de partij, Hans Dijkstal, fundamenteel van standpunt verschillen. Dijkstal wil in de campagne de moslims niet als doelwit maken om tot een overwinning te komen, terwijl Wilders de moslims werkelijk als een groot probleem van Nederland ziet. Het verschil tussen beide heren blijkt niet te overkomen (Fennema, 2010).

De VVD moet na de verkiezingen uiteindelijk op zoek naar een nieuwe leider. Jozias van Aartsen wordt mede dankzij Wilders benoemd. Wilders overtuigt Van Aartsen ervan fractievoorzitter te worden. Al snel zijn er spanningen tussen beiden: Van Aartsen is veel te twijfelachtig volgens Wilders (Fennema, 2010). Wilders wil dat het zelfverklaarde extremisme van Nederlandse moslims spoedig wordt aangepakt. Er moet volgens hem een hardere en rechtse aanpak komen binnen de VVD (Fennema, 2010:77).

Wilders besluit om samen met Gert-Jan Oplaat in te gaan op het verzoek van Mark Verheijen, zijn voormalige campagneleider uit Venlo om een 'rechts' stuk te schrijven voor VVD Kamercentrale Limburg. Hieruit volgt het tienpuntenplan, die werd geplaatst in *De Telegraaf*. Volgens Fennema (2010) gebruikte Wilders deze tien punten om uit de partij te stappen, al beweert Wilders dat hij dit nooit gepland heeft (Wilders, 2005). Na veel media-oproer en gesprekken binnen de VVD 'besluit' Wilders uit de VVD-fractie te vertrekken en zijn zetel te behouden. Op 4 september 2004 is Groep Wilders een feit. Al snel heeft hij een grote aanhang: tien dagen na de oprichting van Groep Wilders staat hij in de peilingen van Maurice de Hond al op 12 zetels. Op 22 februari 2006 wordt *de Partij voor de Vrijheid* (PVV) officieel ingeschreven bij de Kiesraad en Wilders is vanaf dan politiek leider van deze partij.

In de beginperiode van de PVV publiceert Wilders het essay *Een Nieuw-realistische visie* (2006) en zijn verkiezingsprogramma *Klare Wijn* (2006). Hij borduurt hiermee voort op zijn werk bij de VVD, namelijk het aan de kaak stellen van het naar zijn mening al vergevorderde moslimextremisme in Nederland. Wilders wordt de strengst beveiligde persoon in Nederland. Toch matigt Wilders zijn uitspraken in de media niet. Hij zegt in *de Volkskrant* bijvoorbeeld dat als hij aan de macht zou komen hij de "grenzen nog diezelfde dag zou sluiten voor alle niet-westerse allochtonen" (Ten Hoove en Pré, 2006). Begin 2007 komt, onder leiding van Wilders, de dubbele nationaliteit van Nebahat Albayrak en Ahmed Aboutaleb in het nieuws. Hij wil een motie indienen tegen deze kabinetsleden zodat ze hun tweede paspoort zullen opgeven. Uiteindelijk ebt deze discussie weg. Echter, door meerdere incidenten met jonge Nederlanders van Marokkaanse afkomst komt Wilders steeds vaker in

de media en ‘islamisering’ wordt hierdoor het sleutelwoord van de PVV (Fennema, 2010). Voor de PVV betekent het woord ‘islamisering’ alles wat de islam groter maakt in Nederland. Wilders maakt op 28 november bekend dat hij bezig is met een film over de Koran. Met de film *Fitna* wil Wilders nogmaals benadrukken dat de islam een unieke godsdienst is en dat ons een donkere toekomst opwacht als we geen actie ondernemen (Fennema, 2010).

In 2008 beginnen de eerste mensen in opstand te komen tegen de uitspraken van Wilders. Er duiken geluiden op over een proces tegen Wilders. Strafpleiter Gerard Spong dient namens een aantal studenten van de UvA een aanklacht in naar aanleiding van het televisieprogramma *NOVA College Tour*. PvdA-politica Els Lucas en de stichting *Nederland Bekend Kleur* bereiden zich tevens voor om een aanklacht in te dienen. Na het uitkomen van de film *Fitna* stromen de aanklachten binnen. Op de regiezitting van 20 januari 2010 wordt bekend gemaakt dat Wilders zich mogelijk aan vijf verschillende strafbare feiten heeft schuldig gemaakt, namelijk: groepsbelediging, aanzetten tot haat wegens godsdienst, aanzetten tot haat wegens ras, aanzetten tot discriminatie wegens godsdienst en het aanzetten tot discriminatie wegens ras.

Populist of racist?

Uit bovenstaande tekst is duidelijk dat het onderwerp ‘islamisering’ belangrijk is in de politieke carrière van Geert Wilders. Al sinds 2000 vindt Wilders moslims een gevaar voor de Nederlandse maatschappij. Het gevaar van het benoemen en het toedichten van karakteristieken aan een specifieke groep in de samenleving is dat dit als discriminerend kan worden beschouwd. Toch worden deze uitspraken verschillend getypeerd in onderzoeken. Wagenaar en Van Donselaar (2008:43) noemen de partij “een nieuwe partij met extreemrechtse trekken”. Daarnaast zeggen Davidovic, Wagenaar, Rodrigues en Van Donselaar (2008: 191) dat de PVV “een vreemde eend in de bijt” is. Het is namelijk zeer waarschijnlijk dat ze wel mensen met extreemrechtse gedachten aantrekken. Echter, Wilders noch zijn partijleden hebben een extreemrechtse achtergrond en tevens laten ze geen volksvertegenwoordigers of medewerkers met een extreemrechts gedachtegoed toe.

Lucardie (2010) is het niet volledig met de term ‘rechtsextremisme’ eens. Hij zou deze term liever vermijden omdat het een erg beladen woord is. Hij geeft toe dat door “Wilders’ voorstel voor een nationaal voorkeursbeleid bij de sociale zekerheid” de PVV wel een stapje dichterbij rechtsextremisme brengt (Lucardie, 2010:183). Toch gaat het te ver om te zeggen dat de PVV een “almachtig arisch volk” zou willen creëren (Lucardie, 2010:177). Lucardie (2010:184) spreekt liever over een “nationalistische familie” waar de PVV deel van uitmaakt.

Tevens zegt hij dat veel voorstellen van Wilders extreem genoemd kunnen worden - zoals het verbod om nieuwe moskeeën en islamitische scholen te bouwen - maar niet per definitie onder de noemer rechts-extreem vallen. Lucardie (2010) stelt dat er pas sprake is van rechtsextremisme als Wilders de moslims hun burgerrechten en Nederlandse nationaliteit zou willen afnemen. Gezien zij nog wel de vrijheid hebben om een religie en educatie te kiezen, neemt Wilders hen dit recht niet af. Hij wil er alleen geen nieuwe gebouwen meer voor bouwen. Lucardie (2010) geeft aan dat Wilders de termen ‘rechts-populist’ en ‘nationalist’ afwijst, echter dit kan Wilders minder goed beargumenteren dan zijn aversie tegen de term rechts-extremist. Uiteindelijk zou hij Wilders wel als “rechts, liberaal nationalistisch en populistisch” willen aanduiden, mede door de wens van Wilders om een “brede volksbeweging” te willen oprichten (Lucardie, 2010: 185).

Uit de uitspraken van Houtman en Achterberg (2010) maar ook Lucardie (2010) kan worden geconcludeerd dat Geert Wilders bestempeld kan worden als een populistische leider. Uit een onderzoek door Bos, Van der Brug en De Vreese (2010) naar populistische leiders bleek dat Wilders duidelijke populistische trekken heeft. Echter, populisme is een gecompliceerde term en wordt soms te makkelijk gebruikt. Niet alles kan gekwalificeerd worden als populisme en er zijn meerdere soorten populisme te herkennen. In het geval van Wilders kan worden gezegd dat hij een rechts-populistische leider is.

Betz (1994) geeft aan dat rechts-populistische partijen een klassiek liberale positie jegens het individu hebben en de economie zien zoals sommige extreemrechtse stromingen dat ook doen. Het gezonde verstand van de burger staat centraal en in een hoog vaandel. Een rechts-populistische partij zet zich dan ook af tegen de gevestigde politieke elite. Deze elite staat namelijk te ver af van de ‘doorsnee’ burger. Er kan gesproken worden van een kloof tussen burgers en politici, echter lijkt een populistische partij dit extra te benadrukken en is er niet alleen onbegrip, maar ook sprake van aversie tegen de politieke elite. Men vindt dat de burger weer een stem moet krijgen en dat er een einde moet komen aan de bureaucratie die door de politiek is ingesteld (Houtman en Achterberg, 2010).

Dit kenmerk is ook in de PVV te herkennen. Wilders zet zich af tegen alles wat ‘normaal’ is in Den Haag. Hij spreekt vaak over de ‘linkse kerk’ en ‘linkse elite’ en kan dus beschouwd worden als een ‘tegenpartij’ (Davidovic, Wagenaar, Rodrigues en Van Donselaar, 2008). Zowel LPF, Trots op Nederland (TON) en PVV proberen zich af te zetten tegen de politieke elite en zijn daar redelijk tot zeer succesvol mee geweest. Houtman en Achterman (2010) noemen het afzetten tegen de politieke elite door populistten “het mopperen op de overheid”. Er bestaat “een afkeer van politieke, bestuurlijke en bureaucratische elites” bij deze

partijen omdat de politieke elite in populistische ogen eerder voor hun eigen zaak zal strijden en niet zal proberen de problemen van de “hardwerkende burger” op te lossen. In dit geval is de ‘nieuwe linkse politiek’ uit de jaren ’70 de politieke elite waar tegen de LPF en PVV strijden (Davidovic, Wagenaar, Rodrigues en Van Donselaar, 2008).

Van der Burg, Fennema en Tillie (2000) stellen dat deze partijen een angstgevoel verspreiden en zij willen dat de invloed van de overheid wordt ingeperkt. Ze geven ook aan dat veel rechts-populistische partijen één belangrijk onderwerp, vaak een gesignaleerd probleem in de maatschappij, op het programma hebben staan. Dit onderwerp spreekt veel mensen aan en doet hen besluiten op deze partij te stemmen. Veel van deze rechts-populistische partijen worden daarom een ‘one-issue’ partij (Van der Burg, Fennema en Tillie, 2000). Een populistische partij ‘speelt’ met het volk doordat het een onderwerp aan de kaak stelt waarmee mensen zich kunnen identificeren. Het onderwerp is vaak een probleem in de samenleving en door dit telkens te benadrukken gaat het werkelijk een rol van betekenis spelen in de politiek. Het voortdurend herhalen van de boodschap kan leiden tot een angstgevoelens in de maatschappij (Van der Burg, Fennema en Tillie, 2000). Het mag duidelijk zijn dat Wilders zich ook voornamelijk op één onderwerp richt en dat dit ‘islamisering’ is.

2.3 Media

Sinds de zeventiende eeuw bestaan er week- en dagbladen en pamfletten in Nederland. De politiek en politieke bewegingen hebben altijd gebruik gemaakt van deze vorm van media. Pas later, aan het eind van de negentiende en begin twintigste eeuw, is deze manier veranderd. Politiek werd voor die tijd altijd in besloten kring bedreven. De politieke cultuur bestond uit “onafhankelijke en beschaafde heren” die met elkaar in “tamelijk ethisch en juridisch debat” gingen (Wijfjes, 2002:19). De nieuwe politieke cultuur werd veranderd doordat kiesrecht steeds meer uitgebreid werd, en politici grotere groepen in de maatschappij moesten aanspreken. De politieke communicatie veranderde hierdoor omdat politici nu geacht werden de massa te kunnen bespelen in plaats van debatteren met andere hoge heren. Journalisten bleken onmisbaar in dit nieuwe proces, want mede door massakranten en tijdschriften konden vele mensen bereikt worden. Het bleek problematisch voor politici dat journalisten steeds meer te vertellen kregen. Journalisten begonnen naast het nieuwsbericht andere vormen, zoals het interview, de reportage en karakterschets te gebruiken om de boodschap over te laten komen (Wijfjes, 2002).

Al voor de Eerste Wereldoorlog ontstond een kloof tussen de media en politici, die

werd veroorzaakt door de onafhankelijkheid van de journalisten en de verschillende vormen van berichtgeving. Na de Eerste Wereldoorlog veranderde dit in een verzuimd medialandschap, waarin journalisten vaak ook politiek actief waren of verbonden waren met een politieke partij en dus was de informatie relatief makkelijk voor handen. De traditie die zich binnen de parlementaire journaal vormde was nu gebaseerd op “een strikte scheiding van volledige, goedgeschreven en objectieve vergaderverslagen en pittige overzichten en portretten die vanuit een politieke opvatting of een poging tot ontspanning werden geschreven” (Wijffjes, 2002:23). Kritiek volgde omdat het te kleurloos en langdradig zou zijn

Journalisten wilden in de jaren zestig niet meer achter de politiek aanlopen en zagen een hele andere taak voor zichzelf. Ze wilden namelijk de politiek kritisch kunnen volgen, zonder verantwoording te hoeven afleggen. Er kwam een omslag in de manier waarop journalisten politici benaderden. Vanaf de jaren '60 waren journalisten niet meer enkel bezig om op respectvolle manier om te gaan met de politiek maar haalden zij hun waardigheid uit de hoeveel kritiek zij uitten op politici. Maar zoals Wijffjes (2009: 24) stelt: “machtskrakerij in totale onafhankelijkheid is een illusie”. Andere problemen, zoals ‘de Haagse Kaasstolp’, kwamen ervoor in de plaats. Dit fenomeen houdt in dat journalisten met politici, voorlichters en ambtenaren moeten touwtrekken om een ‘scoop’. Een ander probleem is de vercommercialisering van het medialandschap.

Medialogica

Brants en Van Praag (2005) stellen dat journalisten onafhankelijk veelzijdige informatie moeten verschaffen aan burgers. Ze stellen dat journalisten drie functies hebben. Ze noemen de informatiefunctie waarin journalisten de plicht hebben om, onafhankelijk van de staat, informatie te verschaffen over zaken die belangrijk zijn voor het welzijn van burgers en de samenleving. De media moeten een platform bieden waar burgers hun mening terug zien komen en waar plaats is voor dialoog. De derde functie van journalisten is het controleren van politieke besluitnemers. Ze moeten “als een waakhond de beloftes, daden en machtsuitoefening van politieke besluitnemers kritisch tegen het licht van de waarheid en de geloofwaardigheid houden” (Brants en Van Praag, 2005; 5). Op deze manier kan het publiek een goed afgewogen keuze maken tijdens de verkiezingen.

Echter, de invoering van commerciële televisie en de verminderde invloed van de publieke omroep heeft voor meer commerciële druk gezorgd bij de media. Er moet worden gezorgd voor hoge kijkcijfers en hoge oplages, want anders is het bestaansrecht van een medium en de redactie van korte duur. Het houdt in dat er veel meer rekening wordt

gehouden met wat het publiek wil omdat hoge kijkcijfers zorgen voor winst bij commerciële zenders. Dit zorgt voor een andere manier van journalistiek bedrijven (Brants en Van Praag, 2006). De stijlverandering wordt ook wel ‘medialogica’ genoemd en zorgt ervoor dat nieuwsberichten in headlines en in thema’s worden aangeboden, ook zijn ze makkelijk te begrijpen en gebruiken door het publiek (Altheide, 2004).

De macht van de media wordt groter door de verandering van stijl. Waar journalisten vroeger probeerden de feiten van politieke kwesties te beschrijven, zijn de journalisten nu juist het middelpunt van het verhaal en geven ze ook hun eigen interpretatie van het geheel. Dit gebeurt ook bij interviews met politici. Journalisten willen veel vaker een ‘eigen draai’ geven aan het verhaal en houden een interview volgens de regels van de entertainment. Oftewel er moet een goed en sensationeel verhaal uitkomen anders wordt het niet uitgezonden. Journalisten houden interviews om nadruk te kunnen leggen op hun eigen ideeën in plaats van het objectief verzamelen van informatie (Altheide, 2004). In de Verenigde Staten maken steeds meer nieuwsprogramma’s gebruik van deze medialogica om het nieuws te tonen en zo meer kijkcijfers te behalen. Door tijdsgebrek zijn nieuwsbulletins het wereldnieuws in 60 seconden gaan uitzenden en het publiek vindt het normaal om een oorlog ‘live’ te volgen. Het publiek is gewoon geworden met de ‘infotainment-achtige’ en snelle stijl van de media, maar dit betekent wel dat ze oppervlakkiger informatie verstrekken (Altheide, 2004).

Brants en Van Praag (2005) zien deze ontwikkeling in Nederlands ook terug. Volgens hen ontstaat er zo een meer negatieve en ‘infotainment-achtige’ sfeer omtrent politieke berichtgeving, die volledig wordt gedomineerd door journalisten en de commercie. Als gevolg proberen politici daarom zo nieuwswaardig mogelijk te zijn om aandacht te krijgen. De media hebben veel macht want zij bepalen wat er van de politiek belangrijk, relevant of nieuwswaardig is. Politici passen daarom hun standpunten en verhaal aan voor de media. De meest nieuwswaardige politieke leider komt vaak in de media en krijgt ook de meeste tijd om zijn of haar verhaal te doen (Brants en van Praag, 2005).

Populisme in de media

Van veel populisten wordt gezegd dat ze goed met de media om kunnen gaan en dat dit een groot deel van hun succes is. Akkerman (2003) bevestigt dit: “het combineren van voorkeuren van de samenleving en marketingtechnieken met sterk leiderschap en het innemen van simpele en duidelijke posities” (2003: 153). De simpele en duidelijke posities komen goed tot hun recht in de snelle manier van journalistiek bedrijven. Deze combinatie blijkt vooral effect

te hebben op kijkers die het minst bewust zijn van politiek (Akkerman, 2003). Mensen kunnen dus stemmen op een partij zonder echt te weten waar ze op gestemd hebben.

Naast Wilders kende de Nederlandse politiek in het verleden ook andere populistische politici. Het leiderschap van Kuiper, Troelstra en Domela Nieuwenhuis bevatte populistische eigenschappen. Boer Koekoek van de Boerenpartij, Hans Janmaat van de Centrum Democraten en leider van de VVD, Hans Wiegel, zijn iets recentere voorbeelden van leiders met populistische kenmerken. Iemand die kort geleden nog furore maakte was Pim Fortuyn. Fortuyn wordt herinnerd als een rasechte populist die haarscherp leek aan te voelen hoe hij de media moest bespelen. Ellemers (2004) stelt dan ook dat de media een belangrijke rol hebben gespeeld bij de populariteit van de LPF-leider. Er wordt zelfs gezegd dat er nog niet eerder een politieke leider is geweest die zoveel media-aandacht heeft gekregen als Fortuyn, zowel negatief als positief.

De media en de politiek hebben elkaar zoals al gezegd nodig. Fortuyn gebruikte de media op een uitermate slimme manier. Voor een populistische leider is media-aandacht erg belangrijk, want door middel van een overvloed van media-aandacht, kan hij of zij het beeld van zichzelf veranderen en een grotere schare stemmers achter zich krijgen. De populistische stijl bevat namelijk elementen van de medialogica, bijvoorbeeld de ‘verpersoonlijking’ en ‘emotionalisering’ van bepaalde zaken kan effect hebben op stemmers (De Bruin, 2010, Boomgaarden en Vliegthart, 2007). Tevens het verspreiden van angst via amusementsprogramma’s kan gerekend worden onder de nieuwe journalistieke stijl (Altheide, 2004). Doordat populistische leiders goed overkomen op televisie, krijgen ze veel aandacht van de media. En media-aandacht betekent meer tijd om standpunten over te brengen op toekomstige stemmers (Akkerman, 2003). Partijleiders die weinig te zien zijn in de media zullen ook minder goed hun programma overbrengen.

Bos, Van der Brug en De Vreese (2010) deden onderzoek naar onder andere Nederlandse rechts-populistische leiders tijdens de verkiezingscampagne in 2006. De ideologische verschillen tussen de leiders waren erg klein, maar er was een groot verschil in succes van de partijen. Zo kreeg Wilders negen zetels in de Tweede Kamer en Rita Verdonk kreeg meer voorkeursstemmen dan haar partijleider Mark Rutte. Echter, Olaf Stuger (Lijst Vijf Fortuyn), Marco Pastors (Een NL) en Hilbert Nawijn (Partij voor Nederland) waren helemaal niet succesvol. Het onderwerp van het onderzoek was de vraag of de manier van afbeelden door de media effect had op het succes van de populistische partijleider. Uit het onderzoek bleek dat Wilders, Verdonk en Pastors ronduit de meeste media-aandacht kregen van de populistische leiders. Van deze drie was Wilders het meest prominent op televisie,

tevens was hij het meest populistisch vergeleken met andere partijleiders.

Het blijkt dus dat Wilders hoog scoort op populistische kenmerken. Schaper en Ruigrok (2010) onderzochten in hoeverre de media een podium voor Wilders hebben geboden sinds zijn vertrek uit de VVD. Ze kijken naar verschillende media, zoals dagbladen, gratis kranten en NOS Journaal en RTL Nieuws, en onderzoeken aan welke partijleider het meeste aandacht wordt besteed tijdens verkiezingstijd. Hieruit blijkt dat de leider van de PvdA (Bos en Cohen) meermalen aan bod komt. Ook blijkt dat er veelvuldig over Wilders is geschreven in de kranten. In *de Volkskrant* en *Trouw* krijgt hij zelfs meer aandacht dan oud-premier Balkenende. Kijkend naar NOS Journaal en RTL Nieuws blijkt dat NOS Journaal de leiders van de grootste partijen (CDA, VVD en PvdA) het meeste aandacht geeft, en dat RTL Nieuws zich vooral richt op Rutte, Balkenende, Cohen en Wilders. Schaper en Ruigrok (2010) hebben ook gekeken naar de mate waarop de leiders zelf handelen of geciteerd worden en daaruit bleek dat deze score voor Wilders (in vergelijking met andere partijleiders) bij het RTL Nieuws hoog scoorde en dat dit niet het geval was bij het NOS Journaal. Zij lieten juist Cohen vaker aan het woord.

Wilders zelf heeft een haat/liefde verhouding met de media. Wilders weet dat hij de media nodig heeft om zich te kunnen profileren. Echter, hij weet ook dat de media hem kunnen breken (Luyendijk, 2010). Hij zinspeelt hier op, door te zeggen dat de media hem in een verkeerd daglicht proberen te zetten. Vooral de linkse media, zoals de VARA, waarmee hij weigert te praten, zijn in zijn ogen er op uit om dat te doen. Voor dit onderzoek is het belangrijk om vast te stellen dat Wilders populist is. Er is geconstateerd dat een populistische partij is gefocust op één onderwerp. Dit maakt het gespreksstof voor een populistische leider niet gevarieerd. Er wordt voornamelijk ingezoomd op dat ene onderwerp en hier wordt zo selectief over gesproken dat er geen goed beeld wordt gegeven door de partij. Het doel is om stemmers te trekken en dat kan worden gedaan door ‘protest-stemmers’ of ‘anti-immigrant-stemmers’ te trekken (Akkerman, 2003). Wilders geeft hierdoor een selectief beeld van moslims in Nederland omdat hij zal zeggen wat hij denkt dat het volk wil horen om op hem te stemmen (Van der Burg, Fennema en Tillie, 2000).

Dit is echter niet een probleem van meerdere kanten belichten. Populisme is, volgens Akkerman (2003), dan ook een achteruitgang voor de democratie, omdat het niet het volk is die de politieke partij kiest, maar de populistische politici die zijn uitspraken zal aanpassen aan de ideeën die het meeste electorale succes zal geven. Dit is een schadelijke ontwikkeling omdat de ideeën die het meeste electorale succes zullen geven niet altijd het beste voor de gehele samenleving zijn. Het is aan politieke partijen juist de taak om met ideeën te komen

die voor de hele samenleving gunstig zijn. De ideeën die het meeste succes opleveren zijn vaak voordelig voor de meerderheid van een samenleving, terwijl er aan de minderheden niet wordt gedacht.

Tevens is het belangrijk om aan te geven dat Wilders de vrijheid heeft om zijn mening te verkondigen, maar dat deze uitspraken door mensen als racistisch kunnen worden ervaren. Lucardie (2010) en Davidovic, Wagenaar, Rodrigues en Van Donselaar (2008) kunnen niet spreken van extreemrechts, toch spreken zij wel van een zekere link met deze stroming. Doordat Wilders als populist zal letten op het volk in zijn uitspraken en er sprake is van het mogelijk apart zetten van een bevolkingsgroep, geeft Wilders een eenzijdig beeld over islamieten. Het onderzoek van Bos, Van der Brug en De Vreese (2010) geeft bovendien aan dat Wilders prominenter op televisie is dan andere politieke leiders. Hierdoor komen zijn uitspraken ook vaker in de bekendheid en is het aan de media om zorgvuldig om gaan met zijn uitspraken.

Als een anti-immigrantenpartij zoals de PVV vaker in de media komt moet er zorgvuldig met het gedachtegoed worden omgegaan. Het is in het belang van de moslims dat de media de eenzijdigheid van Wilders niet gaan overnemen, maar om het onderwerp van meerdere kanten te belichten. Het is de taak van de media om objectief te blijven, en daarbij moeten zij ook “als waakhond voor machthebbende instituties in de samenleving” functioneren (Kovach en Rosenstiel, 2007). Het is dus belangrijk dat ze de teksten van Wilders niet klakkeloos overnemen maar juist kritisch benaderen (Brants en Van Praag, 2005). Zo kan het publiek een goed afgewogen keuze maken tijdens de verkiezingen. McNair (2009) vindt dat journalisten de beslissers in de gaten moeten houden zodat er geen sprake zal zijn van misstanden in de samenleving. Het kabinet moet zich namelijk eerlijk en verantwoordelijk opstellen, en wanneer dit niet het geval is zouden journalisten moeten ingrijpen. Kovach en Rosenstiel (2007: 141) zien hierin een probleem, omdat de media zich eerder aan de wensen van het publiek overgeven en niet het goede willen doen voor de samenleving.

Effecten

Walgrave en De Swert (2004) onderzochten of de media invloed hadden op het succes van het Vlaams Blok en hieruit bleek dat dit inderdaad het geval was. Als er in de pers vaker werd gesproken over immigratieproblematiek bleek het Vlaams Blok ook hoger in de peilingen te staan. Ook uit onderzoek van Boomgaarden en Vliegthart (2007) blijkt dat als immigratieproblemen, zowel politiek als sociaal, veel worden uitgemeten in de media,

populisten in de opiniepeilingen stijgen, en daardoor ook weer meer aandacht ontvangen. En zo wordt er bijgedragen aan hun electorale succes. Zowel de economische kant als de culturele dreiging bleek een reden te zijn om te stemmen op een anti-immigranten partij. De onderzoekers gaan er vanuit dat de toon van een artikel die over dit onderwerp gaat vaak negatief is en dat mensen daarom bezorgd raken en besluiten om op een anti-immigranten of populistische partij te stemmen.

Als de media berichten over dramatische gebeurtenissen zoals de dood van Van Gogh verhoogt dit ook de anti-immigranten sentiment onder de bevolking. Vanwege het feit dat mensen het werkelijke voorval niet zelf hebben aanschouwd, maar te weten zijn gekomen via de media, spelen de media een belangrijke rol in de beleving van de gebeurtenis voor mensen. Het werkelijke voorval verschilt namelijk met de representatie van de gebeurtenis in de media. Vaak komt er een 'mediahype' voort uit een speciale gebeurtenis zoals de dood van Theo van Gogh of de aanval op de Twin Towers. In het geval van Van Gogh was de moordenaar moslim en de Twin Towers werden aangevallen door moslimextremisten en dus ontstond naar aanleiding van deze gebeurtenissen enorme aandacht voor de islam, terrorisme en immigratie. Er bleek in de tijd rondom 9/11, maar ook later angstige en depressieve gevoelens te zijn ontstaan bij mensen die veel nieuws keken op televisie (Boomgaarden en De Vreese, 2007). Bij de moord op Van Gogh bleken de kranten angst op te wekken met titels als "Haat en Angst in Amsterdam", "Op zoek naar de link met Al Qaeda-verdachte van moord op van Gogh is Mohammed B" en "Heilige oorlog in Holland" (Boomgaarden en De Vreese, 2007: 357)

Naast alleen het noemen van bepaalde zaken, zoals immigratie en religie, kan de toon van de media effect hebben op het publiek. Campbell (2004) stelt dat de manier waarop nieuws wordt beschreven invloed kan hebben op de perceptie van het publiek. Uit onderzoek naar politiek en media in Oostenrijk is bijvoorbeeld gebleken dat er een relatie bestaat tussen het gebruik van kranten met een 'tabloid-stijl' en de angst van de lezers voor buitenlanders (Plasser en Ulram, 2003). Zelf zegt Wilders dat de media te negatief over hem zijn (RTL Nieuws, 2010). Onderzoek naar andere populistten bevestigen deze vermoedens. Zo bleek dat de media in hun berichtgeving over een andere populist, Pim Fortuyn, uitermate negatief was (Ellemers, 2004). Fortuyn kreeg, zoals Wilders, ook extreem veel media aandacht. In eerste instantie was de aandacht overwegend negatief, maar later bleek dat het benadrukken van rechtse thema's, de puinhopen van Paars en de problematiek rond asielzoekers door de media, de basis is geweest van het succes van de LPF en het CDA in 2002, zo bleek uit onderzoek van Kleinnijenhuis, Oegema en De Ridder (2003:136). Later werden de media milder en

namen ze zijn kritiek op het vorige kabinet juist over (Ellemers, 2004). Ellemers (2004) stelt dat de media een rol hebben gespeeld in de populariteit van Fortuyn, maar het is zeker niet de enige succesfactor geweest, daar was meer voor nodig.

2.4 Framing

Het doel van dit onderzoek is om aan te geven op welke manier de toespraken van Wilders worden gerepresenteerd in de media. Framing is een manier om te bekijken welke onderwerpen veelvuldig worden neergezet in de media en op welke manier. Framing maakt dat een bepaald beeld wordt gecreëerd van een groep mensen, een individu of een nieuwsfeit. Entman (1993) stelt dat het er bij het framen omgaat dat er in een tekst bepaalde aspecten van de waargenomen werkelijkheid belangrijker of duidelijker zijn gemaakt door de journalist. Hiermee bedoelt hij dat als journalisten (of politici) een onderwerp moeten presenteren er vaak maar beperkte tijd is om het onderwerp duidelijk te maken aan het publiek. De nadruk kan maar op enkele delen van de werkelijkheid worden gelegd, waardoor de realiteit anders kan worden uitgelegd dan dat deze werkelijk is. De journalist moet immers nieuws selecteren en het plaatsen in een bepaald kader of vorm, hierdoor wordt het een interpretatie van de journalist. De journalist geeft het bericht dus een zekere lading of betekenis mee. Deze is hier niet bewust van en framing wordt dus niet opzettelijk ingezet door journalisten. Echter, het is voor de journalist een regel om het belangrijkste uit een nieuwsfeit of gebeurtenis te halen en dit te presenteren aan het publiek. Tevens is het een manier om het gebeurde begrijpelijker te maken. Hieruit kan geconcludeerd worden dat een frame slechts een deel van de realiteit is. Het publiek is hier vaak niet van op de hoogte en weet niet altijd dat er verschillende kanten zijn (Groen en Van der Zwan, 2005).

Politici maken ook gebruik van framing. Lakoff (2002) legt uit dat politici zelf kunnen bepalen waar het publiek aan denkt door hun verhaal op een juiste manier te framen. Wilders doet dit zelf ook volgens De Bruijn (2010). De Bruijn (2010) bespreekt vijf frames die vaker in andere politieke debatten worden gebruikt. Hij combineert ze met uitspraken van Wilders die vaak terugkomen in zijn manier van politiek bedrijven. De uitkomst is dat Wilders deze frames vaak gebruikt om moslims, de islam of immigranten te stereotyperen. Hij weet het vaak zo te stellen, volgens De Bruijn (2010), dat men 'gek' is om hem niet te geloven en een tegenargument haast onmogelijk is. Veel van de frames spelen in op emoties waardoor het argument extra sterk overkomt. Ook Kuitenbrouwer (2010) legt uit dat Wilders vaak op de emoties of 'onderbuikgevoelens' van mensen inspeelt, terwijl zijn tegenstanders hem bevechten met feiten en argumenten. En volgens Lakoff (2002) stemmen mensen niet

rationeel maar juist vanuit hun gevoel. Dit kan een reden zijn waarom Wilders' zo groot kon worden tijdens de verkiezingen van 2010.

Kuitenbrouwer (2010) ontdekte ook frames in de uitspraken van Wilders. Hij kwam er vier tegen waaronder 'het islamiserings-frame'. Wilders herhaalt het woord 'islamisering' zo frequent mogelijk zowel in de media als op zijn eigen website. Hij bedoelt hiermee dat "iets dat nog niet islamitisch is, islamitisch wordt gemaakt" (Kuitenbrouwer, 2010:78). Onder leiding van "haatimams, een Marokkaanse burgemeester en staatsecretarissen met twee paspoorten" is dit een samenzwering tegen de vrije wereld. En wie dit niet ziet is blind of onderdeel van de samenzwering, aldus Wilders. Volgens Kuitenbrouwer maakt het niet uit of 'islamisering' wel of niet bestaat, het feit dat Wilders het tot gespreksonderwerp maakt betekent dat het bestaat in de politiek.

In het "subsidie-is-roof-frame" gaat het volgens Wilders over een ander complot, namelijk die van de linkse elite en het geld. Deze elite eigent zich al het geld toe om te gebruiken voor hun linkse hobby's: "voor schilderijen die je je ergste vijand nog niet zou toewensen" (Kuitenbrouwer: 78). Wilders maakt subsidie tot iets onaangenaams, terwijl het altijd onderdeel is geweest van onze verzorgingsstaat, waardoor we bepaalde zaken, zoals zorg, kunst, cultuur en welzijn, mogelijk kunnen maken. In het "dhimmi-frame" heeft dezelfde linkse elite, volgens Wilders, geen visie meer op de maatschappij en zijn ze 'dhimmi's': het Arabische woord voor "een niet-moslim in een moslimstaat" (2010: 79). Wilders gebruikt het woord voor mensen die overlopen naar de islam. Het laatste frame die Kuitenbrouwer onderscheidt is het "blauwdruk-Nederland-frame", waarmee Wilders wil duidelijk maken dat Nederland is bedoeld voor de Nederlandse identiteit en cultuur en dat de islam hier niet in voorkomt. Volgens Kuitenbrouwer (2010: 79) zegt Wilders dat Nederland "niet bedoeld" is voor bijvoorbeeld de islam en "Nederland moet weer worden zoals ons land bedoeld is".

Echter, Iyengar (2005) is het niet volledig mee eens dat politici, zoals Wilders, de frames bepalen en stelt dat Lakoff (2002) vergeet dat onderzoek heeft uitgewezen dat wat echt doorkomt bij het publiek het gevolg is van de manier waarop politici in het nieuws worden gebracht. Uitmuntende toespraken van politieke leiders leiden niet tot meer stemmen. Wat wel door het publiek wordt gezien is het commentaar van journalisten of de bewerking van een toespraak. De echte 'framers' volgens Iyengar (2005) zijn de journalisten. Iyengar stelt dus dat het de media zijn die bepalen hoe politici en hun onderwerpen geframed worden.

Uit het onderzoek van Shadid (2005) blijkt echter iets anders. Er zijn een aantal specifieke en grotendeels negatieve frames van de islam en moslims in de media en deze frames

representeren de moslims in de maatschappij. De mensen die over dit onderwerp praten zijn voortdurende dezelfde mensen en benadrukken de moslim als de “ander”. Moslims zelf worden niet gehoord in de media, hoewel het gesprek over hen gaat. Opvallend is de “gerichtheid van de media op invloedrijke en spraakmakende politieke of economische belangengroepen (overheid en politici) voor het betrekken van berichten” (Shadid, 2005). Journalisten blijken veel frames van belangengroepen over te nemen en brengen de frames rechtstreeks over naar het publiek. In het geval van Wilders blijkt dat journalisten zijn frames over de islam “geïncorporeerd wordt en zonder commentaar wordt doorgegeven”, terwijl hij de islam neerzet als “fascistisch, terroristisch en achterlijk” (Shadid, 2005). Dit zijn dezelfde stereotyperingen die Said al aangaf in zijn boek in de jaren '70 (Said, 2003). Minder in het oog springende nieuwsfeiten worden daardoor genegeerd doordat ze minder nieuwswaarde hebben.

Journalisten lijken door de steeds toenemende commercie haast gedwongen om te berichten over de politicus met de meeste nieuwswaarde. Hierdoor zijn ze niet meer objectief en gaan ze minder zorgvuldig om met nieuwsfeiten, alles moet snel en het publiek krijgt maar een klein deel te zien van een nieuwsfeit. Wilders' frames van de islam en moslims zijn negatief, en blijken zonder enige kritiek overgenomen te worden door de media (Shadid, 2005). Iyengar (2005) geeft aan dat het inderdaad uiteindelijk de journalisten zijn die bepalen wat ze overbrengen naar het publiek. Echter, zij lijken te worden geleid door medialogica en deze regels zijn simpel. Nieuws wordt uitgezonden in headlines en in thema's, tevens moet het makkelijk te begrijpen en gebruiken zijn door het publiek (Altheide, 2004). En dus kiezen journalisten voor de leider met de meeste nieuwswaarde en een duidelijke boodschap.

Echter, er is ook een mogelijkheid dat er verschil is tussen framing van verschillende media. Uit een framing onderzoek van Semetko en Valkenburg (2000) blijkt namelijk dat een ‘populair’ programma als *Hart van Nederland* een meer sensationele en tabloidachtige manier van programma maken heeft dan het *NOS Journaal* en *RTL Nieuws*. Tevens bleek uit onderzoek van d'Haenens en Bink (2006) naar framing van de islam in artikelen van het *Algemeen Dagblad*, eerder een ‘populaire’ krant dan een kwaliteitskrant, dat de islam inderdaad vaak wordt geassocieerd met terrorisme, fundamentalisme, geweld en onderdrukking van vrouwen.

Toch blijkt uit recentelijk onderzoek van Bos, Van der Brug en De Vreese (2010) dat de meer gevestigde programma's en kwaliteitskranten ook steeds meer tijd besteden aan populistische aspecten. Het is dus aannemelijk dat er verschil kan zijn in de manier van

framing tussen de verschillende media: de kwaliteitsmedia en populaire media. Maar het verschil lijkt steeds meer te worden overbrugd. Door verschillende soorten media te onderzoeken kan worden aangetoond in hoeverre media frames overnemen van één bepaalde gebeurtenis, en dus of ze beeldvormend te werk gaan, maar ook kan er worden aangetoond in hoeverre er nog verschil zit tussen deze media.

Beeldvorming

In het dagelijks leven kan beeldvorming worden uitgelegd als de verzameling van beelden die mensen behorende bij een groep hebben over “uiterlijk, eigenschappen, zeden, gewoonten en opvattingen van een andere groep” (Pinto, 2004). Het uiten van deze ideeën over ‘de andere groep’ wordt vaak gedaan door middel van een mening of een oordeel. Mensen twijfelen vaak niet aan de betrouwbaarheid van deze informatie. Pinto (2004) stelt dat “de beelden als beschrijvingen van de werkelijkheid worden beschouwd en als leidraad gebruikt wordt bij de interpretatie daarvan. Het is eigen aan de mens om personen in de naaste omgeving in groepen op te delen aan de hand van richtlijnen “zoals sekse, religie, etniciteit, afkomst, taal, beroep en woonplaats”. Dit doen mensen om de wereld om zich heen begrijpelijk en helder maken. Tevens ontlenen mensen hun sociale identiteit aan een aantal van de groepen waartoe ze behoren. Men heeft ook de tendentie om positiever over de eigen groep te oordelen dan over groepen waar ze niet toebehoren (Pinto, 2004).

Mensen vormen zich dus een beeld. Deze beeldvorming bestaat uit vooroordelen en stereotypen ten aanzien van zichzelf en de andere groep. Een persoon zal afgaan op het eigen waardepatroon, wat weer kan leiden tot het zich superieur voelen ten opzichte van andere groepen. Dit zal sneller gebeuren als er sprake is van wrijving en onenigheid tussen twee volken en zal een ‘wij’ versus ‘zij’ gevoel opwekken. Het kan leiden tot stereotyperingen, die voortkomen uit beperkte informatie, van het andere volk (Pinto, 2004).

Media kan een grote rol spelen in beeldvorming. In de informatiesamenleving hebben de media de macht om te bepalen waar over gesproken wordt. Ze kunnen hiermee het leven van mensen in de maatschappij beïnvloeden. Media zijn de bron waar mensen grotendeels hun kennis vandaan halen. Mensen kijken televisie, luisteren radio, zoeken op internet of lezen de krant en bepalen hoe ze over iets denken door middel van de informatie die ze wordt aangereikt via deze media. De omgang van deze informatie door de media is dus bepalend voor de houding en ideologie van een samenleving. Ze vormen in zekere mate het beeld van de wereld voor mensen (Van Gorp, 2006). En datgene wat in de media verschijnt kan daardoor zeer bepalend zijn voor de beeldvorming. De media bepalen niet alleen aan *wie* het

publiek denkt, maar ook *hoe* het publiek over een bepaald onderwerp denkt. Door bijvoorbeeld bepaalde aspecten van een onderwerp naar voren te laten komen (of juist niet) bepalen ze een groot deel van het beeld dat geschetst wordt (Bos, Van der Brug en De Vreese, 2010).

Beeldvorming van allochtonen en moslims

Het blijkt dat de Westerse media vaak tekort schieten in de berichtgeving van allochtonen en, recentelijk vooral in de verslaggeving rondom moslims (Shadid, 2005). Ze versimpelen de representatie van de islam en creëren een afstand door een duidelijk ‘wij’ en ‘zij’ deling in de samenleving. De representatie van moslims is vaak ook erg negatief. Bovendien komt de moslim(a) zelf nooit aan het woord en is dus zijn of haar visie nooit te zien of te horen.

Volgens Edward Said (2003) is dit echter al eeuwen gaande en niet enkel in Nederland. Hij schreef het boek “Orientalism” in 1978, waarin hij het Westerse dominante beeld van de ‘achterlijke Arabier’ beschrijft. Dit beeld is eeuwenlang in stand gehouden en keer op keer overgenomen door (geschied-) schrijvers, politici, wetenschappers en journalisten. Said (2003) stelt dat het Westen altijd het gevoel heeft gehad dat zij het Oosten beschaving moest bijbrengen. Er is lang gedacht dat Arabieren bestudeerd, beoordeeld, verklaard en gedisciplineerd moesten worden, maar nooit werd er naar ze geluisterd. Er werd altijd voor ze gesproken door middel van teksten en de schrijver liet ze praten, handelen en zijn. Door de negatieve beeldvorming van Arabieren door onder meer de media, kennen mensen uit het Westen vaak enkel negatieve verhalen over Arabieren en is er een overwegend negatief beeld van het Midden Oosten in het Westen. Vaak werd de Oriënt beschreven vanuit een Westers perspectief en werd deze beschrijving overgenomen door andere schrijvers, en later ook door media, schrijvers en filmmakers. Hierdoor worden er telkens bepaalde stereotypen van de Arabier benadrukt die als waarheid worden aangenomen in het Westen.

Said (2003) beschrijft naast het beeld dat er bestaat over de “achterlijk” Oriënt ook andere negatieve stereotypen van Arabieren en moslims die terugkomen in uitspraken van Wilders. Zo verklaart hij het beeld dat ze fundamentalistisch en gevaarlijk zijn doordat ze meerdere Christelijke landen hebben gedomineerd. Hierdoor zagen Christenen ze als symbool voor gevaar en verwoesting, maar dit beeld uit de middeleeuwen is nog steeds aanwezig in het Westen. Dit is een verschil tussen West-Europa en andere culturele strijden, waar het negatieve beeld niet is blijven overheersen (Said, 2003).

Ook noemt Said (2003) het heersende beeld van islamitische mannen in zijn boek. Vaak worden ze neergezet als tirannen die hun vrouwen als minderwaardig achten. Zoals

Eltantawy (2008) ook aangeeft: “Muslim men are sexually deprived and tend to treat women as sexual objects”. Said (2003) legt uit dat vrouwen vroeger overal onbelangrijk werden geacht. De mannelijk perceptie van de wereld was belangrijk en dus werden voornamelijk mannen bestudeerd. Echter, moslima’s hadden toen niet de mogelijkheid om zich uit te spreken. Het resultaat is dat het beeld van de dominante islamiet is blijven bestaan en Wilders dit beeld gebruikt om moslims in een slecht daglicht te brengen. Hij gebruikt bijvoorbeeld beelden van misbruikte moslima’s in zijn film *Fitna* (2008) om aan te geven dat dit de toekomst zou kunnen zijn van de wereld als de politiek de moslims geen halt zou toeroepen.

Shadid (2005) beschrijft dat Nederlanders een meer negatieve houding hebben jegens moslims en de islam dan inwoners van Noord-Amerika, andere Europese landen, India en China. Tevens laat de groeiende (extreem) rechtse partijen met een anti-islam programma zoals de PVV zien dat er een groeiend anti-islamitisch discours is ontstaan in Nederland. Dit kan grote gevolgen hebben voor moslims woonachtig in Nederland.

2.5. Conclusie

Media hebben grote veranderingen doorgemaakt. Het lijkt alsof journalisten van dagbladen en televisieomroepen objectiever en met meer vrijheid te werk kunnen gaan. Echter, door de vercommercialisering van de media en het kat- en muisspelletje dat er gespeeld wordt tussen politici, journalisten en tussenpersonen, zijn er andere zwakke punten te ontdekken in de berichtgeving. Er is te weinig tijd om onderwerpen uit te werken en uit te leggen aan het publiek, tevens kan er gekozen worden om de politici die niet in oneliners spreken of slecht overkomt op camera, minder woorden in de krant of zendtijd op televisie te geven.

Zoals eerder besproken hebben populistten deze vaardigheden juist wel. Ze komen vaak charismatisch over en spelen in op de emoties en onderbuikgevoelens van het publiek. Doordat de onderwerpen die populistten bespreken aansluiten bij de mensen, begrijpen deze mensen nu waar over gepraat wordt. Deze mensen houden zich anders vaak afzijdig houdt van politiek, maar nu krijgen ze het gevoel dat er naar ze geluisterd wordt.

Echter, uitspraken van populistten zijn vaak duidelijk, maar simpel en eenzijdig, omdat het slechts één onderwerp beslaat. Hierdoor wordt een eenvormig beeld gevormd. Zo ook de uitspraken van Wilders. Populistische partijen worden ook wel “one-issue” partij genoemd, stellen Van der Burg, Fennema en Tillie (2000). Bij Wilders is dit de ‘islamisering’. Een woord wat hij zo vaak mogelijk benadrukt waardoor het werkelijk een rol van betekenis gaat spelen in de politiek. Wilders belicht echter niet de kant van de moslims in zijn uitlatingen. Zoals veel populistten speelt hij in op de emoties van het volk en door de

voortdurende herhaling kan het leiden tot angstgevoelens in de maatschappij (Van der Burg, Fennema en Tillie, 2000). Het is de taak van de media om het onderwerp van meerdere kanten te belichten maar volgens Shadid (2005) gebeurt dit niet. Shadid (2005) concludeert dat de media een grote rol spelen bij de negatieve beeldvorming en hij noemt het zelfs het discrimineren van minderheden. Het resultaat is dat Nederlandse moslims onderhevig zijn aan “stereotyperend stigmatiserend en soms ronduit racistisch politiek taalgebruik, vooringenomen mediaberichtgeving en buitenproportionele aandacht voor veiligheids- en ander beleid” blijkt uit het rapport van de Europese Commissie tegen Racisme en Intolerantie (ECRI 2008:6 en 38). Vanuit deze constatering van zowel Shadid als het rapport van de Europese Commissie rijst de vraag hoe de media reageren op uitspraken van rechts-populistische leiders als Wilders. Of in dit geval hoe hebben de media gereageerd op Wilders’ toespraken? Hebben ze enkel zijn ideeën overgenomen of zijn Wilders’ uitspraken van meerdere kanten besproken?

3. Methode

In dit hoofdstuk zal worden beschreven hoe het onderzoek is opgezet, hoe het materiaal is vergaard en hoe de analyse van het materiaal zal worden uitgevoerd. De hoofdvraag van dit onderzoek is zoals eerder vermeld: *In hoeverre nemen de Nederlandse kranten en televisieprogramma's de frames in de twee toespraken van Wilders in New York en Berlijn over?*

3.1 Kwalitatieve inhoudsanalyse

Het analyseren en vergelijken van frames in krantenartikelen en televisieprogramma's is uitgevoerd door middel van een kwalitatief-interpreterende inhoudsanalyse. Dit is een manier van onderzoeken die wordt gekenmerkt door een diepgaande studie van teksten, waaronder ook televisiebeelden en kranten worden verstaan. In dit soort studies staat "de reconstructie van latente betekenisstructuren centraal", hiermee wordt bedoeld dat er gekeken kan worden naar de manier waarop een bepaald onderwerp, bijvoorbeeld de moslim, in de media wordt geportretteerd (Van Atteveld en Wester, 2006). En dus of er een structuur is te vinden in de manier waarop er betekenis wordt gegeven aan een bepaald onderwerp. Er zal gekeken worden welke betekenis de media geven aan de toespraken van Wilders. Oftewel, worden de onderwerpen die Wilders aansnijdt in zijn toespraken op dezelfde manier geframed door de media als door hem of worden ze belicht in een andere frame?

Met een inhoudsanalyse kunnen patronen van betekenissen worden geregistreerd. Er is alleen geen vaste code om de patronen van betekenis te achterhalen, daarom moeten de documenten, altijd vanuit de vraagstelling, intensief en gericht gelezen worden (Van Atteveld en Wester, 2006).

3.2 Toespraken

Het uitgangspunt van het onderzoek bestaat uit twee toespraken gehouden door Geert Wilders in New York en Berlijn in respectievelijk september en oktober 2010.

New York

Deze toespraak hield Wilders op 11 september 2010 bij een demonstratie georganiseerd door 'Stop Islamization of America', tevens de organisatie waar Wilders door was uitgenodigd. De reden voor dit protest was wegens het verzet tegen de bouw van een moskee dichtbij Ground Zero, de plaats waar 9 jaar daarvoor twee vliegtuigen de World Trade Center zijn binnen

gevolgen. De toespraak kreeg redelijk veel media-aandacht doordat Wilders middenin de formatie met de partijen VVD en CDA zou spreken in New York. Meerdere prominente politici van het CDA en VVD (onder andere senator Hans Hillen en oud-minister Jaap de Hoop Scheffer) spraken zich over de zaak uit. Toch sprak Wilders voor een paar honderd toeschouwers uit dat hij tegen de bouw van de moskee is.

De reden om deze toespraak te kiezen is omdat Wilders op dat moment sprak terwijl de formatie gaande was en dus rekening moest houden met het landsbelang. Toch spreekt hij wel op een demonstratie genaamd “Stop Islamization of America” om de demonstranten te steunen. Dit wijst er wederom op dat hij niet positief tegenover de islam staat. Hans Hillen geeft aan dat Wilders daar namens Nederland staat en het dus van belang is wat hij zegt. Hij spreekt niet langer als individu, maar namens Nederland en doet toch negatieve uitspraken over een bevolkingsgroep en een wereldreligie (NRC Handelsblad, 2010).

Berlijn

De toespraak in de Duitse hoofdstad hield Wilders 2 oktober 2010 en was op uitnodiging van René Stadtkewitz. Deze lokale anti-islamitische politicus werd in september 2010 de CDU uitgezet wegens zijn ideeën over de islam en richtte vervolgens zijn eigen partij ‘Die Freiheit’. Hij organiseerde tevens deze bijeenkomst, waarvan 540 plaatsen uitverkocht waren. Veel van de aanwezigen waren het eens met de ideeën van Wilders en Stadtkewitz. De toespraak ging gepaard met ongeveer vijftig demonstranten en veel politie. Bij de toespraak, die ongeveer driekwartier duurde, was veel internationale pers aanwezig. En dit terwijl Wilders fel uithaalde naar bondskanselier Angela Merkel.

De reden dat deze speech is gekozen is omdat ook deze is gehouden in de formatieperiode. Tevens was er veel internationaal pers bij aanwezig waardoor de hele wereld heeft kunnen zien en horen wat Wilders te zeggen had (NRC Handelsblad, 2010).

3.3 Onderzoeksmateriaal

In dit onderzoek zal gekeken worden naar de wisselwerking tussen politiek en media. Er wordt onderzocht hoe de Nederlandse media omgaan met de toespraken van Wilders: *NOS Journaal*, *RTL Nieuws*, *Buitenhof*, *Ochtendspits*, *Nieuwsuur*, *Jeugdjournaal*, *Pownews*, *MaDiWoDoVrijdagshow* (Editie NL en *Hart van Nederlands*), en de Nederlandse kranten, *de Volkskrant*, *De Telegraaf*, *NRC Handelsblad*, *NRC Next*, *Spits*, *Metro*, *het Financiële Dagblad*, *het Algemeen Dagblad* (AD), en *Trouw*. Doen de media dit nauwkeurig, dus dat ze het onderwerp

van meerdere kanten belichten of nemen ze simpelweg de frames die Wilders aandraagt over? Om dit onderwerp te kunnen onderzoeken is ervoor gekozen te kijken naar twee toespraken van Wilders en hoe de media die zich over deze toespraken hebben uitgelaten in betrekkelijk korte tijd na de uitgevoerde toespraak.

Allereerst moet er bepaald worden welke teksten er geanalyseerd zullen worden. In het geval van dit onderzoek is het een combinatie van twee toespraken van Geert Wilders in vergelijking met verschillende media. Kranten en televisieprogramma's op de publieke en commerciële zenders, die spreken over één van de toespraken op dezelfde avond of de dagen erna worden geanalyseerd. Hier is voor gekozen omdat er zo een duidelijk beeld ontstaat van de hoeveelheid uitingen en de betekenis die daaraan wordt gegeven door de media over een bepaald nieuwsfeit, in dit geval een toespraak van Geert Wilders.

Er is gezocht naar televisieprogramma's die de toespraken bespreken. Dit is gedaan door te zoeken op "Geert Wilders" in het archief van het Nederlandse instituut van Beeld en Geluid in Hilversum in het tijdsvlak 11-9-2010 tot 18-9-2010 voor de speech in New York. Voor de speech in Berlijn is er gezocht in de tijdspanne van 02-10-2010 tot 09-10-2010. Door op deze manier te zoeken kwamen alle programma's van de publieke omroep, die Geert Wilders besproken hebben, naar voren in de zoekresultaten. Vervolgens zijn deze programma's bekeken om te zien of de New York of Berlijn-toespraken daadwerkelijk werden besproken. Als dit het geval was dan werd het item getranscribeerd.

De programma's van de commerciële zenders zijn door middel van het kijken in de televisiegids bekeken op de mogelijkheid dat Wilders werd besproken. In principe zijn er maar een paar programma's van de commerciële zenders die in aanmerking komen om een onderwerp als dit te bespreken. Het nieuws van RTL, en hun actualiteiten programma's *RTL Boulevard* en *Editie NL* zouden het mogelijk kunnen hebben over één van de toespraken. Ook houdt SBS 6's *Hart van Nederland* zich bezig met de actualiteiten. Toch werden de toespraken in *RTL Boulevard* niet genoemd. SBS 6's programma's zijn maar zes weken na uitzending te verkrijgen. De afleveringen van *Editie NL* zijn op het RTL-hoofdkantoor bekeken.

De krantenartikelen zijn in de database *LexisNexis* gevonden. Deze database geeft de mogelijkheid om onder andere Nederlandse kranten te doorzoeken door middel van een zoekterm. Tevens is er bij de kranten gezocht op "Geert Wilders" in hetzelfde tijdsvlak als die van televisie: 10-9-2010 tot 17-9-2010 voor New York en 01-10-2010 tot 08-10-2010 voor Berlijn. Uiteindelijk kwamen er elf bruikbare artikelen over de speech in New York naar boven en hetzelfde aantal voor Wilders' toespraak in Berlijn. Het woord 'bruikbaar' wordt in

deze context gebruikt omdat er vele artikelen gingen over de formatie die ook betrekking hadden op Geert Wilders en hadden niets van doen met de speech.

3.4 Analyse

Allereerst zullen de toespraken gehouden in New York en Berlijn onderzocht worden op frames. Vervolgens zal er worden gekeken hoe de nieuwsprogramma's en kranten de toespraken framen. Deze krantenartikelen en televisie-items worden onderzocht:

Tabel 1: Krantenartikelen over toespraak New York

Algemeen Dagblad	<i>Boze Amerikanen lopen weg met Wilders</i>	13-09-2010
Dagblad de Pers	<i>Een milde Kuifje in Amerika</i>	13-09-2010
De Telegraaf	<i>Wilders scoort, maar blijft een onbekende</i>	13-09-2010
De Volkskrant	<i>Milde woorden</i>	13-09-2010
De Volkskrant	<i>'Heert' Wilders, hit op Broadway</i>	13-09-2010
Het Financiële Dagblad	<i>Verrassende vinger in de dijk tegen islamhaat</i>	13-09-2010
Metro	<i>Weg vrij voor rechts kabinet</i>	13-09-2010
Metro	<i>Toespraak geen invloed op formatie</i>	13-09-2010
NRC Next	<i>Van ijzersterk en moedig tot slapjes;</i>	13-09-2010
NRC Next	<i>Hield Geert Wilders zich op Ground Zero aan de feiten?</i>	13-09-2010
NRC Handelsblad	<i>In VS slinkt de rol van Wilders</i>	13-09-2010
NRC Handelsblad	<i>Op onzin is Wilders in New York niet te betrappen</i>	13-09-2010
Spits	<i>Reacties op toespraak Wilders</i>	13-09-2010
Spits	<i>Wilders breekt met verleden</i>	13-09-2010
Trouw	<i>Opluchting na speech van Wilders bewijst dat hij de regie a</i>	13-09-2010
Trouw	<i>Formatie soepel langs Ground Zero</i>	13-09-2010
Trouw	<i>Een ouderwets goede pr-stunt</i>	13-09-2010
Trouw	<i>'Hij is niet bang en dat bewonder ik'</i>	13-09-2010

Tabel 2: Televisie-items over toespraak New York

NOS Journaal (20.00 uur)	<i>Wilders geen verrassing op Ground Zero</i>	11-09-2010
Jeugdjournaal	<i>Moskee op Ground Zero</i>	12-09-2010
Nieuwsuur	<i>Wilders houdt speech in New York</i>	11-09-2010
RTL Nieuws (19.30)	<i>Speech Wilders weinig indruk</i>	11-09-2010
De Wereld Draait Door	<i>Wilders zielig, maar ook leider formatie</i>	13-09-2010
Pownews	<i>Links Nederland 'kwetst' moslims en bedreigt Wilders</i>	13-09-2010
MaDiWoDoVrijdagshow	<i>Rutte's ravioli heerlijk</i>	14-09-2010

Tabel 3: Krantenartikelen over toespraak Berlijn

Algemeen Dagblad	<i>Ondertussen in Berlijn...</i>	4-10-2010
De Telegraaf	<i>'Wilders is charlatan'</i>	4-10-2010
De Volkskrant	<i>'Wij zijn niet zoals mevrouw Merkel';</i>	4-10-2010
Het Parool	<i>Wulff roept op tot tolerantie</i>	4-10-2010
Het Financiële Dagblad	<i>Duitsers fel tegen Wilders</i>	4-10-2010
Metro	<i>Wilders hekelt Angela Merkel</i>	4-10-2010
Nederlands Dagblad	<i>Wilders haalt weer uit naar Merkel</i>	4-10-2010
NRC Handelsblad	<i>Ook de islam hoort bij Duitsland'</i>	4-10-2010
Trouw	<i>Wilders bruuskeert Duitse regeringsleider</i>	4-10-2010

Tabel 4: Televisie-items over toespraak Berlijn

NOS Journaal (20.00 uur)	<i>Wilders als schaduw voor CDA in Berlijn</i>	2-10-2010
RTL Nieuws (19.30 uur)	<i>Wilders tevreden over toespraak</i>	2-10-2010
Buitenhof	<i>Hirsch Ballin niet blij met Wilders</i>	3-10-2010
Ochtendspits	<i>VVD, CDA en SP niet eens over Wilders</i>	4-10-2010

Er is een duidelijke scheidslijn tussen de twee cases. Per toespraak wordt er gekeken naar de berichtgeving. De verschillende frames uit de toespraak in New York zullen alleen vergeleken worden met de berichtgeving over de toespraak in New York. Dit geldt ook voor de toespraak in Berlijn. Uiteindelijk zullen de resultaten met elkaar vergeleken worden. Het belangrijkste zal de vergelijking zijn tussen de toespraken en de programma's, omdat daaruit blijkt of de media werkelijk de frames van Wilders overnemen. Tevens is het belangrijk om het verschil tussen kranten en televisieprogramma's te analyseren. Hierdoor wordt duidelijk welk programma verschillende kanten belicht en welke juist makkelijk frames zal overnemen.

Om de frames in de toespraken te kunnen vinden en om ze vervolgens te kunnen vergelijken met de verschillende media moeten ze eerst moeten worden gevonden in de documenten en worden gereconstrueerd. Dit zal mede worden gedaan met de kwalitatieve interpreterende inhoudsanalyse van Wester, Pleijter en Renckstorf (2004). Tevens zal de theorie van Glaser en Straus beschreven door Henny Boeije (2002) bespreken hoe de bouwstenen voor een frame worden verzameld. Daarna zullen de frames worden gereconstrueerd en dit zal worden gedaan door de strategie beschreven door Van Gorp (2007) voor kwalitatieve inhoudsanalyse.

Framebundel

Van Gorp beschrijft frames als hulpmiddelen “die mensen gebruiken om betekenis te geven aan de werkelijkheid, om situaties te definiëren, verantwoordelijkheden en oorzaken aan te duiden, oplossingen aan te geven en om eventueel een moreel oordeel te vellen” (Van Gorp, 2007:13). Het is vaak moeilijk aan te geven waar frames vandaan komen, en of ze de belangrijkste frame zijn of dat er meerdere overheersende frames in de tekst bestaan. Een inductief onderzoek kan via inhoudsanalyse en een objectieve instelling juist specifieke frames opsporen.

Bij het opsporen van frames moet men in gedachten houden dat één onderwerp vanuit meerdere frames kan worden gebracht, maar een frame kan ook aan meerdere onderwerpen betekenis geven. Als een onderwerp door verschillende media vanuit andere frames wordt getoond refereert een op zich staande frame naar “een alternatieve logische keten van *reasoning devices*: een andere definitie, oorzaak, verantwoordelijkheid en oplossing van de problematiek” (Van Gorp, 2007; 14).

Frames zijn gekoppeld aan vertrouwde culturele fenomenen en elke cultuur heeft een selectie van eventuele frames die gebruikt kan worden in het maatschappelijke debat. Een boodschap kan overgebracht worden door middel van het gebruik van *framing devices*: woordgebruik, formuleringen, metaforen, beeldmateriaal, argumenten en voorbeelden. Al deze devices zullen het frame aankleden tot het referentiekader waar het frame voor staat. De *reasoning*- en *framing devices* samen worden een framebundel genoemd. Doordat de ontvangers van het frame dezelfde culturele bagage hebben herkennen ze de “achterliggende culturele motieven” van het frame en vatten ze de boodschap op zoals de zender het bedoeld heeft.

Werkwijze analyse

Om deze framebundels te kunnen herkennen in de teksten moeten er enkele stappen ondernomen worden. Bij het reconstrueren van frames in teksten is het belangrijk om “het proces van verzamelen, coderen en analyseren simultaan te laten verlopen” (Van Gorp, 2007). De teksten moeten herhaaldelijk worden gelezen, waardoor de inzichten voortdurend kunnen worden gemeten en daardoor kan er met meer zekerheid het frame benoemd worden. Het coderen van een tekst wordt gedaan aan de hand van drie strategieën die gelijktijdig moeten worden uitgevoerd. Het gaat om de open codering, het axiale coderen en het selectieve coderen. Uiteindelijk zullen enkele *framebundels* het resultaat zijn van de strategieën.

Codeerproces

Na de tekst veelvuldig te hebben gelezen is er een duidelijk beeld van alle actoren, plaatsen en thema's. De documenten zullen daarna nog uitgebreider en intensiever worden gelezen. De berichten moeten herlezen worden en delen van de tekst die een diepere betekenis hebben worden gemarkeerd (Wester, Pleijter en Renckstorf, 2004). Bij de open codering gaat het erom dat de tekst in stukken wordt opgedeeld zodat de stukken met elkaar worden vergeleken en kunnen worden gecategoriseerd. De tekst moet systematisch doorgenomen worden en er moet een inventaris worden gemaakt van tekstuele elementen die met het onderwerp van het onderzoek te maken hebben. Het gaat om woordkeuze, metaforen, stereotypen, slagzinnen, exemplarische gebeurtenissen, visuele beelden, etc. (Van Gorp, 2007).

Wester, Pleijter en Renckstorf (2004) noemen dat het belangrijk is om te letten op tegenstellingen, waardeoordelen, metaforen, de manier van benoemen en andere relevante formuleringen zoals vergelijkingen of termen die niet met de toespraak te maken hebben. Deze passages karakteriseren de actoren en hun acties en geven een bepaalde betekenis aan zinnen in de toespraken of de media-teksten. Ook Boeije (2002) geeft aan dat elke tekst goed moet worden gelezen. En dat er betekenis wordt gegeven aan verschillende stukken tekst of passages. Deze passages krijgen een naamplaatje. Voortdurend worden stukken tekst met elkaar vergeleken en wordt er besloten of er een nieuwe etiket aangemaakt moet worden of dat het stuk dezelfde etiket krijgt als een voorgaande passage. De essentie van deze methodes is dat er dus voortdurend wordt gebalanceerd tussen de grenzen van de categorieën in de tekst.

Het axiale coderen betekent dat de analist naar patronen moet gaan zoeken in de verschillende soorten *framing devices*. Deze stap wordt axiaal genoemd omdat de *devices* worden ondergebracht in dimensies rond een as van centrale ideeën en opvattingen. Door dit te doen kunnen er overeenkomsten tussen de etiketten worden gevonden, maar ook verschillen en tegenstellingen. Hieruit kan worden bepaald of er een frame uit de tekst gehaald kan worden. Er kan op deze manier een steeds grotere afstand genomen worden van de werkelijke teksten, waardoor er op een bepaald abstractieniveau naar gekeken kan worden.

Tevens is het belangrijk om de *reasoning devices* te bekijken en te benoemen: “verschillende definiëringen van de situatie, het aanduiden van de oorzaken, verantwoordelijkheid en oplossingen en morele uitspraken ten aanzien van de bestudeerde thematiek” (Van Gorp, 2007). De analist moet voor- en tegenbewijzen vinden om een stuk tekst een bepaalde benaming te geven, en goed kunnen onderscheiden of er inderdaad gelijkens bestaat tussen de verschillende passages. Tevens, moet de onderzoeker in de verschillende categorieën een patroon zien te vinden (Boeije, 2002).

Tot slot moet de onderzoeker ‘clusters’ in de *devices* zoeken en het een code geven die het idee van het ‘cluster’ het beste representeert. De hele inventaris van belangrijke stukken tekst moet worden geminimaliseerd, dit kan gedaan worden door alle relevante passages in een grafiek te zetten, en aan te geven om wat voor soort *device* te gaan. Zo kan er ook makkelijker naar een patroon gezocht worden tussen de passages. Daarnaast kan er ook gezocht worden naar counterframes, die kan door media worden gebruikt om door middel van een tegenovergestelde mening een ander beeld te laten zien aan het publiek, of om het tegengestelde frame zelfs te laten ontkrachten (Van Gorp, 2007). Uiteindelijk moeten de framebundels een naam krijgen en dat kan gedaan worden door ze te relateren met een cultureel fenomeen, zoals “waarden, stereotypen, mythes, archetypes of oerangsten (Van Gorp, 2007:17).

Beeldmateriaal

Naast de toespraken en krantenartikelen zullen er ook televisiebeelden worden onderzocht, en dat houdt in dat er naast de tekst een visuele kant bij de analyse komt. Dit verschilt niet wezenlijk van het analyseren van een geschreven of getranscribeerde tekst. Onderzoekers doen net als met de tekst waarnemingen bij het beeldmateriaal. Er moet vooral gebruik gemaakt worden van beschrijvende kenmerken om het beeld te omschrijven. Hierbij moeten de professionele termen van filmmakers worden toegepast en dus wordt er gelet op de camerabeweging, beeldinstelling, geluidseffecten en montagetechnieken (Van Atteveld en Wester, 2006). Het audiovisuele product kan in feite “in een beschrijvende protocol worden getranscribeerd” (idem).

Vergelijken van frames

Als de frames eenmaal zijn geformuleerd kan er vergeleken worden. Als per toespraak de frames bekend zullen zijn, deze zullen vergeleken worden met de frames die gevonden zijn in de nieuwsitems over de toespraak. Dit zal ook gedaan worden met de andere toespraak.

4. Resultaten: Toespraak in New York

In dit hoofdstuk zullen de resultaten van de analyse worden beschreven. De analyse zal worden uitgewerkt door middel van frames die gevonden zijn in de toespraken, maar ook in de media.

4.1. Toespraak

Geert Wilders spreekt in New York op uitnodiging van Pamela Geller, de vrouw die een weblog bijhoudt over de ontwikkelingen in de anti-islam beweging. De demonstratie waar Wilders spreekt ageert tegen de bouw van een moskee enkele blokken van ‘Ground Zero’ vandaan. In dezelfde periode zijn ook de formatie gesprekken bezig tussen VVD, CDA en PVV. De PVV zal als gedoogpartner van VVD en CDA kunnen gaan functioneren als Wilders niet te controversieel is in zijn uitlatingen over de islam in New York. Wilders wil niet dat de moskee op de plek komt waar ooit de Twin Towers hebben gestaan en laat dit in zijn toespraak naar voren komen.

4.2 Frames

In de toespraak zijn vier frames te herkennen:

1. De islam is schuldig aan de aanslagen van 9/11 en wij niet!
2. Een tolerante samenleving als Amerika pleegt zelfmoord door de radicale islam toe te laten.
3. Oog om oog, tand om tand.
4. City upon a hill.

1. De islam is schuldig aan de aanslagen van 9/11 en wij niet!-frame

Wilders begint zijn toespraak door terug te gaan naar de dag waarop de Verenigde Staten werd aangevallen op eigen grondgebied. Hij wil graag dat iedereen stil is en luistert naar de geluiden van de stad, de stad die zo gevarieerd, levendig en dynamisch is. Daarna neemt hij zijn publiek terug naar precies eenzelfde dag, maar dan negen jaar geleden, waarop deze geluiden niet te horen waren. Toen waren er geluiden van angst, paniek, wanhoop en destructie. Het eerste frame in Wilders’ toespraak is hier op gebaseerd want het gaat over de schuldvraag van deze gebeurtenis. Wilders vraagt zich af of New York dit heeft verdiend. “Heeft Amerika dit verdiend? Heeft het Westen dit verdiend?” Hij vertelt zijn publiek dat er mensen zijn die vinden dat New York, dat Amerika en dat het Westen deze verschrikking zichzelf hebben aangedaan. Wilders vindt dit belachelijk en wil zijn publiek eraan herinneren

dat “de krachten van jihad” niet alleen New York heeft aangevallen, maar ook de rest van de wereld, want op die dag zijn er mensen van 55 nationaliteiten overleden. In de twee torens werkten zoveel mensen met verschillende culturen, overtuigen en religies en juist daarom werden ze aangevallen, volgens Wilders.

Onder de mensen die vinden dat het Westen de aanval over zichzelf heeft uitgesproken is ook imam Feisal Abdul Rauf, de man achter het idee van de te bouwen Cordoba-moskee, zo zegt Wilders. Imam Rauf zou ooit hebben gezegd “dat Osama bin Laden is gemaakt in de Verenigde Staten”. Maar Wilders vindt dat het de Amerikanen, en iedereen van wie zijn of haar beschaving is aangevallen, niet aan te rekenen is. Het is namelijk nooit zo geweest dat het Westen de islam schade heeft toegebracht voordat de islam dat bij “ons” deed, vertelt Wilders zijn publiek. En volgens Wilders wordt er schade toegebracht zodra de radicale islam wordt toegelaten, zo blijkt uit het volgende frame.

2. De tolerante Amerikaanse samenleving zal de vrijheid verliezen als het de radicale islam niet stopt-frame

Volgens Wilders staat New York voor vrijheid, openheid en tolerantie en noemt hij de woorden van burgemeester Bloomberg dat de stad is “geworteld in Nederlandse tolerantie.” Echter, Wilders is bang dat aan deze vrijgevigheid een einde zal komen zodra de radicale islam wordt toegelaten. Hij vindt dat tolerantie ook grenzen moet hebben en dat de vrijheid verdedigd moet worden, zodat “New York nooit New Mekka zal worden.” Wilders zegt dat de islam mensen dwingt te wetten en regels van de Sharia te volgen, en een samenwerking tussen deze mensen en het Westen bestaat niet. De vrijheid in New York zal worden verloren. Bloomberg gebruikt in Wilders’ ogen tolerantie als reden om imam Rauf de moskee te laten bouwen. Maar hoe tolerant een samenleving ook is, het moet zichzelf verdedigen tegen “donkere machten, hatelijke krachten en de plaag van onwetendheid” zoals Wilders de islam beschrijft. Doet de maatschappij dat niet dan zal deze niet overleven, aldus Wilders. Wilders wil daarom oproepen om ons te gaan gedragen zoals zij doen.

3. Oog om oog, tand om tand

Wilders gebruikt een quote van oud-president Lincoln, de man die de slaven bevrijde: “Those who deny freedom to others, deserve it not for themselves.” Oftewel, Wilders wil de mensen die vrijheid voor andere mensen onthouden, zelf ook geen vrijheid gunnen. Hij wil vooral niet nog meer vrijheid geven aan radicale moslims die het Westen willen onderwerpen aan Allah’s wil. Wilders zegt dat als New York toestemming geeft om de moskee te bouwen, dat dan de

radicale islam heeft gewonnen. Het grotendeel van de Amerikanen is tegen de bouw van het islamitische culturele centrum op 'Ground Zero'. Volgens Wilders zijn er genoeg andere moskeeën waar moslims heen kunnen in New York. Het gaat hem vooral om de symbolische betekenis achter de bouw. Terwijl in een stad als Mekka een niet-moslim niet eens mag komen en waar al helemaal geen kerken gebouwd mogen worden, of in een land als Saoedi-Arabië geen enkele kerk is toegestaan en de Kopten in Egypte hun kerken niet mogen renoveren, zijn er in de Verenigde Staten zeker tien grote projecten gepland om moskeeën te bouwen. Dus waarom moet er dan juist op de plek waar duizenden mensen zijn vermoord een moskee worden gebouwd, vraagt Wilders zich af. Daarom vindt hij dat er geen moskee mag komen, juist om de slachtoffers en helden van 9/11 te eren.

4. City upon a hill-frame

Wilders spreekt vol enthousiasme over New York en Amerika. Het land is het grote voorbeeld voor de hele wereld, volgens Wilders en vaak de Amerikanen zelf. Wilders spreekt over New York als de beste stad van de wereld: "the greatest city on earth". Op geen enkele plaats op de aarde, of in de geschiedenis van de mensheid is er een stad geweest die zo gevarieerd, levendig en dynamisch is als New York City, aldus Wilders.

Tevens moet het publiek van Wilders de gebeurtenissen in New York zien als het uitgangspunt van de wereld. Toen de radicale moslims New York aanvielen, vielen ze eigenlijk de hele wereld aan, zegt Wilders. Iedereen leefde mee. Maar volgens onderzoek zijn er tweederde van moslim-immigranten in Nederland, die zich juist enigszins of volledig kunnen inleven in de handelingen van de terroristen van 9/11. Ook dit geeft aan dat de moskee niet gebouwd moet worden want ze zouden het zien als overwinning. Wilders noemt Amerika's grootheden als de Founding Fathers en Abraham Lincoln. Hij en alle demonstranten staan samen in de geest van, deze voor Amerika belangrijke, mannen. Tevens staan ze daar in naam van de vrijheid. Een van de belangrijkste rechten die de Amerikanen zichzelf hebben gegeven en dus voor 'onze' beschaving een recht om voor te vechten.

4.3 Media over Wilders in New York

Veel media besteden aandacht aan de toespraak van Wilders. Sommige kranten publiceren meer dan één artikel over de gebeurtenis. Ook televisieprogramma's naast de actualiteitenrubrieken besteden er twee dagen later nog aandacht aan. Het frame wat in de meeste artikelen en programma's wordt aangehaald is frame 2: 'Een tolerante samenleving als Amerika pleegt zelfmoord door de radicale islam toe te laten'. Elf verschillende artikelen en

programma's bespreken of laten zien dat Wilders spreekt over de tolerantie van de Amerikaanse samenleving. Frames 1, 3 en 4 worden sporadisch genoemd, alleen twee televisieprogramma's noemen frame 1 en frame 3 en 4 worden beide driemaal genoemd in zowel kranten als op televisie. Blijkbaar is frame 2 voor Nederlandse media interessanter dan de andere frames. Allereerst zal de uitkomst van frame 2 besproken worden en daarna die van frames 1, 3 en 4. Vervolgens zal er besproken worden waarover de media nog meer berichten met betrekking tot Wilders en zijn speech. De Nederlandse media bespreken in grote getale de gematigdheid van de speech en de reden voor deze mildheid bij Wilders. Er wordt ook veel aandacht gegeven aan de zaken rondom de toespraak, zoals de formatie, 9/11 herdenking en de verschillende protesten en demonstraties.

De tolerante Amerikaanse samenleving zal de vrijheid verliezen als 'we' de radicale islam niet stoppen.

Veel artikelen en programma's gebruiken de oneliner van Wilders' speech: "We moeten een streep trekken zodat New York, geworteld in Nederlandse tolerantie nooit New Mekka zal worden." *De Pers* doet dit door te noemen dat *The New York Times* hem zo citeert. *De Telegraaf* geeft aan dat Wilders verwijst naar Europa en dat Europa's tolerantie aan de basis stond van New York, en dat hij het meeste applaus krijgt bij de opmerking dat zolang er iets tegen de radicale islam gedaan wordt, New York nooit New Mekka zal worden. Bloomberg wordt opgeroepen om iets te doen want volgens Wilders is "een tolerante samenleving geen zelfmoordmaatschappij." Één van de artikelen in *de Volkskrant* "Geert Wilders: Hit op Broadway" geeft aan dat Wilders vindt dat New York en Sharia niet samengaan want New York is geworteld in Nederlandse tolerantie.

Het Financiële Dagblad gaat naast het feit dat New York nooit New Mekka zal worden - waar niet één Christelijke kerk gebouwd mag worden of waar Joden niet eens in stilte hun geloof mogen uitvoeren - ook in op de Nederlandse tolerantie waar New York zijn basis van gekregen zou hebben, maar die "ten grondslag ligt aan de huidige open Amerikaanse maatschappij." Deze maatschappij moet verdedigd worden tegen "de sharia-aanhangers," zei Wilders, volgens de auteur van het artikel. Maar de krant geeft tevens aan dat voor Wilders "de omstandigheden om te scoren haast perfect waren" door bijvoorbeeld de toegenomen werkloosheid. *Spits* vindt dat Wilders zich opwerpt als voorvechter van godsdienstvrijheid en verdediger van de New Yorkse mentaliteit, die uiteraard geworteld is in Nederlandse tolerantie. *Trouw* refereert in twee van de vier artikelen naar het frame, in het artikel "Opluchting na speech van Wilders bewijst dat hij de regie al heeft" vindt de auteur dat Wilders "op een onnavolgbare wijze de traditie van tolerantie en vrijdenkendheid van de stad

New York weet te verbinden en gelijk weet te stellen aan zijn eigen intolerantie en benepenheid met betrekking tot de islam.” In het *Trouw*’ artikel “Een ouderwets goede pr-stunt” spreken kenners over Wilders en geeft professor Kuitenbrouwer aan dat zijn woordvondst “New Mekka” erg “Wilderiaans” is en erg goed past in het rijtje van eerdere vondsten: Hollandistan en Rabat aan de Rijn. Het *NRC Next* artikel “Hield Geert Wilders zich aan de feiten?” legt uit dat de islam niet altijd het Westen aanvalt zoals Wilders zei in zijn toespraak. Het Westen heeft de islam ook meerdere malen aangevallen voordat de islam de Westerse wereld iets aandeed.

De televisie gaat ook gretig in op de oneliner en de meeste programma’s laten een Wilders zien die zegt: “Tot hier en niet verder. New York, met zijn geschiedenis van Nederlandse tolerantie zal nooit New Mekka worden.” Dit doen *het NOS Journaal*, *Nieuwsuur*, maar ook *Pownews*. *Het NOS Journaal* gaat verder niet in op de oneliner, *Nieuwsuur* laat langer beelden zien van Wilders, waar de oneliner ingeleid wordt door Wilders die zegt dat de slachtoffers van 9/11 nooit zullen worden verraden en dat de moskee nooit zal worden toegestaan, waarna er vervolgens tien maal “No Mosque here” wordt geroepen door demonstranten en Wilders. Tevens laten ze zien dat Wilders refereert naar Nederlandse moslimjongeren die dansten op straat nadat het nieuws van de aanslag Nederland had bereikt. Wilders spreekt ook over een onderzoek waarin blijkt dat tweederde van de Nederlandse moslims begrip heeft voor de terroristen: “Een moskee op deze plek zou voor die mensen een monument van de overwinning zijn. Dat mag niet.” *RTL Nieuws* laat beeld zien van Wilders die zegt: “Stel dat New York intolerant was. Stel dat de stad alleen mensen van een overtuiging zou toelaten. Dan was het New York niet, maar Mekka.” De voice-over laat weten dat hij niet over het randje gaat in “het multiculturele New York”. In de rubriek Jakhalzen van het programma *De Wereld Draait Door* wordt de verkorte oneliner getoond: “New York zal nooit New Mekka worden” terwijl *Pownews* “tot hier en niet verder. New York, met zijn geschiedenis van Nederlandse tolerantie zal nooit New Mekka worden” laat zien.

De islam is schuldig aan de aanslagen van 9/11 en wij niet!

Twee televisieprogramma’s gebruiken dit frame. Zo laat *het NOS Journaal* beelden zien van Wilders die zegt dat “het Westen de islam nog nooit iets heeft aangedaan voordat de islam ons iets aandeed. En dat doet het al eeuwen, steeds opnieuw. En dat moet stoppen.” *De Wereld Draait Door* doet precies hetzelfde in de rubriek Jakhalzen, nadat Verhagen zegt dat “het een

speech is waarbij hij ook recht doet, niet alleen aan de slachtoffers die in New York gevallen zijn, maar waar hij tegelijkertijd ook zaken niet op de spits drijft.”

NRC Next is de enige krant die dit frame bespreekt. De krant neemt het frame niet over maar legt duidelijk uit welke mensen hebben geopperd dat de Verenigde Staten wellicht zelf schuldig zijn aan de aanslagen. Tevens geeft het artikel meer achtergrond informatie over de imam Abdul, die door Wilders een radicale moslim wordt genoemd.

Oog om oog, tand om tand

Het Financiële Dagblad schrijft dat “New York nooit ‘New Mekka’ zal worden waar niet één Christelijke kerk mag worden gebouwd en Joden niet een fluisterend hun geloof mogen belijden.” Ook noemt het artikel een tweet van GroenLinks-leider Femke Halsema: “Toch een waanzinnige redenering: omdat je in een totalitair land als Saoedi-Arabië geen kerken/synagogen mag bouwen, dan hier ook niet.” Naast de tweet van Halsema staat ook SP-kamerlid Renske Leijten in *NRC Next* met haar getweete reactie op Wilders: „Ik ben al zo aan Wilders' retoriek gewend dat ik vanavond niets nieuws heb gehoord. Zij ontnemen vrijheid, dus wij ontnemen dat". *Nieuwsuur* laat veel beelden zien van de toespraak, zo ook het deel waar Wilders zegt dat New York geen New Mekka mag worden en dat daar de streep moet worden getrokken. De quote van Lincoln geeft ook deze frame aan, vrijheid is alleen voor mensen die ook vrijheid geven, en dus wordt het hen ook niet gegund.

Het uitgebreide artikel “Hield Geert Wilders zich aan de feiten?” van de *NRC Next* legt uit waarom het zou kunnen dat Mekka geen andere religies meer toelaat op deze heilige plek voor moslims. Tevens legt het artikel uit dat er inderdaad ongeveer 100 moskees zijn in New York, echter er zijn ook rond een miljoen moslims woonachtig in de stad. Er zijn ook 6000 kerken en 1000 synagoges, vermeldt de krant. Het artikel geeft Wilders wel gelijk wanneer hij zegt dat het Koptisch Christenen zeer moeilijk wordt gemaakt om nieuwe kerken te bouwen in Egypte.

City upon a hill

In enkele krantenartikelen komt heel duidelijk de uitmuntendheid van de Verenigde Staten, het voorbeeld van het Westen, naar voren. *De Volkskrant* laat Stephanie van Loon uit Brooklyn aan het woord, zij vindt Wilders niet radicaal klinken als hij zegt dat “toen de krachten van de Jihad New York aanvielen, vielen ze de wereld aan. Geen enkele plek op aarde was meer multi-etnisch dan de trotse torens van New York”. Volgens haar is de

moslimbevolking een geïntegreerd onderdeel van New York. “Tolerantie en multiculturalisme zijn hier levensvoorwaarden,” zegt ze. Ze vindt het daarom niet eerlijk dat andere voorstanders van de moskee haar en andere demonstranten “racisten en fascistten” noemen. *Het Financieel Dagblad* spreekt over belangrijke Westerse waarden en geeft aan hoe hoog deze in Amerika worden aangeschreven. De vrijheid van meningsuiting is er heilig en het is dan niet mogelijk is om het “eveneens grondwettelijke recht van de vrijheid van godsdienst in te perken.”

In het artikel “Een ouderwets goede pr-stunt” uit *Trouw* wordt het onderwerp van een andere kant belicht. Andre Krouwel, politicoloog van de Vrije Universiteit, wordt geïnterviewd en evalueert de toespraak. Hij ziet in Wilders’ toespraak het bekende verhaal van Westerse superioriteit. De islam bedreigt het geweldige Westen van binnenuit. Hij geeft aan dat Wilders houdt van omdraaien, zo kan hij heel handig gebruik maken van een quote van oud-president Lincoln. De president die voor een groot deel van de bevolking gezorgd heeft dat deze werden bevrijd en bij wie vrijheid in een hoog vaandel staat. Krouwel bekritiseert Wilders door te noemen dat “vrijheid bij Wilders niet voor iedereen is weggelegd. Dus als hij zoiets roept, begeeft hij zich op glad ijs. Toch komt hij ermee weg. Omdat hij er vervolgens niet over wil discussiëren, zodat niemand het hem voor de voeten kan werpen.”

In actualiteitenprogramma *Nieuwsuur* benoemt ook Willem Lust de “lofzang” van Wilders op Amerika en de hoge waarde die het land aan de vrijheid toedicht. Maar dat Wilders tegelijkertijd waarschuwt voor de islam en Imam Rauf, die in zijn ogen helemaal niet gematigd is, zoals burgemeester Bloomberg had beloofd. Wilders: “Wij zijn hier in de geest van de Amerikaanse ‘founding fathers’. Wij zijn hier in de geest van vrijheid. In de geest van president Lincoln die de slaven bevrijdde”. Lust geeft aan dat Lincoln zei dat “wie anderen vrijheid ontzegt, is zelf niet vrij” en dat Wilders vindt dat de woorden van deze, voor Amerika belangrijke, man, essentieel zijn voor ‘onze’ overleving. Tevens laat *Nieuwsuur* beelden zien van president Barack Obama en het luisteren naar het Amerikaanse volkslied. Obama zegt dat Amerikanen niet en nooit in oorlog zullen zijn met de islam. Hij zegt: “het was geen religie die ons die septemberdag aanviel. Het was Al Qaida een zielige bende die godsdienst verkracht. We houden vast aan onze traditie van een tolerant land. Moge God Amerika blijven zegenen.”

4.4 Andere frames van de media

Naast de frames uit de toespraak van Wilders bespreken de media ook nog veel andere zaken aangaande Wilders en zijn speech. De media lijken in bepaalde zaken overeen te komen. Zo zijn er zeventien media die bespreken hoe mild de toespraak is. Ook laten veel kranten en programma's voor en tegenstanders zien van Wilders. Allereerst zal de gematigdheid van de speech besproken worden.

'Formatie' en 'internationale bekendheid' reden voor gematigdheid van speech

Veel media zijn het erover eens: Wilders is wel eens scherper uit de hoek gekomen. Veel artikelen en programma's noemen het een gematigde speech. *Metro* noemt het een milde toespraak en ook het artikel in *NRC Handelsblad* die de speech checkt op de feiten geeft aan dat er geen "al te radicale of provocerende uitspraken zaten". De televisieprogramma hebben het uitgebreid over de gematigdheid van de speech. *Het NOS Journaal* vindt dat de toespraak "geen verrassingen" bracht en dat VVD en CDA vonden dat Wilders niet had geprovoceerd. Bij *RTL Nieuws* heeft de speech weinig indruk gemaakt. Volgens hen "hield Wilders het rustig en waren de reacties lauw". Volgens *De Telegraaf* applaudisseerde het publiek juist harder bij hem dan bij ander Amerikaanse sprekers, maar hield hij wel een voor zijn doen gematigde speech.

Dominique van der Heyde van *Nieuwsuur* reageert in de uitzending op de toespraak. Ze zegt "dat ze hem wel eens extremere dingen heeft horen zeggen. Volgens haar was het vooral "een hart onder de riem steken van de mensen die daar demonstreren tegen het islamitische centrum". In de *MaDiWoDoVrijshow* van Paul de Leeuw bespreken Paul, Erben Wennemars en Ernst Daniel Smit de speech van Wilders. Allereerst bespreken ze waar ze waren toen de toespraak plaatvond, om vervolgens het gesprek af te sluiten door te concluderen dat Wilders vaak een storm in een glas water creëert, maar dat de speech eigenlijk niet veel voorstelde. Volgens Paul de Leeuw is de speech "wel mooi, maar helemaal niet gevaarlijk". Ook *Pownews* spreekt van een storm in een glas water. *Het Algemeen Dagblad* geeft aan dat telkens als Wilders "Hier geen moskee" zegt het publiek opveert, maar dat de teksten van de speech vervolgens niet interessant genoeg zijn. De auteur van het artikel denkt dat het publiek denkt: "dit is niet de Wilders die wij kennen en willen. Waar is de Wilders die Mohammed een pedofiel durft te noemen?"

Ook *de Volkskrant* spreekt over 'durfal' Wilders. De krant beweert dat Wilders de gewoonte heeft om in het buitenland juist wat extremer uit de hoek te komen; zo noemde hij in Londen, de Turkse premier Erdogan 'een totale freak', de profeet Mohammed een 'barbaar, massamoordenaar en pedofiel'

en de islam 'een fascistische ideologie'. Daarnaast sprak hij zich in Denemarken extreem uit en vond dat “miljoenen, tientallen miljoenen moslims uit Europa zouden moeten vertrekken.” De criteria die volgens Wilders zou moeten worden toegepast zijn: wanneer moslims crimineel zijn en “nadenken over de jihad en de sharia” moeten ze uit het land worden gegooid. Toch komen deze woorden niet voor in Wilders' toespraak, en volgens *de Volkskrant* zou dat kunnen doordat “het Amerikaanse referentiekader” een rol speelt voor Wilders. De 9/11-herdenking “vroeg om wat meer decorum” en “de minder gesecculariseerde samenleving vereist” een andere aanpak voor kritiek op godsdiensten. Wilders wil namelijk een belangrijke rol gaan spelen in de Verenigde Staten. *Spits* vermoedt ook dat deze speech een graadmeter was voor Wilders' internationale ambities: “De toon van de speech moet dan ook niet als een uitzondering beschouwd worden; ze is toonaangevend voor Wilders' internationale plannen.”

Tevens bij *NRC Handelsblad* refereert men hieraan, maar vraagt de journalist zich juist af of Wilders wel populair blijft bij de Amerikaanse Republikeinen als hij de minder radicale toon van zaterdag aanhoudt. De krant stelt dat de speech niet “de uithalen bevatte waarop zij, soms kapitaalkrachtige, Amerikaanse supporters zo gesteld zijn”. Het publiek moest het doen met de slappe stelling “Nee tegen de moskee”, welke de afgelopen maanden al veelvuldig genoemd was. Het artikel noemt Wilders “de agitator die een trendvolger is geworden”. Doordat de Republikeinen zelf deze uitspraken niet kunnen uiten, nodigen ze Wilders uit, zodat hij de uitspraken voor ze doet (de bekende uitspraken zoals Mohammed die een pedofiel zou zijn), maar nu hij dat ook niet meer doet of als hij in “de toekomst relatief mild blijft, zoals dit weekeinde, dan verliest hij vanzelf de steun van Amerikaanse supporters”. De anti-islamitische beweging zit niet te wachten op “nuances en verklaringen die ze ook bij Republikeinen kunnen halen. In Wilders' radicaliteit lag, tot nu toe, zijn Amerikaanse succes besloten”. *Het Financiële Dagblad* schrijft dat door “een gematigde toespraak van de Nederlandse gast de happening een anticlimax werd. De dijken tussen de rabiate haatgroeperingen en de formele politiek zijn niet doorbroken”. De krant vergelijkt Wilders met Hansje Brinkers: het leek alsof de dijken van politiek en maatschappelijk fatsoen doorbroken zouden worden, maar doordat Wilders zijn vinger in de dijk stopte werd hij geen “American hero”.

Het artikel in *de Volkskrant* heeft als titel “Milde woorden” en bespreekt naast de Amerikaanse en andere internationale ambities van Wilders ook de kabinetsformatie. De journalist vraagt zich af of een ‘gematigde’ anti-islam toespraak in New York een uitgestoken hand’ kan zijn in de Haagse kabinetsformatie. CDA-senator Hans Hillen spreekt deze woorden in *Nieuwsuur*. Hij spreekt inderdaad over “een uitgestoken hand,” al zegt hij “niet blij te zijn met zijn ingehouden praat”. Het is belangrijk

voor de formatie, aldus Hillen. Wilders heeft volgens Hillen nagedacht over wat hij zei: “de woorden die hij kiest en de manier waarop hij het doet, vind ik toch een signaal naar Nederland van: Jongens, ik ben bereid te investeren”.

NRC Next vindt dat de speech “geen heftige reacties heeft losgemaakt in Nederland.” Ook bespreekt de krant PvdA-fractievoorzitter Job Cohen en GroenLinks-kamerlid Ineke van Gent. Cohen heeft Wilders “weleens steviger gehoord” en Van Gent vindt de teksten voor Geert zijn doen slap. Ze zegt: “Hij wil regeren en nu niet provoceren. Daar zijn mooi klaar mee! Kans op knetterrechts neemt toen ☺”. Hans Hillen noemt de speech een uitgestoken hand en voorzitter van Nederland Bekent Kleur, Rene Danen, stelt dat de toespraak milder was dan de toespraken die bekend zijn van Wilders. Danen: “Maar het bleef natuurlijk wel een anti-islamtoespraak waar we ons niet in kunnen vinden.”

Dit bericht *Spits* in het artikel “Reacties op toespraak Wilders” ook. Max van Lingen van de Internationale Socialisten vindt dat Wilders heeft gemanoeuvreerd: “Hij heeft geen stap teruggedaan en hij heeft CDA en VVD ook geen aanleiding gegeven om zich er tegen uit te spreken. Wilders speelt de laffe houding van die partijen in de kaart, die durven zich niet uit te spreken tegen racisme van Wilders.” *Spits* kopt in een ander artikel met “Wilders breekt met verleden” en stelt dat Wilders zijn positie in het Nederlandse politieke landschap heeft versterkt. Het leek namelijk als eens eerder alsof Wilders zijn toon had gematigd. Toentertijd leek het alsof hij de Marokkaanse gemeenschap zijn excuses zou aanbieden, maar bleek dat hij Marokkanen nog criminelier vond dan dat hij eerder had beweerd, volgens *Spits*. Wilders kiest voor een nieuwe toon en het lijkt, volgens het artikel, alsof de speech een afscheid is van zijn felle verleden. Het artikel over de formatie, “Formatie soepel langs Ground Zero,” spreekt over een milde speech en de politiek kan “opgelucht ademhalen”. Hij gaat niet “vol op het orgel” zoals Ab Klink vreesde, maar hield een voor zijn doen gematigde toespraak. Hillen vindt de toespraak “een investering van Wilders in de formatie van een minderheidskabinet van VVD en CDA, gedoogd door de PVV”. Ook *Pownews* spreekt over de formatie. De presentator spreekt van een domper voor de tegenstanders van een rechtse coalitie. Ze laten de teleurstelling van deze politici zien door middel van een tweet van Ineke van Gent: “Slappe teksten voor Geert zijn doen. Hij wil regeren en nu niet provoceren. Daar zijn we mooi klaar mee! Kans op knetterrechts neemt weer toe ☺”. Reactie van PowNews presentator: “Zij had liever gezien dat Geert Wilders een Koran in de fik had gestoken Zaterdag?” Volgens verslaggever Rutger ‘boeit’ het Ineke van Gent absoluut niet of er moslims gekwetst worden, en dat politici alleen maar kijken of er wat voor henzelf te winnen valt.

Fennema en Kuitenbrouwer, de twee experts uit het artikel “Een ouderwets goede pr-stunt” van Trouw spraken ook over de toon van de toespraak, die “coalitie-proof” was. Fennema zegt: “Wilders

was in Amerika niet opvallend mild, hij heeft niet op zijn tong hoeven bijten of hoeven inbinden, zoals zijn politieke tegenstanders vast zullen tamboereren. Hij is gewoon een goede gast geweest”. De herdenking van 9/11 is zeker niet de plaats en tijd om om zich heen te gaan schoppen, vindt Fennema. Kuitenbrouwer noemt “het optreden een grote deceptie, maar ook een grote opluchting. Wilders heeft vaker voor een anticlimax gezorgd”.

In het voorgesprek bij de dagelijkse talkshow *De Wereld Draait Door* praten Mathijs van Nieuwkerk en Jan Mulder over de toespraak. Mulder en Van Nieuwkerk vinden Wilders gematigd en teleurstellend. Wilders zat al met zijn hoofd bij Maxime Verhagen, verwijt Mulder hem. Mulder vindt de hele gebeurtenis een beetje zielig omdat de slagzin knullig was. Jakhals Erik geeft aan dat het optreden van Wilders in New York ‘meeviel’.

Slechts twee media bekritisieren de zogenoemde matigheid/mildheid van Wilders. In het artikel van Trouw: “Opluchting na speech van Wilders bewijst dat hij de regie al heeft” vindt de journalist dat het te gek voor woorden is dat iedereen in Nederland opgelucht adem haalt. Hij is het ermee eens dat de toespraak gematigd was, maar men moet niet vergeten dat Wilders alsnog intolerantie preekt tegen de islam en “de radicale elementen in de islam en de gemiddelde moslim opnieuw over een kam heeft geschoren. Helaas is Nederland gewend geraakt aan de ideeën en uitspraken van Wilders en kan gezegd worden dat hij gematigd was”. Willem Lust in New York voor *Nieuwsuur* vindt Wilders, die anders “wel heel scherp en cynisch uit de hoek kan komen,” voor zijn doen “redelijke gematigd en redelijk voorzichtig”. Maar op de vraag van Marielle Tweebeeke of Lust nog iets controversieels heeft gehoord, zegt hij: “veel van wat Wilders zegt is natuurlijk controversieel. Hij sprak wel over de krachten van de duisternis. Hij had het over dat we niet tolerant mogen zijn tegenover de intolerantie. Hij sprak een waarschuwing uit tegenover de islam”.

Voorstanders en tegenstanders op straat aan het woord

In veel artikelen en tv-programma’s komen voorstanders en tegenstanders op straat in New York aan het woord over Wilders.

Wilders’ tegenstanders

Het Algemeen Dagblad laat Bill Steyert aan het woord. Hij is het niet met Wilders eens en vindt dat hij zich er niet mee moet bemoeien: “Amerika is een immigratieland. Als de indianen beter bewapend waren geweest, hadden we hier niet eens gestaan. We moeten die moskee juist aanmoedigen”. Volgens *De*

Telegraaf is Wilders in beide kampen de grote onbekende. James is een overjarige hippe die hem niet kent, en ook Joseph Rabito heeft nog nooit van hem gehoord. Hij vindt dat er niet gedemonstreerd moet worden op een herdenkingsdag. Activiste Devra Morice in *de Volkskrant* is niet tegen Wilders maar tegen de “binnenlandse extremisten”.

In *Nieuwsuur* zijn voorbijgangers een tijdlang aan het woord en gaan met elkaar in discussie. Een tegenstander van Wilders zegt in *Nieuwsuur* dat Amerika geen Cuba is en dat het onmogelijk is om een wet tegen één godsdienst te maken. Het is immers geen communisme. *Nieuwsuur* interviewt andere mensen die er anders tegenover staan. Één wil alleen maar zeggen dat hij voor wereldvrede is en een andere man vindt juist dat iedereen moet kalmeren.

Pownews laat geen mensen op straat aan het woord maar laat tweets van tegenstanders lezen op beeld. Het zijn de volgende tweets: “Wie schiet Wilders neer? Please, please!” (rebeclovek), “Ik hoop dat Wilders een kogel door zn kop krijgt. #danzouiknoglachenook” (miekerrrd) en “#IK zou het niet erg vinden als ze “Geert Wilders” een kogel door zijn kanker hoofd schieten” (TheKidTuff). Vervolgens wordt advocaat Hiddema gevraagd of deze tweets legaal zijn, wat volgens de advocaat zeker zo is. De presentatoren vinden dat men dan zeker ver kan gaan in doodverwensing.

Wilders' voorstanders

Xavier is een Wilders-fan uit New Jersey en is niet teleurgesteld door de gematigde toon. Ze zegt in *het Algemeen Dagblad*: “Moslims horen hier gewoon niet thuis. En aan mensen die het niet met mij eens zijn, zeg ik altijd: zou je je jonge kinderen aan een moslim toevertrouwen? Nee toch!” Voor Jose Vazques mag het wel wat radicaler, toch “heeft hij de islam goed door.”

De Telegraaf vertelt over een bejaarde demonstrant die blij is dat “onze” president er was. In *de Volkskrant* komen een man en een vrouw aan het woord die juist vinden dat hij burgemeester of president moet worden. Josephine Strente stoort zich aan het feit dat Wilders, een obscure Nederlandse politicus, wel snapt wat de meerderheid in de VS wil, terwijl hun eigen president en burgemeester dit niet begrijpen.

Stephanie van Loon uit *de Volkskrant* vindt dat de moskee overal heen gezet kan worden, dus waarom juist op die speciale plek? Ze vindt dat het verhaal van Wilders niet te radicaal klinkt en het ergert haar dat de demonstranten als “radicalen en racisten” worden gezien. “Wij zijn niet de extremisten!” In *Trouw* staat dat het Anne Virgilio om pijn gaat; “Waarom wil men een moskee bouwen bij de plek, waar islamitische extremisten negen jaar geleden een bloedbad hebben aangericht. Waarom pijnigen zij ons zo?” In *het Jeugdjournaal* spreekt een vrouw die het eens is met Wilders: “Het centrum

mag van mij overal komen. Maar niet hier, waar zoveel mensen stierven.”

Anne Virgilio uit de *Trouw* schrikt als ze hoort dat Wilders de Koran wil verbieden want ze is niet anti-islam. Ook Xavier, in een T-shirt van “Ik ben Geert Wilders” zegt dat ze het wel moeilijk heeft met het feit dat Wilders de Koran wil verscheuren. Toch gaat ze wel met hem mee want “we zijn in oorlog en dan wordt de situatie anders. We moeten ergens beginnen onszelf te verdedigen.” Maar ze vindt hem wel “de dapperste politicus die ze kent. Hij durft hardop te zeggen wat de islam echt is: een gewelddadige ideologie. Wilders is niet bang en daar bewonder ik hem om.” Voorstanders in Nieuwsuur zijn groot fan van Wilders, en vinden dat hij zegt wat hij denkt en dat wat hij zegt de waarheid is. Een andere Wilders-fan zegt zeer boos op Burgemeester Bloomberg te zijn en noemt hem een geldwolf.

Wilders laat politiek Nederland naar zijn pijpen dansen

In Den Haag lijken alle ogen gericht op Geert Wilders. Hij moet tijdens de formatie besprekingen naar New York en er hangt veel vanaf, zowel voor Wilders zelf, maar ook voor de partijen CDA en VVD. De media lijken dit een interessant punt te vinden, want hier wordt veel over gesproken.

Volgens *het Algemeen Dagblad* beheerst Wilders het formatieproces al weken, terwijl *de Volkskrant* de hele situatie als vrij pijnlijk beschrijft omdat Hillen van “een uitgesproken hand” spreekt. De toekomst van het CDA blijft ook onzeker doordat er twee dissidenten in de partij zijn. *Het Financiële Dagblad* geeft aan dat Verhagen en Rutte opgelucht adem kunnen halen omdat Wilders ervoor kiest om een Hansje Brinkers te zijn en geen “American hero”. In de *Metro* schrijft politicoloog Gerard Drosterij dat hij de hele politieke gebeurtenis “een schizofrene situatie” vindt. Volgens Verhagen sprak Wilders namelijk op persoonlijke titel terwijl de Nederlandse regering aan de vrijheid van religie hecht. Zo weten we allemaal wat Wilders vindt maar niet hoe Verhagen en Rutte over de zaak denken. Volgens Drosterij is het de vraag of “Verhagens reactie de stoplap wordt voor de formatie en wel licht voor het kabinet-Rutte. Of zal Verhagen gaan snappen dat een pleidooi voor een scheiding tussen je persoonlijke en politieke mening juist betekent dat je niet over het eerste zwijgt?”

Jakhals Erik lijkt het ook niet helemaal eens te zijn met de gang van zaken en praat in *De Wereld Draait Door* met fractievoorzitter van D66, Alexander Pechtold, over Wilders. Erik: “uiteindelijk is er maar 1 persoon leidinggevend in deze formatie: en dat is Geert Wilderrrr”. Pechtold vertelt Erik dat hij vindt dat Wilders nu al meer bepaalt dan gedooft en noemt de mogelijke samenwerking tussen CDA, VVD en PVV “een minarettenkabinet”. De vragen die Erik stelt aan formateur Herman Tjeenk Willink geven zijn mening ook aan: “het lijkt soms dat Geert Wilders leidend is en u dribbelt er ook een beetje

achteraan”. Tjeenk Willink: “Nou ja kijk, of iemand leidend is hangt meestal van anderen af”.

In het artikel, “Een ouderwets goede PR-stunt” van *Trouw* wordt aangegeven dat Wilders geniet van de aandacht en de nervositeit van andere politici. In een ander artikel van *Trouw* “Opluchting na speech van Wilders bewijst dat hij de regie al heeft,” geeft de journalist aan dat het te gek voor woorden is dat als Wilders zich inhoudt heel Nederland opgelucht adem haalt. Hij zegt dat het daarmee “indringend is geïllustreerd hoezeer de voorman van de PVV de (politieke) regie in Nederland heeft overgenomen, en hoezeer het antwoord tekortschiet van degenen die de islam niet per definitie beschouwen als een verderfelijke ideologie”. Het eerste kabinet Rutte zal er zeker komen, zo verzekert het artikel ons door de gematigdheid van Wilders’ toespraak. *Trouw* beschrijft ook de uitspraak van Maxime Verhagen. Volgens de krant vindt hij het blijkbaar ‘nodig’ om als minister van buitenlandse zaken te benadrukken dat Wilders op persoonlijke titel sprak. Het doet er kennelijk niet toe hoe vaak het nieuwe kabinet nog verklaringen zal moeten uitgeven dat “Wilders louter en alleen namens zichzelf of hooguit namens de PVV spreekt,” aldus de auteur van het artikel. De auteur vindt de gekozen politieke constructie erg ongelukkig, want de PVV krijgt “maximale invloed tegen een minimum aan politieke kosten”. Volgens *Trouw* is een gematigde speech dan nog maar een schrale troost.

Een ander artikel van *Trouw* geeft het tegenovergestelde aan en spreekt over hoe gemakkelijk de formatie “langs Ground Zero” gaat. Rutte en Verhagen lijken ook de ontspannenheid zelve. Rutte heeft niet eens geluisterd, maar ravioli gegeten met vrienden. Verhagen benadrukt als demissionair minister van Buitenlandse Zaken dat Wilders op persoonlijke titel sprak. De Nederlandse regering daarentegen “hecht, net als de Verenigde Staten, respect aan de vrijheid om te geloven of niet te geloven, voor iedereen overal ter wereld,” zo zei Verhagen.

Nieuwsuur bespreekt de problemen bij het CDA. Mariëtte Twiebeeke onderstreept dat er vertrouwensproblemen zijn binnen de partij door de mogelijke samenwerking met de PVV. Tevens zou er sprake zijn van intimidatie binnen het CDA. Toch geeft Hillen aan dat CDA’ers stevig mensen zijn die er aan gewend zijn om het land te leiden, oftewel “het is stevig volk”.

5. Resultaten: Toespraak in Berlijn

In dit hoofdstuk zullen de resultaten van de analyse, met betrekking tot de speech die Wilders heeft gehouden in Berlijn, uitgebreid worden beschreven. De analyse zal worden uitgewerkt door middel van frames die gevonden zijn in de toespraken, maar ook in de media.

5.1 Toespraak

Geert Wilders is op uitnodiging van Rene Stadtkewitz naar Berlijn toegekomen om bij de oprichting van zijn partij Die Freiheit te kunnen spreken over het onderwerp waar beide mannen het over eens zijn, namelijk de ‘islamisering’ van het Westen. Door een eerdere uitnodiging van Stadtkewitz aan het adres van Wilders, moest Stadtkewitz zijn oude partij Christelijke Democratische Unie van Duitsland (CDU) verlaten, omdat de partij het niet eens was met het gedachtegoed waar beide heren achter staan. Wilders begint zijn toespraak met het verwijzen naar deze geschiedenis. Hij is namelijk zeer verheugd dat Stadtkewitz toch heeft doorgezet en zijn eigen partij Die Freiheit heeft opgericht. Dit is goed nieuws voor zijn ‘International Freedom Alliance’.

Naast deze Duitse ontwikkelingen waren het spannende tijden voor Wilders omdat de minderheidsregering van VVD en CDA, na lang overleg en een congres aan CDA kant, en met behulp en gedoogsteun van de PVV door kon gaan. Nadat Wilders dit heeft vermeld gaat hij door met het bespreken van het onderwerp waar hij eigenlijk voor gekomen is. Hij wil namelijk de ‘islamisering’ stoppen, maar hij spreekt hierover op verschillende manieren.

5.2 Frames

In deze toespraak zijn vijf frames te onderscheiden:

1. Eigen/Duitse/Christelijk-Joodse cultuur is beter, maar gaat verloren door de ‘islamisering’ als we er niet iets aan doen-frame
2. Duitsland moet schuldcomplex en schaamte WOII van zich af schudden
3. De linkse politieke elite (zoals Merkel) ziet geen gevaar in ‘islamisering’, maar wij accepteren dit niet!
4. Islam is geen religie maar een politieke ideologie en gelijk aan het nationaal-socialisme en communisme
5. Onderscheid tussen moslims en islam

Eigen/Duitse/Christelijk-Joodse cultuur is beter, maar gaat verloren door de 'islamisering' als we er niet iets aan doen-frame

Wilders spreekt in zijn speech vaak over “een nationale identiteit”, deze moet bewaard worden, zodat “onze” kinderen een betere toekomst zullen krijgen. Het is daarom goed voor Duitsland om een politieke beweging te krijgen die zich inzet en het als plicht ziet om de Joods-Christelijke en humanistische waarden te verdedigen die ook in Nederland zo belangrijk zijn. Deze nationale identiteit, zijn democratie en economische voorspoed wordt namelijk bedreigd door de islam. Tevens, vindt Wilders, dat de eigen cultuur “beter is dan bepaalde andere culturen”. We zouden geïndoctrineerd zijn door de media, waarin ons wordt wijsgemaakt dat alle culturen gelijk zijn en dat onze cultuur zelfs erger is dan andere culturen. Wilders stelt dat Duitsland economisch een erg belangrijk land is voor Europa en het land schaamt zich niet meer om trots te zijn op de eigen nationaliteit. Deze nationaliteit bestaat in de ogen van Wilders niet “uit moskeeën en gesluerde vrouwen maar uit Goethe, Schiller en Heine, en uit Bach en Mendelssohn.” Duitsers hebben het recht om Duits te blijven en te vragen aan andere identiteiten die naar Duitsland komen om deze identiteit te respecteren. Wij verdienen het niet om vreemdelingen te worden in eigen land. Volgens Wilders gebeurt dit wel als we het zover laten komen.

Wilders spreekt over de islam als een spook die zich door Europa waart. Dit spook is gevaarlijk omdat het “onze” vrijheid en identiteit kan afpakken. Volgens Wilders heeft het Duitse volk in het verleden niet gevochten voor zijn vrijheid en is het “door een totalitaire ideologie overrompeld.” Wilders vraagt zich af of het Duitse volk nu weer zal verzuimen om te vechten voor hun vrijheid. In de ogen van de islam zijn niet-moslims *kafirs* wat betekent dat wij “schuldig” zijn en daarom onderwerping verdienen. De islam heeft zich altijd proberen uit te breiden door immigratie, *Hijra*, zoals dat al gebeurde in de tijd van Mohammed of door militaire veroveringen.

Volgens Wilders hebben wij nu in het Westen van Europa nog steeds te maken met het wapen van de *Hijra* oftewel immigratie. Helaas is er altijd gezegd dat het Westen zich aan hen moeten aanpassen in plaats van andersom en dus is er geen strategie om deze verspreiding te stoppen. Wilders betreft zijn eigen situatie in de toespraak door er op te wijzen dat zijn eigen vrijheid in Nederland wordt beperkt door de rechtszaak die tegen hem is gespannen. Hij vindt dat iedereen zou mogen zeggen wat diegene zou willen zeggen. Tevens spreekt Wilders zijn publiek dwingend toe en zegt dat ze hun plicht moeten vervullen en de vrijheid moeten verdedigen, zodat ze samen de vrijheid kunnen, moeten en zullen behouden.

Duitsland moet schuldcomplex en schaamte WOII van zich af schudden-frame

Wilders vindt dat de huidige generatie Duitsers zich niet schuldig moeten voelen over wat er in het verleden is gebeurd in hun land en ze moeten zeker niet gestraft worden. Bovendien moeten ze zich ook zeker niet onttrekken aan de strijd voor de eigen identiteit. Het is nu hun verantwoordelijkheid om niet weer dezelfde fouten te maken als in het verleden. Het boek van Dr. Sarrazin bewijst dat de huidige generatie Duitsers zich niet meer schaamt voor hun afkomst maar zich juist trots voelen en dit willen uiten.

De linkse politieke elite (zoals Merkel) ziet geen gevaar in 'islamisering', maar wij accepteren dit niet!

Wilders legt uit dat Merkel vindt dat de 'islamisering' van Duitsland onafwendbaar is en wil graag dat burgers zich aanpassen aan de veranderingen die immigratie met zich mee brengt. Echter, Wilders wil dit niet accepteren en vindt dat zijn publiek dit ook niet zou moeten doen. Hij stelt vast dat de moderne politici van het Westen het vermogen lijkt kwijt geraakt om het gevaar van de islam in te zien. Bijna alle politici moedigen de 'islamisering' juist aan en daarmee zet de elite, voor Wilders bestaande uit de universiteiten, kerken, vakbonden, media en politici, "de vrijheid op het spel". Wilders heeft het naast de elite vaak over linkse intellectuelen in Nederland. Deze mensen zijn blind voor de gevaren van de islam. Het Nederlandse establishment wil daarnaast proberen Wilders tot een zwijgen te brengen, terwijl hij ze juist probeert te laten inzien tot welke gevaren we ons bloot stellen. Maar zoals "diezelfde linksen" het gevaar van het communisme vroeger niet zagen, zo zien ze tegenwoordig de huidige aard van de islam niet.

Islam is geen religie maar een politieke ideologie en gelijk aan het nationaal-socialisme en communisme

Zoals Wilders mensen al vaker heeft proberen duidelijk te maken is de islam, in zijn optiek, een politieke ideologie, terwijl veel mensen juist denken dat de islam één van de grote wereldreligies is. Dit houdt in, Wilders quote hier Oxford J.M. Roberts, dat moslims niet alleen bepaalde geloofsopvattingen hebben, maar bovenal lid zijn van een gemeenschap, volgelingen van een bepaalde weg zijn, en aanhangers zijn van een bepaald rechtssysteem. Urbain Vermeulen benadrukt dit door te zeggen dat de islam eerder een rechtssysteem is. De islam is politiek, volgens Wilders, en zal doorgaan met verspreiden totdat het Westen volledig is "geïslamiseerd". Het is namelijk een revolutionaire ideologie en de jihad zal er voor zorgen

dat “overall ter wereld staten en regeringen worden vernietigd omdat ze zich verzetten tegen de ideologie en het programma van de islam”. De reden waarom Wilders tegen de islam is, is omdat in de islam alleen geloofsbroeders elkaar behandelen als gelijkwaardig en als gevolg trekt het gewelddadige mensen aan. Wilders haalt politicoloog Mark Alexander aan, die zegt dat de aard van de islam heel weinig verschilt van andere totalitaire ideologieën als Nazisme en Communisme.

Onderscheid tussen moslims en islam-frame

Wilders vertelt in zijn toespraak dat hij misverstanden wil voorkomen en wil benadrukken dat hij over de islam spreekt en niet over moslims. Hij maakt onderscheid tussen de ideologie en de mensen, want er zijn namelijk veel gematigde moslims. Veel moslims over de hele wereld hangen de sharia niet aan en zijn ook niet actief in de jihad. Toch zegt hij ook dat de islam niet gematigd is en dat deze ideologie de hele wereld de islamitische wetgeving, de sharia op wil dringen en dat deze radicale kant er alles aan zal doen om het doel te bereiken. Gelukkig heeft Wilders ook goed nieuws want er zijn, volgens hem, miljoenen moslims ter wereld, waaronder ook veel in Nederland en Duitsland, die niet actief zijn in de jihad, noch de regels van de sharia volgen. Daarom is het dus belangrijk voor hem om dit onderscheid duidelijk te maken.

5.3. De media over Wilders in Berlijn

De toespraak in Berlijn blijkt minder interessant te zijn voor de Nederlandse media dan Wilders' speech in New York. Toch is het in het licht van het CDA-congres, die dezelfde dag gehouden werd en de formatie tussen VVD, CDA en PVV interessant genoeg om het er veelvuldig over te hebben. Naast de frames die Wilders zelf aandraagt in zijn toespraak gebruiken de verschillende media ook andere inzichten. De frames die Wilders gebruikt worden door de media vaker overgenomen dan bij de frames in New York. Net zo als bij de New York toespraak wordt vooral één frame veel gebruikt. In dit geval is dat frame 4: ‘Linkse politieke elite (zoals Merkel) ziet geen gevaar, maar wij accepteren dit niet!’ Echter, ook de andere frames worden vaker overgenomen door de media.

De linkse politieke elite (zoals Merkel) ziet geen gevaar in ‘islamisering’, maar wij accepteren dit niet!

Veel kranten bespreken de discussie tussen Bondskanselier Angela Merkel en Geert Wilders.

Het Financiële Dagblad geeft aan dat Wilders in zijn toespraak “een tegenaanval” doet naar

Merkel omdat zij hem de week daarvoor bekritiseerde. Wilders vindt dat Merkel niets doet aan de ‘islamisering’. *Het Algemeen Dagblad* leidt het antwoord van Wilders in met vergelijkingen die Wilders eerder heeft gedaan met betrekking tot de islam. Zo noemt de krant dat hij eerder vergelijkingen heeft gemaakt met de Koran en Mein Kampf, en dat hij Mohammed heeft afgeschilderd als een pedofiel, maar dat hij dit nu achterwege laat. Daarbij noemt *Het AD* ook dat Wilders zegt dat het CDU van Merkel meer moskeeën in het straatbeeld zou willen, maar dat we dat niet zouden moeten accepteren. Volgens *het Parool* las Wilders Merkel de les door te zeggen dat “wij de islamisering niet accepteren”. *De Metro* vertelt zijn lezers dat Wilders voor vijfhonderd van zijn aanhangers “uithaalt” naar Merkel door er op te hameren dat “wij niet als mevrouw Merkel zijn”. *Het Nederlands Dagblad* zegt precies hetzelfde en noemt dit zelfs in de titel van het artikel: “Wilders haalt weer uit naar Merkel”.

Het NRC Dagblad combineert de uitspraken van de president van Duitsland, Wulff, met die van Wilders. Deze stonden volgens de krant haaks op die van Wilders. Wulff sprak van eenheid en het samen oplossen van de problemen, terwijl Wilders “fel uithaalde” naar Merkel door te zeggen dat gesluierde vrouwen niet in het straatbeeld horen van Duitsland en dat hier juist iets tegen moet worden gedaan. *Trouw* opent met de zin die Wilders sprak tegen Merkel: “Wij zijn niet als mevrouw Merkel, wij accepteren de islamisering niet!” Deze uitspraak wordt met een luid applaus ontvangen door het publiek. Boe-geroep is er juist bij Wilders’ uitspraak dat Merkel had gezegd dat de ‘islamisering’ onvermijdelijk is. *Trouw* legt uit dat Merkel eerder die week gezegd zou hebben dat ze de gedoogsteun van de PVV betreurt en dat het niet CDU’s “stijl is om religies in hun geheel te verwerpen”. Wilders zou in slecht Duits hebben gereageerd: “Frau Merkel, Sie haben kein Recht!” De krant geeft het artikel zelfs de titel: “Wilders bruuskeert Duitse regeringsleider.”

Op televisie wordt ook gesproken over dit frame. *Het NOS Journaal* van 20.00u liet het beeld zien van Wilders terwijl hij de zin zei waar *Trouw* mee opende: “Wij zijn niet als mevrouw Merkel, wij accepteren de islamisering niet!” Margreet Brandsma vertelt de kijker thuis dat Wilders “Merkel verweet dat ze de islamisering op zijn beloop laat”. Tevens bericht *Buitenhof* over de toespraak in Berlijn tijdens een interview tussen Peter van Ingen en CDA prominent Ernst Hirsch Ballin. Van Ingen leest een stuk uit de toespraak voor aan Hirsch Ballin: “Als Merkel zegt dat het onvermijdelijk is dat we aan meer moskeeën in Duitsland moeten wennen, dan is dat onaanvaardbaar. We zijn niet als mevrouw Merkel, we aanvaarden de islamisering niet”. Van Ingen zegt zelf gelijk dat Wilders “in feite afstand doet van

een bevriend land”. Waarop Hirsch Ballin zegt dat Wilders ook nog eens een afstand neemt van de meest vooraanstaande Christen Democraten in Europa. Duidelijk is dat beide mannen het niet met de werkwijze van Wilders eens zijn. Hetzelfde komt naar voren in het ochtendprogramma *Ochtendspits*, waar presentatrice Petra Grijzen hetzelfde stuk voorleest om vervolgens te horen wat Miriam Sterk (CDA), Ronald van Raak (SP) en VVD’er Han ten Broeke hiervan vinden. Vooral de VVD’er en CDA’er zijn wat terughoudend en vinden dat Wilders dit kan zeggen, maar zeggen er zelf niet achter te staan. Ronald van Raak daarentegen vindt het moeilijk dat deze twee ideeën in een regering moeten samenwerken.

Duitse/Nederlandse/Christelijk-Joodse cultuur is belangrijk/beter, maar gaat verloren door de ‘islamisering’ als we er niet iets aan doen:

In *Het Algemeen Dagblad* wordt behoorlijk ingezoomd op de Nederlandse identiteit van Wilders. Een vrouw bij wie de tranen in de ogen schieten bij het zien van “de blonde, Hollandse leider,” terwijl de Nederlandse vlag in de lucht wordt gestoken. De krant noemt ook de noodzaak die Wilders ziet in het behouden van onze nationale identiteit, zodat we onze kinderen weer een toekomst kunnen geven. Om dit te kunnen verwezenlijken moeten we ons verzetten tegen de ‘islamisering’, volgens Wilders. *Het NRC Handelsblad* en *Het Financiële Dagblad* gaan in op de uitspraak van Wilders over het Duitsland van Goethe, Schiller, Bach en Mendelssohn. Zonder deze typische Duitse grootheden zou Duitsland niet meer Duitsland zijn. Helemaal niet als deze straks vol zal staan met moskeeën en gesluierde vrouwen. Juist daarom heeft Duitsland een partij nodig als de PVV om dit te voorkomen, zo zou Wilders gezegd hebben volgens beide kranten.

De Telegraaf vermeldt in een kort artikel bondig dat Wilders waarschuwt voor ‘islamisering’ van de Bondsrepubliek. Terwijl *De Volkskrant* langer op dit onderwerp doorgaat en spreekt over “de eigen identiteit” en “de plicht en het recht om de strijd aan te gaan deze identiteit te behouden”. Wilders spreekt over Duitsland “als grootste Europese democratie en heeft een beweging nodig die zich tegenover de ‘islamisering’ stelt,” maar volgens de auteur doet Wilders dit enkel om “zieltjes te winnen” voor zijn ‘International Freedom Alliance’. Vanuit dit frame is het een kleine stap naar een ander frame die gaat over de Tweede Wereldoorlog en het schuldgevoel en schaamte die er in Duitsland heerst om voor deze identiteit uit te komen door die oorlog.

Duitsland moet schuldcomplex en schaamte WOII van zich af schudden-frame

Volgens *de Volkskrant* krijgt Wilders de grootste bijval wanneer hij spreekt over “het schuldcomplex en schaamte van Duitsland.” Hij zegt dat “wat er in het verleden ook is gebeurd, de huidige generatie Duitsers is er niet meer verantwoordelijk voor”. De auteur van het artikel vindt dit nogal makkelijk klinken en geeft daarbij aan dat Duitsland andere grenzen stelt aan wat men mag en kan zeggen in het openbaar door te vertellen dat “Duitse autoriteiten zouden ingrijpen zodra Wilders’ uitlatingen een inbreuk op het Duitse recht zouden betekenen.” Ook blijkt Wilders zijn film *Fitna* niet mogen te vertonen. *Het Algemeen Dagblad* geeft tevens aan dat Wilders “zijn overwegend Duitse publiek met hier en daar Oostenrijkse en Zwitserse aanhangers oproept zich niet langer schuldig te voelen over de Tweede Wereldoorlog”. Bij *het Nederlands Dagblad* “hamert hij er op dat de huidige generatie Duitsers geen reden heeft zich schuldig te voelen over het verleden”.

Wilders spreekt vaak over de islam als een politieke ideologie en vindt dat het niet als enkel een religie gerekend kan worden. In de toespraak in Berlijn geeft hij dit weer aan, maar hij verbindt dit idee ditmaal met de geschiedenis van Duitsland en vergelijkt de islam met het communisme en nationaal-socialisme.

Islam is geen religie maar een politieke ideologie en gelijk aan het nationaal-socialisme en communisme

Het NRC Handelsblad schrijft hoe Wilders de islam vergelijkt met totalitaire ideologieën als het communisme en het nationaal-socialisme. Tevens *het Parool* en *het Nederlands Dagblad* melden dat Wilders de islam het communisme van onze tijd noemde en dat hij verwijst naar “de opkomst van de nazi’s in de jaren dertig van de vorige eeuw” en moedigt zijn publiek aan nu wel iets aan “het totalitaire gevaar” te doen. *Het NRC* geeft aan dat Wilders bang is dat Duitsland weer dezelfde fouten zal maken als tijdens de Weimarrepubliek. De journalist van *de Volkskrant* gaat hier verder op in door te melden dat Wilders “de Duitse geschiedenis verweeft met eigen doeleinden door ‘gerenommeerde wetenschappers’ te citeren”.

RTL Nieuws laat het beeld van Wilders zien als hij zegt: “De islam is niet alleen een godsdienst, zoals velen denken. De islam is voor alles een politiek gevaarlijke ideologie”. En leidt het beeld van te voren in door te melden dat hij “als vanouds” zijn pijlen richt op de islam. Ook *Het Financiële Dagblad* vermeldt enkel dat Wilders de islam een politieke ideologie noemt en geen religie, dit terwijl de Duitse media had verwacht dat Wilders met meer oneliners zou strooien. Ze hadden oneliners verwacht zoals: “verbied de Koran” of “weg met alle hoofddoekjes”.

Onderscheid tussen moslims en islam-frame

Enkel *Het Algemeen Dagblad* benadrukt dat Wilders in zijn toespraak ook ingaat op het verschil tussen de islam en zijn aanhangers. Wilders zegt: „Ik maak een onderscheid tussen de mensen en de politieke ideologie die de islam is. Er zijn veel gematigde moslims, maar hun geloof is niet gematigd. De ambitie van de islam is wereldheerschappij, daar moeten wij voor waken.” Volgens de krant richt hij zijn pijlen niet op moslims, maar op de ideologie.

5.4 Andere frames van de media

Naast het bespreken van de inhoud van Wilders' toespraak beschrijven veel media ook andere zaken rondom de gebeurtenis. Veel media geven aan dat de toespraak een succes is, maar ook dat deze gematigd is. Een frame die daarna veelvuldig voor komt is de kritiek die de Duitse media en politici blijken te hebben op Wilders. Vervolgens hebben veel media het over de voorstanders en tegenstanders van de PVV-leider.

Wilders' speech is succesvol

Het Algemeen Dagblad opent het artikel met “staande ovatie in Berlijn voor de man die in ons land inmiddels een politieke factor van belang is”. Ook later in het artikel bericht de krant van een minutenlange staande ovatie voor Wilders “van een juichend publiek”. *Het AD* komt tot de conclusie dat terwijl het CDA vergadert Wilders de harten van de Duitsers steelt. Niet alleen *het AD* schrijft lovend over de bijeenkomst, ook het Nederlands Dagblad doet dat en vertelt erbij dat de uitverkochte zaal met Oostenrijkers, Italianen en Israëliërs Wilders “een lange staande ovatie” gaf. *Het NRC Handelsblad* meldt alleen dat het publiek enthousiast was en *Trouw* geeft aan dat er een luid applaus te horen was bij de uitspraak “islamisering is niet te accepteren”.

Volgens *het NOS journaal* is er een donderend applaus voor Wilders bij binnenkomst en ook laat het filmpje op het einde een weglopende Wilders zien en een luid applaudisserend publiek. Het late journaal leidt het filmpje in door Sasha de Boer te laten zeggen dat de mensen die een anti-islam partij willen oprichten Wilders als een held ontvangen. *RTL Nieuws* laat weten dat het publiek al op stond voordat Wilders een woord gezegd had. RTL: “Wilders speelt een thuiswedstrijd in Berlijn”. Naast het succes van de speech wordt er ook een enkele maal gesproken over de gematigdheid van de speech.

Wilders' speech is gematigd

Waar de media bij de New York-speech niet over op konden houden over de gematigdheid van de speech, spraken in dit geval alleen drie kranten over de ingetogenheid van de toespraak in Berlijn. *Het Algemeen Dagblad* spreekt over een “voor Wilders’ doen gematigde toespraak” zonder “vergelijkingen tussen de Koran en Mein Kampf of het weergeven van Mohammed als pedofiel.” *Het Financiële Dagblad* informeert zijn lezers door te melden dat vooral de Duitse media Wilders erg gematigd en vrij rationeel vond. Blijkbaar hadden zij meer oneliners als “verbied de Koran” of “weg met alle hoofddoekjes” verwacht. *RTL Nieuws* vraagt Wilders zelf of hij zich “een beetje heeft ingehouden”, waarop Wilders reageert dat hij gewoon zijn verhaal heeft gehouden, zoals hij dat van plan was geweest en dat dit een goed verhaal was geweest, aldus Wilders. Naast gematigd vindt *RTL Nieuws* ook dat Wilders voor Nederlanders met weinig nieuwe of opmerkelijke uitlatingen kwam, maar dat het voor Duitsers waarschijnlijk allemaal nieuw in de oren klinkt. De Duitse politici vinden Wilders allerm minst gematigd en zijn zeer negatief en kritisch over de Nederlander. In bijna alle kranten wordt hier over gesproken

Duitse politici en media kritisch en negatief over Wilders

In *Buitenhof* zegt CDA-prominent Hirsch Ballin dat Wilders zijn “Europese partners voortdurend onder druk heeft gezet en dat dit tot veel scherpe reacties heeft geleid van collega’s in Duitsland bij het CDU, FDP en CSU” en dat terwijl Wilders veel zaken wil realiseren waarbij hij de 26 lidstaten nodig heeft.

Veel kranten zoals, *Het Algemeen Dagblad*, *De Telegraaf*, *Het Financiële Dagblad*, noemen de opmerking van minister Karl-Theodor zu Guttenberg van Defensie. Hij noemt Wilders een charlatan en zegt: “Dit soort types zijn allemaal gelijk, of ze nou Le Pen, Wilders of Haider heten”. *De Telegraaf* meldt ook dat Merkel haar Duitse burgers waarschuwt voor Wilders en minister van financiën Wolfgang Schäuble vergelijkt Wilders met een racist. Zelfs Nederlandse ambassadeur Marnix Krop in Duitsland bekritiseert de bijeenkomst en noemt de PVV “een niet-democratische eenmansbeweging”. *Het Parool* schrijft het artikel vanuit president Wulff’s blikveld en geeft aan dat Wulff juist voor “tolerantie en eenheid” staat en dat Wulff Wilders niet bij naam noemt maar dat zijn rede wel gericht is tegen hem.

Daarnaast staat in *het Parool*, maar ook in *Trouw*, *Het NRC Handelsblad* en *Het Financiële Dagblad* dat Minister Sabine Leutheusser-Schnarrenberger van Justitie Wilders een onguur persoon noemt en dat zijn opmerkingen over de islam tegen alles indruist waar het Duitse kabinet voor staat, namelijk “de integratie van de islamitische burgers bevorderen”. De

laatste krant bespreekt ook “de tolerantie en eenheid” waar Wulff zegt voor te staan. Tevens noemt *Het NRC Handelsblad* president Wulff, en hij zegt: “De kracht om tot een vergelijk te komen – dat is Duitsland. We moeten verscheidenheid waarderen en kloven dichten”.

Het NRC Handelsblad schrijft over het Christen-Democratische Bondsdaglid Rupert Polenz die hard is in zijn oordeel over Wilders: “Los van het probleem een regering te vormen in Nederland, zijn de heer Wilders en z'n partij tegenstanders van Christen-Democratische politiek”. *Dagblad Der Tagesspiegel* noemt “Wilders ‘een haatprediker,’ wiens regeringsdeelname ‘voor velen onbegrijpelijk is,’” aldus *Het NRC Handelsblad*. *Trouw* spreekt over Merkel en dat zij de gedoogsteun van de PVV betreurt: “Het is niet onze stijl om religies in hun geheel te verwerpen.” *Trouw* noemt naast de andere politici ook de fractievoorzitter van de Groenen, Jurgen Trittin, die Wilders’ toespraak “een affront voor de kosmopolitische traditie van Berlijn” noemt. Berlijn staat, in zijn ogen, al eeuwen lang open voor hugenoten en Joden, en nu wonen er vele moslims. In het blad *Sonntag Aktuell* zegt Trittin dat er voor “ijdele populistten en islamfobe ophitsers geen plaats is”.

Publiek en fans van Wilders

De media beschrijven ook enkele medestanders van Wilders. Zo heeft *de Volkskrant* het ietwat cynisch over een schrille vrouwenstem die roept: “Gert, wir lieben dich”. Al blijft het publiek volgens het artikel verder vrij rustig. Albert zegt “zonder ironie” dat Wilders zomaar eens “de Churchill van deze tijd zou kunnen zijn,” terwijl een Oostenrijkse journaliste verbaasd vraagt of hij in “zijn eigen taal ook zo oncharismatisch is”. *Het NRC Handelsblad* heeft met Florian Euring gesproken, die voor zijn eigen land ook een PVV-achtige partij wenst. Andere Duitse medestanders hebben het over “een historische middag,” omdat het de geboorte van een nieuwe beweging zou kunnen zijn. Verder vinden ze Wilders interessant “omdat hij dingen zegt die wij in Duitsland niet mogen zeggen.”

Een fan van Wilders en tevens een teleurgestelde CDU-stemmer in *Trouw* zegt dat “de gevestigde politici niet ziet dat Duitsland in brand staat” en dat hij niet tegen buitenlanders heeft, maar “overal waar de islam heerst, heerst geweld. De islam is een fascistische ideologie”. *Het NOS journaal* interviewt een vrouw die Wilders fantastisch vindt: “Hij spreekt ons aan, iedereen die ik ken. Hij is onze held.” Bij *RTL Nieuws* spreekt een man die zegt dat Duitsland behoefte heeft aan buitenlanders die de waarheid zeggen: “Als ik zoiets zeg, noemen ze me meteen een neo-nazi, mijn opa in het concentratiekamp heeft gezeten”. De

voice-over spreekt van opluchting onder de aanwezigen. “Ze zijn blij dat er hardop is gesproken”.

De tegenstanders van Wilders

Er wordt ook vaak naar de demonstranten, buiten het hotel waar Wilders zijn toespraak houdt, gerefereerd, meestal door aan te geven hoeveel mensen er buiten staan. Dit aantal verschilt per krant of televisie. Zo staan er volgens *Het Algemeen Dagblad* een kleine honderd actievoerders, “die uiteindelijk zijn komen opdruven”. Al demonstreren ze nog geen deuk in een pakje boter, volgens de krant. *De Volkskrant*, *Metro*, *RTL Nieuws* en *het Financiële Dagblad* gaan uit van een groepje van hooguit honderd tegendemonstranten. *Trouw* denkt dat er 120 mensen waren, maar *het NOS Journaal* “een handjevol demonstranten”, waarna het een klein groepje demonstranten laat zien. De 120 activisten uit *Trouw* behoren bij het Verbond Rechtspopulisme Stoppen en riepen leuzen als “Wilders raus” en “Nazi’s raus,” ook hebben ze borden met “Wilders opzouten”. *RTL Nieuws* laat beelden zien van demonstranten die “weg met Wilders, weg uit Berlijn” roepen. Tevens zegt een vrouw in het filmpje: “Hij loopt alleen maar haat de zaaien. Ik schaam me echt kapot voor die gast!” De demonstranten lijken in het filmpje iets agressiever dan de Wilders’ fans. Zij komen rustiger over.

6. Conclusie

Het streven van deze scriptie is om met behulp van twee toespraken van Geert Wilders en de bijbehorende media te inventariseren in hoeverre de media Wilders' frames overnemen. Om de hoofdvraag: *“In hoeverre nemen de Nederlandse kranten en televisieprogramma's de frames in de twee toespraken van Wilders in New York en Berlijn over?”* te kunnen beantwoorden zullen eerst de volgende deelvragen onder de loep worden genomen:

- Welke frames gebruikt Wilders in zijn toespraken in New York en Berlijn?
- Welke frames uit de toespraken van Wilders in New York en Berlijn zijn dominant in de media?
- Welke andere onderwerpen rondom de toespraken in New York en Berlijn zijn dominant in de media?
- Is er sprake van verschil tussen de berichtgeving in de verschillende media?

Allereerst zal er antwoord worden gegeven op de eerste deelvraag: *Welke frames gebruikt Wilders in zijn toespraken in New York en Berlijn?*

6.1 Frames Geert Wilders

Opmerkelijk aan de toespraken van Wilders is dat hij de verschillende toespraken aanpast aan het land waar hij de toespraak geeft. Dit komt terug in de frames, want bij beide toespraken zit een frame die te maken heeft met de, volgens Wilders, toestand van het land. Bij de toespraak van New York zijn dat de frames “Een tolerante samenleving als Amerika pleegt zelfmoord door de radicale islam toe te laten” en het “City upon a hill” frame. Bij de toespraak in Berlijn grijpt Wilders terug op de Tweede Wereldoorlog, wat resulteerde in de frames “Duitsland moet schuldcomplex en schaamte WOII van zich afschudden” en “islam is geen religie maar een politieke ideologie en gelijk aan het nationaal-socialisme en communisme”. Maar volgens Wilders is ook de Duitse identiteit zeer belangrijk, wat terug te zien is in “Eigen/Duitse/Christelijk-Joodse cultuur is beter, maar gaat verloren aan de ‘islamisering’ als we er niet iets aan doen-frame”.

Dit element in de toespraken kan verklaard worden doordat een populist altijd zal zoeken naar de ‘onderbuikgevoelens’ van het volk. Zoals Van der Burg, Fennema en Tillie (2000) stellen zijn populistten altijd zoekende naar maatschappelijke problemen of zaken die het volk aanspreken. Een populistische leider zal dit aan de kaak stellen en belooft het

probleem op te lossen. In dit geval heeft Wilders goed gekeken naar wat er speelt onder de Amerikaanse en Duitse bevolking. De demonstranten, die tegen de bouw zijn van de moskee op de plek waar ooit de Twin Towers stonden, willen horen dat ze een geweldig land hebben, nog naast het feit dat het Amerikaanse exceptionalisme bij elke Amerikaan in het bloed lijkt te zitten (Madsen, 1998). Tevens wil men argumenten horen om de bouw te verbieden, en dus is Amerika zeker niet de schuldige van het gebeurde op 9/11 in de toespraak van Wilders. Derhalve moet er worden gehoeid voor de radicale islam, verzekert Wilders de demonstranten.

Wilders refereert in Berlijn naar de Tweede Wereldoorlog wegens de 20-jarige eenheid van Duitsland in de week dat de speech plaatsvond. Het nationale besef is extra groot en dus een uitgelezen kans voor Wilders om de Duitse cultuur te eren en hen op het hart te drukken dat deze generatie niets te maken heeft met de vreselijke dingen die gebeurd zijn in de Tweede Wereldoorlog. Wilders zal, door deze zaken te bespreken, zijn publiek achter zich krijgen. Of zoals De Bruijn (2010) het aanduidt: men moet wel haast ‘gek’ zijn om Wilders niet te geloven, want dan zou men tegen eigen cultuur en land zijn. De eigen identiteit speelt vaker een belangrijke rol in Wilders’ ideeën. Kuitenbrouwer geeft aan dat Wilders duidelijk wil maken dat Nederland bedoeld is voor de Nederlandse identiteit en cultuur, netzo als Duitsland bedoeld is voor de Duitse cultuur. Kuitenbrouwer (2010) noemt dat het “blauwdruk-Nederland-frame”.

Een ander frame waarbij tevens aangeduid kan worden dat men haast ‘gek’ is om Wilders niet te geloven is bij het frame “Oog om oog, tand om tand”. Wilders probeert in een dubbelzinnige beredenering te zeggen dat vrijheid alleen geldt voor mensen die achter een vrijheid staan die geldt voor iedereen. En daarom geldt voor Wilders: In Mekka geen kerken, dan in New York ook geen moskees. In het frame “islam is geen religie maar een politieke ideologie en gelijk aan het nationaal-socialisme en communisme” grijpt Wilders niet alleen terug naar het negatieve deel van het verleden van Duitsland. Hij vergelijkt dit met de islam als ideologie, maar benadrukt hiermee hoe negatief hij tegenover de islam staat. Voor Wilders is de islam namelijk “de wortel van alle kwaad, een totalitaire ideologie die achterlijk en agressief is” (De Bruijn, 2010).

In de New York-speech zit het frame “Een tolerante samenleving als Amerika, pleegt zelfmoord door de radicale islam toe te laten-frame” waarin duidelijk het ‘islamisering-frame’ zit, die Kuitenbrouwer (2010) aandraagt in zijn boek. Wilders herhaalt zo vaak mogelijk dat de radicale islam gevaarlijk is voor ‘onze Westerse samenleving’ en dat er iets aan gedaan moet worden. Dit is ook te zien in het frame “De linkse politieke elite (zoals Merkel) ziet geen gevaar in ‘islamisering’, maar wij accepteren dit niet!” Er is een gevaar, namelijk de

‘islamisering’, en Wilders en zijn achterban zien het onheil naderen, terwijl de rest van het land ligt te slapen. Kuitenbrouwer noemt dat fenomeen het “dhimmi-frame” waarin de linkse elite geen visie meer heeft op de maatschappij, volgens Wilders. Door dit verhaal voortdurend te herhalen wordt een angstgevoel in de maatschappij gecreëerd zoals (Van der Burg, Fennema en Tillie, 2000) aangeven. Het frame “Onderscheid tussen moslims en islam” uit de toespraak van Berlijn heeft dit ook in zich. Wilders geeft aan dat zolang gematigde moslims zich niet houden aan de agressieve ideologie van de islam er niets aan de hand, zodra ze dit wel doen zijn ze een gevaar voor de maatschappij.

In het bovengenoemde frame “De linkse politieke elite (zoals Merkel) ziet geen gevaar in ‘islamisering’, maar wij accepteren dit niet!” uit de Berlijn-toespraak komt duidelijk een populistisch kenmerk terug. Populistische partijen zetten zich herhaaldelijk af tegen de linkse politieke elite, die alleen maar hun eigen hachje proberen te redden. Er heerst onvrede onder het volk over de huidige politiek, en dus zal een populist hier tegen vechten en proberen zich in te zetten voor de belasting betalende burger (Houtman en Achterman, 2010).

6.2. Frames in de media

De tweede deelvraag is: *Welke frames uit de toespraken van Wilders in New York en Berlijn zijn dominant in de media?*

De veruit meest voorkomende frame in de media van de toespraak in New York is: “Een tolerante samenleving (gebaseerd op Nederlands idee) als Amerika pleegt zelfmoord door de radicale islam toe te laten”. De andere frames komen nauwelijks voor. Dit kan verklaard worden door de treffende, zoals Kuitenbrouwer zei “Wilderiaanse”, oneliner die Wilders uitsprak: “We moeten een streep trekken zodat New York, geworteld in Nederlandse tolerantie nooit New Mekka zal worden.” Voor Nederlandse media is deze frame interessant omdat Wilders Nederland noemt in het buitenland en het land bindt aan een machtig land als de Verenigde Staten en wereldstad New York. De term ‘New Mekka’ is het belangrijkste deel van de zin omdat het een nieuw bedachte term is. Wilders staat bekend om dit soort uitspraken. Kuitenbrouwer bespreekt dit ook in het artikel uit *Trouw* en geeft aan dat ‘New Mekka’ in het rijtje hoort van “Rabat aan de Rijn en Hollandistan”, plaatsnamen die hij eerder heeft bedacht. *NRC Next* is de enige krant die uitlegt dat niet alleen de islam het Westen aanvalt, zoals Wilders beweerde, maar dat dit andersom ook zeker het geval is.

Door de commercialisering heeft de media tegenwoordig weinig tijd om items uit te werken, in zowel krant als programma (Wijffjes, 2004). De medialogica is daar een uiting van. Dit houdt in dat media zich aan bepaalde regels moeten houden om mee te blijven doen in het

huidige medialandschap. Een begrip als ‘New Mekka’ is daarom een welkome uitspraak. Het geeft aan waar Wilders zich bevindt en wat hij wil duidelijk maken, namelijk dat de islam gevaarlijk is voor onze Westerse vrijheid en dat het Westen er iets aan moet doen. Met een relatief korte quote kan er veel duidelijkheid gegeven, tevens is ‘New Mekka’ zeer aanspreekbaar voor lezers en kijkers. Er hoeft dus relatief weinig uitgelegd te worden en de oneliner heeft een hoog entertainmentfactor.

Voor de speech in Berlijn blijkt het frame “De linkse politieke elite (zoals Merkel) ziet geen gevaar in ‘islamisering’, maar wij accepteren dit niet!” vaak besproken in de media. Veel media gebruiken de uitspraak van Wilders “Wij zijn niet als mevrouw Merkel, wij accepteren de ‘islamisering’ niet!” om de reacties van Angela Merkel en andere Duitse politici uit te leggen. Tevens, vinden veel media dat hij “fel uithaalde” naar de minister-president van Duitsland. Merkel bleek ook veel kritiek te hebben op Wilders en het toekomstige kabinet waar Wilders hoogstwaarschijnlijk gedoogpartner in zou worden. Voor de media was deze rechtstreekse uithaal naar Merkel de reden om het veelvuldig te gebruiken. De formatie onderhandeling tussen CDA en VVD, maar tevens de betrekkingen met Duitsland leken op scherp te zijn gezet. CDA-politicus Hirsch Ballin zei in Buitenhof dat hij bang was dat Wilders de goede betrekkingen met Duitsland, de belangrijkste handelspartner van Nederland, zal weggooiden op deze manier. Oftewel er zat veel nieuwswaarde in Wilders’ uitspraak over Merkel en kon grote betekenis hebben ten aanzien van de betrekkingen met Duitsland, maar ook voor de formatie onderhandelingen die op dat moment gaande waren.

Tevens zit er een zucht van sensatie in de berichtgeving, want doordat de nieuwswaarde groot leek te zijn, waren er vele artikelen en programma’s die het benadrukten. Sensatie zorgt voor meer kijkcijfers en hogere oplages wat weer dat betekent meer geld (Brants en Van Praag, 2005). Alleen een goed en sensationeel verhaal wordt geprint of uitgezonden (Altheide, 2004). Vooral bij commerciële media zou dit moeten gelden.

Het “islam is geen religie maar een politieke ideologie en gelijk aan het nationaal-socialisme en communisme-frame” werd door meerdere media opgepikt. Dit is het aloude frame van ‘islamisering is een gevaar’ maar dan in een ander jasje en toegespitst op Duitsland. Dit maakt het waarschijnlijk interessant want Wilders maakt de vergelijking tussen een wereldreligie en ideologieën uit de geschiedenis van Duitsland. Volgens Wilders is de islam vergelijkbaar met deze gevaarlijk politieke ideologieën en de opkomst van een nieuwe gevaarlijke politieke ideologie is de reden voor Duitsers om te vechten zodat ze niet weer in

eenzelfde soort situatie zullen komen als vlak voor, tijdens en na de Tweede Wereldoorlog. Ze zullen hun vrijheid kwijtraken aan de islam en daarom moeten ze nu de ‘islamisering’ verbieden. Deze dubbelzinnige uitspraak is een uitspraak waarvan De Bruijn (2010) zal zeggen dat men haast gek is om er niet in te geloven. Media zullen dit frame gebruikt hebben omdat Wilders een vrij controversiële uitspraak doet over de islam, door de religie te vergelijken met totalitaire ideologieën. Tevens roept Wilders de Duitsers op om nu wel iets te doen tegen “het totalitaire gevaar”. Daarmee impliceren dat ze dat in het verleden dus niet gedaan hebben.

De media schreven ook over de identiteit van Duitsland door middel van het “Duitse/Nederlandse/Christelijk-Joodse cultuur is belangrijk/beter, maar gaat verloren door de ‘islamisering’ als we er niet iets aan doen!” Volgens Wilders moesten Duitsers hun kinderen weer een toekomst geven, waarin de islam geen rol zou spelen. Wilders maakte het de media makkelijk door duidelijke en herkenbare Duitse voorbeelden te geven. Hij sprak over Goethe, Schiller, Bach en Mendelssohn, tevens liet hij zijn publiek weten dat Duitsland niet meer typisch Duits zou zijn als het vol zou staan met moskeeën en gesluierde vrouwen. Door de stijlverandering, oftewel medialogica, die de media doorging, wordt nu van de media verwacht dat nieuwsberichten makkelijk en duidelijk worden aangeboden (Altheide, 2004).

6.3 Andere onderwerpen

De derde deelvraag luidde: *Welke andere onderwerpen rondom de toespraken in New York en Berlijn zijn dominant in de media?*

De media bespraken na de toespraak in New York naast de term ‘New Mekka’ de gematigdheid van Wilders’ speech veelvuldig. De meeste journalisten leken hier verbaasd over te zijn. De media gaven twee verschillende redenen voor Wilders’ mildheid. Sommige kranten en tv-programma’s zagen het antwoord in de formatie die gaande was. Andere media dachten dat de oorzaak lag in de internationale ambities van Wilders. Voor de media was het interessanter geweest als Wilders niet gematigd was geweest, door te noemen dat hij niet gematigd was gaf dat veel media de mogelijkheid om alle extreme uitspraken van Wilders nog eens te noemen.

Maar wat was de reden dat juist dit frame zo frequent gebruikt werd in de media? Mogelijk kwam dit doordat de media juist had verwacht dat Wilders zou uitpakken met stevige uitspraken over de islam. Anderzijds, was de toespraak al belangrijk nieuws voordat Wilders in New York was. Iedereen vroeg zich af hoe Wilders zich zou gaan gedragen voor

het oog van de internationale wereld. Helemaal nu hij wellicht deel uit zou gaan maken van de Nederlandse regering.

Naast het feit dat veel media ook de Berlijnse toespraak gematigd en succesvol vonden, spraken veel kranten en televisieprogramma's over de kritiek die Duitse media en politici uitten over Wilders en zijn toespraak. Media bespraken de vele negatieve benamingen die Wilders kreeg, zoals "charlatan, racist, onguur persoon en haatprediker". Deze negatieve connotatie werd bereidwillig opgepikt door de Nederlandse media, want doordat in het buitenland over een bekende en populaire Nederlander werd bericht was het interessant en 'entertainend' en dus had het nieuwswaarde.

6.4 Verschillen tussen de media

De vierde deelvraag luidde: *Is er sprake van verschil tussen de berichtgeving in de verschillende media?* Er blijkt sprake van verschil tussen de berichtgeving in de verschillende media.

De media die berichten over de toespraak in New York vinden elkaar voornamelijk in het "De tolerante Amerikaanse samenleving (gebaseerd op Nederlands idee) zal de vrijheid verliezen als het de radicale islam niet stopt-frame", tevens vonden ze de speech van Wilders gematigd. Veel media praten met Amerikanen die wegens 9/11 de straat op zijn gegaan. Soms zijn ze daar om Wilders te steunen, soms om juist tegen hem te protesteren. Door de veelheid aan informatie rondom de gebeurtenis hebben verschillende kranten ervoor gekozen om meerdere artikelen over dit onderwerp te publiceren. Hierdoor konden ze meerdere kwesties bespreekbaar maken.

Kranten als *de Volkskrant*, *Trouw*, *Metro*, *NRC Handelsblad*, *NRC Next*, *Spits* kozen hiervoor en *Trouw* kwam zelfs met vier artikelen. Elk artikel van *Trouw* heeft een andere perspectief. Zo is er een artikel met een kritisch perspectief waar drie experts uitleggen wat voor effect Wilders' woorden hebben, een ander artikel laat juist voorstanders van Wilders aan het woord, nog weer een ander artikel spreekt over de formatie en de rol van de toespraak daarin. Het vierde artikel stelt dat de speech helemaal niet gematigd maar dat het publiek gewend is geraakt aan de woorden van Wilders. Opvallend is dat tegenstanders van Wilders professoren zijn die in een lang artikel hun mening mogen verkondigen, terwijl zijn medestanders mensen van de straat zijn, die soms niet eens blijken te weten dat hij de Koran wil verbieden. Hierdoor is een kant van de kwestie minder goed vertegenwoordigd dan andere kant.

Meerdere kranten konden door de vele ruimte kritisch zijn over de toespraak. In de *Metro* stonden twee artikelen: één waarin eenzijdig, kort en bondig bepaalde feiten stonden. In het andere artikel wordt vooral gericht op het rechtse kabinet, die gevolgd wordt door een column van politicoloog Gerard Drosterij, waarin hij de toespraak en de rol van de formatie bekritiseert. *NRC Next* had de ruimte om de hele tekst van de speech te plaatsen, hierbij leverden ze commentaar bij stukken tekst die de waarheid bevatte, of juist niet volledig werden verteld, of die feitelijk niet klopten. Hierdoor ontstond er een vrij volledig beeld van de toespraak door de achtergronden die de krant erbij gaf. Het artikel sprak niet over politiek, tegenstanders of voorstanders, maar richtte zich op de woorden die Wilders uitsprak. Het *Financiële Dagblad* geeft meerdere kanten in het artikel weer waaronder de formatie, stukken uit de toespraak, kritiek op Wilders, demonstranten en Amerikaanse ontwikkelingen. Willem Lust in *Nieuwsuur* vindt dat hoewel de speech milder leek dan anders, Wilders meestal controversiële onderwerpen aanhaalt.

In het *AD* gaat het vaak over het gevaar van de islam. Tevens lijkt er teleurstelling te zijn onder medestanders van Wilders wegens de mildheid van de speech. *Dagblad de Pers* had een vrij negatief verhaal over Wilders. Zijn publiek was teleurgesteld, zijn mede-sprekers waren te rechts en te conservatief en de Amerikaanse media, als ze hem al niet waren vergeten, spraken geen lovende woorden. *De Telegraaf* schreef juist dat het publiek enthousiast was, maar niet leek te weten wie hij was. Wilders' tegenstanders vonden hem en zijn medestanders bekrompen fanatici.

Van de televisieprogramma's die uitzonden over de toespraak was enkel *Nieuwsuur* veelzijdig en bereid om meerdere kanten te belichten. Het *NOS Journaal* liet drie frames van Wilders zien in de uitzending en sprak over het eten van Rutte, tevens werd de formatie besproken. Het *Jeugdjournaal* laten de kant van de voorstanders en de tegenstanders zien, tevens was er beeld te zien van Wilders waarin hij sprak over het gevaar van de 'islamisering'. De *RTL Nieuws* uitzending ging over de bekende onderwerpen als formatie, het eten van Rutte en 'islamisering'. Echter, het was weinig gevarieerd. *De Wereld Draait Door* en *Pownews* lieten zich beide zeer sarcastisch uit over de toespraak. *DWDD* was negatief over Wilders, terwijl *Pownews* juist linkse politici en twitteraars negatief neerzette. De presentatoren van de *MaDiWoDoVrijdagshow* bleken inhoudelijk weinig te melden over de speech. Het eten van Rutte was een interessanter onderwerp.

Er zijn maar een paar kranten die kritisch zijn op de Berlijn-toespraak van Wilders. Zo noemt *de Volkskrant* Wilders een profiteur en beschrijft de auteur alles wat Wilders bespreekt

in zijn toespraak op een sarcastische toon. Tevens bericht *het Parool* kritisch over Wilders; ze beschrijven namelijk enkel wat de president Wulff van hem vindt. Zo zegt deze dat Wilders de integratie tegenhoudt. Volgens Wulff staat Duitsland juist voor eenheid. Ook *het Financieel Dagblad* spreekt over de tolerantie van Duitsland, toch schrijven beide kranten ook over de ‘islamisering’ van Duitsland. *Het Parool* noemt daarna wel minister van Justitie die over Wilders spreekt als een onguur persoon. *Het Financieel Dagblad* en *de Telegraaf* doen hetzelfde. Beide kranten berichtten een kort gedeelte uit de toespraak en laten vervolgens de Duitse media en politici aan het woord. Het toeval wil dat zij vrij negatief spreken over de PVV-leider.

NRC Handelsblad en *Trouw* belichten nog meer kanten van de gebeurtenis. Zo beschrijven zij stukken uit Wilders’ toespraak, ze laten kritische Duitse politici aan het woord, maar ook voorstanders en tegenstanders van Wilders. De artikelen van het *Algemeen Dagblad* en het *Nederlands Dagblad* hebben een positieve instelling ten aanzien van Wilders en zijn speech. Het Algemeen Dagblad lijkt een NSB bijeenkomst te beschrijven door termen te gebruiken als “de blonde Hollandse leider”, een “Nederlandse vlag wordt opgestoken” en “minutenlange staande ovatie”. De demonstranten tegen Wilders komen er slecht vanaf in het artikel, volgens de journalist protesteren zij nog niet eens een deuk in een pakje boter. Het *Nederlands Dagblad* heeft een minder positieve instelling als het Algemeen Dagblad, maar ook daar krijgt Wilders een lange staande ovatie en wordt er met geen woord gerept over kritische Duitse politici of media en tegenstanders.

Metro heeft op het eerste gezicht een vrij kort en objectief artikel geschreven, hierin staan enkel de feiten van de speech vermeldt, toch is de quote “wij zijn niet als mevrouw Merkel, wij accepteren de ‘islamisering’ niet als iets onvermijdelijks” zonder uitleg en met de vermelding dat Wilders uithaalt naar Merkel, een eenzijdig verslag.

De televisieprogramma’s hebben ook verschillende invalshoeken, zowel van vorm als van verslaggeving. Het *NOS Journaal* spreekt over een succesvolle speech en laat een filmpje zien waarin Wilders spreekt over het gevaar van de ‘islamisering’. *RTL Nieuws* doet dit ook, maar laat ook andere kanten zien. Er wordt gesproken over het CDA en de niet vernieuwende toespraak van Wilders, tevens laten ze een enthousiast publiek zien. Ook demonstranten komen aan het woord. In *Buitenhof* wordt er gesproken met CDA’er Hirsch Ballin over Wilders’ ‘islamisering’ uit de toespraak, het CDA en legt Hirsch Ballin uit waarom Wilders

schadelijk kan zijn voor de Nederlandse positie in de Europese Unie. *Ochtendspits* spreekt met drie politici over de toespraak, waaronder twee politici van de VVD en CDA die niet vrijuit kunnen spreken over Wilders wegens de formatie onderhandelingen.

Kortom, *de Volkskrant* is erg kritisch en sarcastisch, *Parool*, *Financieel Dagblad*, *Buitenhof*, *Ochtendspits* en *Telegraaf* laten voornamelijk (kritische) politici aan het woord, met enkele quotes van Wilders' speech, terwijl *NRC Handelsblad*, *RTL Nieuws* en *Trouw* meerdere kanten belichtten. De *Metro* en het *NOS Journaal* zijn kort, bondig en daardoor ook zeer eenzijdig, en *het Algemeen Dagblad* en het *Nederlands Dagblad* laten een positieve middag zien waar het enthousiaste publiek het roerend eens is met de Nederlander.

Als er gekeken wordt naar de drie functies voor journalisten die Brants en Van Praag (2005) opnoemen voldoen veel artikelen niet aan deze functies. Journalisten hebben de plicht om, onafhankelijk van de staat, informatie te verschaffen over zaken die belangrijk zijn voor het welzijn van burgers en de samenleving. De media moeten een platform bieden waar burgers hun mening terug zien komen en waar plaats is voor dialoog. De derde functie van journalisten is het controleren van politieke besluitnemers. Ze moeten "als een waakhond de beloftes, daden en machtsuitoefening van politieke besluitnemers kritisch tegen het licht van de waarheid en de geloofwaardigheid houden" (Brants en Van Praag, 2005; 5). De uitzending van *RTL Nieuws* en de artikelen van *NRC Handelsblad* en *Trouw* voldoen aan deze functies terwijl de andere media dat niet doen.

De media die berichtten over de toespraak in New York waren veel gevarieerder in hun verslaggeving. Meerdere kranten hadden de mogelijkheid om verschillende artikelen te publiceren waardoor ook meerdere kanten belicht konden worden. Kranten die dit niet deden waren *de Telegraaf*, *Pers* en *Algemeen Dagblad*. Bij de televisieprogramma's was het enkel *Nieuwsuur* die gevarieerd de onderwerpen rondom de speech besprak. Dit kan echter ook te maken hebben met de uur zendtijd die zij hebben, terwijl de andere programma's slechts luttele minuten hebben om een onderwerp uit te leggen.

6.5 Conclusie en Discussie

Na het beantwoorden van de deelvragen kan de hoofdvraag beantwoord worden: "In hoeverre nemen de Nederlandse kranten en televisieprogramma's de frames in de twee toespraken van Wilders in New York en Berlijn over?"

Zoals blijkt uit de deelvragen nemen de Nederlandse media maar bepaalde aspecten van een toespraak over. Bij de toespraak van New York blijkt voornamelijk één frame overgenomen te worden. Dit is het frame “Een tolerante samenleving (gebaseerd op Nederlands idee) als Amerika pleegt zelfmoord door de radicale islam toe te laten” waarin Wilders waarschuwde voor de islam, die hij ziet als het grote gevaar voor het Westen. Het feit dat de meeste media ook spreken van een gematigde speech geeft weer dat men blijkbaar gewend is geraakt aan bepaalde uitspraken over de islam. Terwijl de oneliner die vaak naar voren komt in de media: “We moeten een streep trekken zodat New York, geworteld in Nederlandse tolerantie nooit New Mekka zal worden” een duidelijk “wij” en “zij” deling in de samenleving weergeeft (Shadid, 2005).

Zoals Shadid (2005) stelt schieten de Westerse media vaak tekort in de berichtgeving van allochtonen en vooral rondom die van moslims, echter in dit geval zijn er juist veel kranten die meerdere kanten laten zien. Ze hebben veel ruimte over om de kant van de tegenstanders te tonen, maar ook die van Wilders’ voorstanders. Uiteraard zijn er ook kranten die dit niet doen. Zo gebruikt *Trouw* intellectuelen om de kant van de tegenstanders uit te leggen terwijl de krant voorstanders van Wilders op straat benadert om deze kant te verduidelijken. *NRC Next* blijkt niet tekort te schieten en plaatste de hele toespraak met commentaar.

Bij de toespraak in Berlijn wordt het frame “De linkse politieke elite (zoals Merkel) ziet geen gevaar in ‘islamisering’, maar wij accepteren dit niet!” veelvuldig door de media neergezet. Tevens hebben de media het over een gematigde en zelfs succesvolle toespraak. Daarnaast blijkt dat Duitse politici erg kritisch reageerden op Wilders, waar ook veel media over berichten, hierdoor wordt deze kant van het verhaal benadrukt. Echter, er waren maar drie verschillende media die verschillende kanten probeerden te duiden. Tevens waren er twee kranten die zeer positief spraken over de bijeenkomst.

Hieruit blijkt dat de Nederlandse media de toespraken op verschillende manier benaderd hebben. Alle media hebben delen uit de toespraken overgenomen, daar is geen twijfel over mogelijk. Hierdoor heeft Wilders weer wat extra zendtijd gekregen om zijn ideeën over te brengen op het publiek, door kranten als het *Algemeen Dagblad* en het *Nederlands Dagblad* komen zijn opvattingen extra goed over. Echter, de *Volkscrant* en af en toe *Trouw* heffen dat weer op door juist Wilders zeer negatief neer te zetten. *RTL Nieuws*, *NRC Handelsblad/NRC Next* en *Nieuwsuur* zijn media gebleken die nieuwsfeiten zo objectief mogelijk neer proberen te zetten.

Echter, wat is uiteindelijk bereikt met dit onderzoek? Belangrijker, wat is de waarde om de kennis te hebben wat de media doen met uitspraken van Wilders?

Ten eerste is duidelijk gemaakt dat één frame voornamelijk de overmacht heeft in de meeste media. De andere frames komen in het geval van beide toespraken veel minder voor. Blijkbaar richten media zich voornamelijk op één frame uit een toespraak. In de beide veelvoorkomende frames zit het frame ‘de islam is een gevaar’ waardoor Wilders wederom een podium krijgt om zijn ideeën over de islam te ventileren.

Ten tweede schrijven de meeste media over de politieke relevantie van de toespraak, zo zou in het geval van de New York-speech de Nederlandse politiek een behoorlijke deuk hebben kunnen oplopen door een verkeerde toon van Wilders. De controversiële toon die hij meestal tentoonspreid zou ervoor hebben kunnen zorgen dat de VVD en CDA niet verder wilden gaan met de PVV als gedoogpartner. Niettemin bleek dit niet zo te zijn en konden de formatiebesprekingen de volgende dag gewoon doorgaan. Bij de toespraak in Berlijn waren voornamelijk de Nederlands-Duitse betrekkingen belangrijk wegens de vrij uitgesproken uitlatingen die Wilders deed jegens minister-president Merkel. Wilders zou de goede relatie die Nederland heeft met Duitsland in het nauw hebben kunnen brengen.

Echter, geen enkele krantenartikel of televisieprogramma gaat in op het maatschappelijke gevolg voor moslims in Nederland of elders in de wereld door deze toespraken. Door regelmatig ‘de islam is een gevaar’ frames van uitspraken van Wilders of andere personen, uit te zenden op televisie of te verwerken in krantenartikelen of programma’s, vindt er telkens negatieve beeldvorming van moslims en islam plaats in de media. Om die reden ontstaat een verkeerd beeld van de islam en moslims bij de autochtone bevolking. Zoals eerder is gebleken kan dit angstgevoelens aanwakkeren bij autochtone bevolking, waardoor populistische partijen meer stemmen ontvangen bij verkiezingen (Boomgaarden en Vliegthart, 2007). Hierdoor kan het mogelijk zijn dat er een nog duidelijker “wij” en “zij” deling in de samenleving ontstaat. De Nederlandse media zou zichzelf kritischer moeten reflecteren, waardoor er wellicht een minder stereotyperend en eenzijdig beeld van de islam zou worden tentoongespreid.

Deze scriptie moest onderzoeken hoe de toespraken van Wilders direct invloed hadden op de Nederlandse media. Echter, tijdens het onderzoek bleek het materiaal, oftewel het aantal krantenartikelen en televisieprogramma’s die over de toespraken berichtten, niet voldoende te zijn om tot een betrouwbare conclusie te komen.

Mede door het kwalitatieve karakter van het onderzoek was het uiteindelijk niet mogelijk om meer toespraken of uitspraken van Wilders te onderzoeken. Hierdoor zou er een duidelijker en complexer beeld zijn ontstaan van de beeldvorming van moslims en de islam in de Nederlandse media naar aanleiding van de toespraken van Wilders.

Als vervolgstudies kan het daarom interessant zijn om toespraken van Pim Fortuyn en Rita Verdonk te onderzoeken, waardoor er een vergelijking tussen de populisten kan worden gemaakt en gekeken kan worden naar de verschillende periodes. Daarnaast is het mogelijk om de internationale pers over Wilders' toespraken te onderzoeken, zodat het verschil tussen Nederlandse en buitenlandse media in beeld kan worden gebracht.

Tevens bleek het niet realiseerbaar te zijn om sommige televisieprogramma's terug te kunnen kijken, waardoor er wellicht meer gesproken is over de toespraken dan dat nu bekend is. Voor het onderzoek was het bijvoorbeeld zeer interessant geweest om een programma als *Hart van Nederland* te kunnen analyseren. Veel mensen kijken naar dit programma en dus is het effect die het programma heeft op het Nederlandse volk groot. Bovendien is het mogelijk dat er andere programma's van commerciële omroepen één van de toespraken besproken hebben, maar helaas is hier niet achter te komen, zoals dat wel bij de publieke omroep mogelijk is. Deze omroep geeft de mogelijkheid om alle potentiële programma's terug te kijken en te controleren op uitspraken over een speech.

Literatuurlijst

Akkerman, T. (2003). Populism and Democracy: Challenge or Pathology?, *Acta Politica*, 38: 147-159.

Allport, G.W. (1954). *The Nature of Prejudice*. Boston: Addison Wesley Pub.

Altheide, D. (2004). Media Logic and Political Communication. *Political Communication* 21, 3: 293-296.

Atteveldt, W. van en Wester, F. (2006). *Inhoudsanalyse : Theorie en Praktijk*. Alphen aan de Rijn: Kluwer.

Betz, H.G. (1994). *Radical Right-Wing Populism in Western Europe*. New York: St. Martins Press.

Boeije, H. (2002). A purposeful approach to the constant comparative method in the analysis of qualitative interviews. *Quality and Quantity* 36: 391-409.

Boomgaarden, H. G. (2007). *Framing the others, news and ethnic prejudice*. Proefschrift: University of Amsterdam.

Boomgaarden H.G. en Vliegenthart, R. (2007). Explaining the rise of anti-immigrant parties: The role of news media content. *Electoral Studies* 26: 404-417.

Boomgaarden, H.G. en De Vreese, C.H. Dramatic Real World Events and Public opinion dynamics: media coverage and its impact on public reactions to an assassination, *International Journal of Public Opinion Research* 19, 3: 354-366.

Bos, Van der Brug en De Vreese (2010). Media Coverage of Right-Wing Populist Leaders, *Communications*, 35: 141-163.

Bots, H., Posthuma-Meyjes, G. H. M. en Wieringa, F. (1985). *Vlucht naar de Vrijheid: De Hugenoten en de Nederlanden*. Amsterdam: De Bataafsche Leeuw.

- Brants, K., en Praag, P. van (2005). *Politiek en media in verwarring: De verkiezingscampagnes in het lange jaar 2002*. Amsterdam: Uitgeverij Het Spinhuis.
- Brug, W. van der; Fennema, M. & Tillie, J. (2000). Anti-immigrant parties in Europe: ideological or protest vote? *European Journal of Political Research* 37: 77-102.
- Bruijn, H. de (2010). *Geert Wilders in debat: over de framing en deframing van een politieke boodschap*, Den Haag: Boom Lemma Uitgevers.
- Campbell, V. (2004). *Information Age Journalism. Journalism in an international context*. New York: Oxford University Press Inc.
- Coenders, M., Lubbers, M., Scheepers, P., & Verkuyten, M. (2008). More than two decades of changing ethnic attitudes in the Netherlands, *Journal of Social Issues*, 64 (2): 269-285.
- D'Angelo, P. & Lombard, M. (2008). The power of the press: The effects of press frames in political campaign news on media perceptions. *Atlantic Journal of Communication*, 16 (1): 1-32.
- Davidovic, M., Van Donselaar, J. G., Roderiques, P. & Wagenaar, H. (2008). Het extreemrechtse en discriminatoire gehalte van de PVV. In: Donselaar, J. & Rodriques, P.R., *Monitor Racisme & Extremisme, achtste rapportage*, 167-190. Amsterdam: Amsterdam University Press.
- D'Haenens, L. & Bink, S. (2006). Islam in the Dutch Press: with special attention to the Algemeen Dagblad, *Media, Culture and Society*, 29 (1): 135-149.
- D'Haenens, L. & De Lange, M. (2001). Framing of Asylum seekers in Dutch regional newspapers, *Media, Culture & Society*, 23 (6): 847-860.

- Ellemers, J.E. (2004). *Het Fenomeen Fortuyn*. Amsterdam: Uitgeverij Meulenhoff.
- Eltantawy, Nahed. (2008). "Gender Misrepresentation, Islamophobia & the Western Press: Hypersexuality, harems & sex slaves" Paper presented at the annual meeting of the NCA 94th Annual Convention, San Diego: TBA op 20 November.
- Entman, R. M. (1993). Framing: Toward Clarification of a Fractured Paradigm. *Journal of Communications*, 43 (4): 51-58.
- Europese Commissie tegen Racisme en Intolerantie (ECRI) (2008), *Derde rapport over Nederland*. Strasbourg, ECRI.
- Fennema, M (2010). *Geert Wilders: Tovernaarsleerling*. Amsterdam: Uitgeverij Prometheus.
- Groen, M. en Van Der Zwan, N. (2005). Tussen Feit en Interpretatie: Frames in het NOS Journaal en RTL Nieuws. In: *Politiek en Media in verwarring: de verkiezingscampagnes in het lange jaar 2002*. Pp 92-110 Amsterdam: Het Spinhuis.
- Gorp, B. van (2006). *Framing Asiel: Indringers en Slachtoffers in de Pers*. Culemborg: Centraal Boekhuis BV.
- Gorp, B. van (2007). Het reconstrueren van frames via inductieve inhoudsanalyse: uitgangspunten en procedures. pp. 13-18. *Kwalon*, 35 (2).
- Houtman, D en Achterberg, P. (2010). Populisme in de Polder. *Kritiek: Jaarboek voor socialistisch discussie en analyse*. pp. 2-28. Amsterdam: Aksant.
- Iyengar, S. (2005). Speaking of Values: the framing of American politics, *The Forum* 3 (3): 1-8.
- Kleinnijenhuis, J., Oegema, D. en De Ridder, J.A. et al. (2003). *De Puinhopen in het Nieuws: de rol van de media bij de Tweede Kamerverkiezingen van 2002*. Amsterdam: Kluwer.

Kovach, B. en Rosenstiel, T. (2007). *The Elements of Journalism*. New York: Three River Press.

Kuitenbrouwer, J. (2010). *De woorden van Wilders en hoe ze werken*. Amsterdam: De Bezige Bij.

Lakoff, G. (2002). *Moral Politics: How Liberals and Conservatives Think*, Chicago: University of Chicago Press.

Lubbers, M., Scheepers, P., & Wester, F. (1998). Ethnic Minorities in Dutch Newspapers 1990-5: Patterns of Criminalization and Problematization, *Gazette*, 60 (5): 415-431.

Lucardie, A. (2010). Rechts-extremisme, populisme of democratische patriottisme? Jaarboek Documentatiecentrum Nederlandse Politieke Partijen 2007, Groningen: Rijksuniversiteit Groningen, 176-190.

Luyendijk, J. (2010) *Je hebt het niet van mij, maar...* Amsterdam: Uitgeverij Podium.

Nicolaas en Sprangers (2006). Internationale migratie. *Allochtonen in Nederland in internationaal pers*. pp. 13-36. Amsterdam: Amsterdam University Press.

NRC Handelsblad (2010, 11 september). “Wilders steunt demonstranten tegen moskee Ground Zero”, verkregen op 15 juni, 2011 van [http://vorige.nrc.nl/buitenland/article2618436.ece/Wilders steunt demonstranten tegen moskee Ground Zero](http://vorige.nrc.nl/buitenland/article2618436.ece/Wilders_steunt_demonstranten_tegen_moskee_Ground_Zero)

NRC Handelsblad (2010, 2 oktober). “Wilders haalt weer uit naar Merkel en Islam”, verkregen op 15 juni, 2011 van [http://vorige.nrc.nl/binnenland/article2627071.ece/Wilders haalt weer uit naar Merke l en islam](http://vorige.nrc.nl/binnenland/article2627071.ece/Wilders_haalt_weer_uit_naar_Merke_l_en_islam)

Madsen, D. (1998) *American Exceptionalism*. Edingburgh: Edingburgh University Press.

McNair, B. (2009). *News and Journalism in the UK*. London: Routledge.

Parool (2010, 2 oktober). *Wilders: Wij zijn niet als Merkel*, verkregen op 21 juni 2011.

Partij voor de Vrijheid (2010). verkregen op 23 februari 2011 van
http://www.pvv.nl/images/stories/Webversie_VerkiezingsProgrammaPVV.pdf.

Phalet, K., & Ter Wal, J. (2004). *Muslims in Nederland*. Den Haag: Sociaal Cultureel Planbureau.

Pinto, D. (2004). *Beeldvorming en Integratie: Is integratie het antwoord?* Houten: Bohn Stafleu Van Loghum.

Plasser, F. & Ulram, P.A. (2003). Striking a responsive chord: Mass media and right-wing populism in Austria. In: Mazzoleni G, Stewart J and Horsfield B (eds) *The Media and Neopopulism. A Contemporary Comparative Analysis*. pp. 21–45. Westport, CT: Praeger.

Prins, B. (2010). Het lef om taboes te doorbreken. *Nieuw Realisme in het Nederlandse discours over multiculturalisme, Migrantenstudies*, 26 (4): 1-22.

RTL Nieuws (2010, 26 november). “Wilders: Media kunnen diepvries in”, verkregen op 6 juni 2011 van
[http://www.rtl.nl/\(actueel/rtlnieuws/binnenland\)/components/actueel/rtlnieuws/2010/11_november/26/binnenland/wilders_media-kunnen-diepvries-in.xml](http://www.rtl.nl/(actueel/rtlnieuws/binnenland)/components/actueel/rtlnieuws/2010/11_november/26/binnenland/wilders_media-kunnen-diepvries-in.xml).

Said, E. (2003). *Orientalism*. London: Penguin.

Schaper & Ruigrok (2010). Het mediapodium van Wilders. *Nederlandse Nieuwsmonitor*, verkregen op 21 april 2011 van <http://www.nieuwsmonitor.net>.

Semetko, H. A., & Valkenburg, P.M. (2000). Framing European Politics: A Content Analysis of Press and Television News, *Journal of Communication*, 50 (2): 93-109.

- Shadid, W. (2005). Berichtgeving over Moslims en de Islam in de Westerse Media: Beeldvorming, oorzaken en alternatieve strategieën, *Tijdschrift voor Communicatiewetenschap*, 33 (4).173-193.
- Telegraaf (2010, 23 april). *PVV doet het voor Henk en Ingrid*, verkregen op 20 mei 2011.
- Ten Hoove, S. & Du Pré, R. (2006, 7 oktober). De Paus heeft volkomen gelijk. *Volkscrant*, verkregen op 21 april 2011.
- Tubergen, F. van en Maas I. (2006). Inleiding. *Allochtonen in Nederland in internationaal perspectief*. pp. 7-12. Amsterdam: Amsterdam University Press.
- Vliegthart, R. (2007). Framing Immigration and Integration: Facts, Parliament, Media and Anti-Immigrant Party Support in the Netherlands. Proefschrift: Vrije Universiteit.
- Vliegthart, R., & Roggeband, C. M. (2007). Divergent Framing: The Public Debate on Migration in the Dutch Parliament and Media, 1995-2004, *West European Politics*, 30 (3): 524-548.
- Walgrave, S. en De Swert, K. (2004). Where does issue ownership come from? From the Party or from the Media? Issues-party Identifications in Belgium, 1991-2005. The *Harvard International Journal of Press/Politics* 12 (37), 37-67.
- Wagenaar, W. & Van Donselaar, J. G. (2008). Extreemrechtse formaties. In Rodrigues, P. R., & Van Donselaar, J. G., *Monitor Racisme & Extremisme, achtste rapportage*. Amsterdam: Amsterdam University Press, 43-67.
- Wester, F., Pleijter, A en Renckstorf, K. 2004. Exploring newspapers' portrayals: A logic for interpretive content analyses. *Communications* 29, 495-513.
- Wijffjes, H. (2002). "Haagse kringen, Haagse vormen" Jo Bardoel (ed.) In: *Journalistieke Cultuur in Nederland*. 19-37. Amsterdam: Amsterdam University Press,.

Wilders, G. (2005). Kies voor Vrijheid: een eerlijk antwoord. Groep Wilders.

Yanow, D. & Van der Haar, M. (2010). "Race" by another name? Categories, counting and the state – The case of Netherlands integration policy discourse, paper presented at *Institute for Global and International Studies*, 18 februari 2010, Elliott school of international affairs, George Washington University.